

Шлях меча
Генрі Лайон Олди

Кабірський цикл #1

Клинок, вдумливий, як людина. Людина, небезпечна, як клинок. Вони поруч, навіть разом, проте не чують один одного. І лише пройшовши через смерті близьких і мало не загубивши себе, вони стануть друзями, майже єдиним цілим.

Генрі Лайон Олді

Шлях меча

Книга I

Кабір

— Ось людина стоїть на розпутті поміж життям і смертю. Як їй повестися?

— Забути про свою двоїстість, нехай меч сам спокійно стоїть під небом!

Із розмов Кусунокі Масасіге зі своїм наставником

Частина I

Меч людини

...Ось виносять із підвалу,
Із-під дюжини засовів,
Із-під дев'яти замків —

Ось несуть назустріч сонцю,
В денне сяєво виносять
Короля мечів звияжних,
Битв суворих владодержця,
Муку й гордість Ковалю,
Знемагання дужих рук!..

Калевіпоег

Розділ 1

1

Ми зустрілися з харзійцем за кутовою вежею Аль-Кутуна, в одному з брудних і вузьких провулків району Джаффар-ло, що подібні до ниток старого темляка – поплутані й зашмульгані.

Його Придаток загородив нам дорогу, широко розставивши криві ноги й схиливши до плеча голову, прикрашену неправдоподібно маленькою тибетейкою. Вишиття на тибетейці було майстерне, дрібний бісер лежав рівно й рясно. Руки Придаток не ховав, і в них, схоже, нічого не було. Звичайні руки добротного Придатка – гладенькі й спокійні.

Наближаючись, я роздивився його і спершу не завважив Звияжця, рівного собі – ні за плечем, ні на поясі, схованому під складками ледь приспущеного плаща, ні...

Одна Придаткова рука підкинула у вечірню прохолоду зім'яту хустинку, і вона зненацька пурхнула білим мереживним метеликом, на мить зависнувши в повітрі; інша рука лягла на невидимий пояс, у пряжці щось лунко брязнуло – і вивільнений пояс радісно заспівав, розгортаючись у сталеву смугу, стаючи Звияжцем і вітаючи мене ритуальним свистом.

Чужий Звияжець ледь помітно лизнув тонесеньку тканину хустинки, що падала долі, і з одного метелика зробилося два, а я схвально хитнувся і згадав про те, що народжені в спекотній Харзі – півтора караванні переходи від Кабіра – споконвіку пишаються тим, що походять від язика Рудного Полоза.

І мені стало тісно в одязі – буденних шкіряних піхвах, перехоплених сімома плетеними кільцями зі старої бронзи. Я висковзнув назовні, радо пірнув у Кабірські сутінки, – і вчасно. Придаток харзійця вже присідав, пружинячи на врослих у землю ногах, і мені довелося щосили рвонутися руку свого Придатка вгору й навскоси праворуч, бо інакше заїжджий Звитяжець легко зумів би знести верхівку тюрбана мого Придатка, що, за Законом Бесіди, означало б мою поразку.

Він, певно, зовсім недавно приїхав у столицю, інакше не розраховував би закінчити Бесіду зі мною із першого ж змаху. Якщо я й поступався харзійцеві в гнучкості (а хто їм не поступається?!), то у швидкості ми могли потягатися – і цього разу не на його користь.

– Чудово, Прямий! – продзвенів гість із Харзи, завібрувавши від зіткнення й задоволено називаючи мене безособовим ім'ям. – А якщо ми...

Він змарнував час. Я відкинув балакучого харзійця вбік, тоді легко смикнув долоню мого Придатка, його слухняне тіло відреагувало миттєво, припадаючи на коліно – і я двічі простромив плащ харзійського Придатка впритул до плеча й правого ліктя, відчувши на собі палючий дотик чужої й далекої плоті.

Обидва рази я тісно припадав до тіла Придатка – спершу плазом, а тоді лезом; і на тендітній і вразливій шкірі не залишилося навіть подряпини.

Щонайменше нерозумно псувати чужих Придатків, якщо їх так складно підготувати для достойної служби Звитяжцеві. Втім, самовпевнений харзієць міг би вибрати собі й кращого носія...

...Уже виходячи з провулку, я згадав, що по завершенні Бесіди забув назватися Звитяжцеві з Харзи, і пошкодував про це. Ніщо не мусить стати на заваді ввічливості, навіть зайнятості або роздратування.

Я – прямий меч Дан Г'ен із Мейланьських Звитяжців на прізвисько Єдиноріг. Мій Придаток – Чен Анкор із Вейських Анкорів. Хоча це й несуттєво.

Повернувшись додому, я піднявся у верхню залу, зачепився одним кільцем піхов за гак і пригорнувся до улюбленого мехлійського килима, забувши переодягтися. Всі мої думки були зайняті дивною зустріччю за вежею Аль-Кутуна, тому легким внутрішнім поштовхом я відпустив Придатка, який одразу вийшов із зали, поправивши по дорозі начіпні ґрати

запаленого каміна.

Мені треба було побути на самоті.

Я вже дуже давно нікуди не виїжджав із Кабіра, і тут мене знали достатньо добре, щоб не влаштовувати подібних випробувань – і вже тим паче мало хто ризикнув би ось так, мимохідь, без належних церемоній утягувати Єдинорога в шалені Бесіди. Такі забави добрі замолоду, коли тіло тріпоче від надлишку енергії, і спрага пригод туманить свідомість молодого Звитяжця.

Ах, юність, юність, чому ти так любиш сперечатися й доводити?.. і майже завжди невчасно, не там і не тому, кому слід...

У моєму віці – а я змінив уже п'ятого Придатка, віддаючи перевагу послужливому й умілому родові Анкорів із загубленого в барханах Верхнього Вея, окраїни Мейланя – отже, в моєму віці вистачає шести-семи традиційних турнірів на рік і, звісно, звичайних Бесід зі знайомими Звитяжцями, доволі регулярних.

Певно, найчастіше я зустрічався з Вовчою Мітлою – розгалуженою, на кшталт оленячих рогів або скуйовдженого хвоста степового вовка, пікою з вулиці Лоу-Расха – але вона тиждень тому повезла свого Придатка кудись у гори; і, правду кажучи, я нудьгував за Мітлою, сподіваючись на її повернення бодай до середини найближчого турніру.

Мені подобалося прослизати між її зазубреними відростками. Це було... це було прекрасно. Не те що з моїм приятелем-суперником, завше фамільярним, як і вся його дворучна рідня, еспадоном Гвенілем Лоулезьким – він під час Бесіди волів обрушитися на тебе всією своєю тушею, змушуючи спішно пружинити й відлітати вбік; а потім Гвеніль віддалявся, нахабно розвалившись на плечі двожильного Придатка з породи світлявих мешканців півночі й оголеним клинком випромінюючи образливу зневагу.

Я поворушився, згадуючи колишні образи. І розслабився, згадавши, що образи – колишні. На недавньому турнірі в зовнішньому дворі замку Бурайя я таки підловив захопленого Гвеніля на його коронному змаху, і мое вістря легенько торкнулося борлака на дужій шиї його Придатка – а навіть самовпевнений еспадон чудово знав ціну мого доторку.

– Ростеш, Однорогий, – розчаровано присвиснув Гвеніль, опускаючись униз і вперше не поспішаючи влягтися на плече завмерлого Придатка. – Лишень не затупися з гордоців...

Я відсалютував Лоулезькому гігантові, і відтоді часто згадував замок Бурайя і свій тріумф.

Але все ж – звідки взявся цей дивний харзієць? Заради Грозового Клинки – це випадковість чи замір?! Юний забіяка, що недавно прибув у Кабір, чи досвідчений Звитяжець, який розважливо пробує сили наодинці, без глядачів?..

...Дрова в каміні майже прогоріли. У двері зали вервечкою пройшли Малі Звितяжці мого дому, розгойдуючись на поясах своїх Придатків і виблискуючи однаковими – фіолетовими зі срібlistим прошивом – піхвами.

– Вітаємо тебе, Вищий Дан Г'ене! – коротко брязнули Малі, доки їхні Придатки юрмилися біля каміна, накривали на стіл, пересували крісла й витирали із вітражних шибок пил, якого не було, шарудячи курним оксамитом штор.

Я кивнув їм із килима. Деяких Малих я знав дуже давно, із самого народження – вони споконвіку приписані до свити Мейланьських прямих мечів Дан Г'енів. Ті з них, чий клинок були ледь-ледь вигнуті, попри двосторонню заточку, а на чашках гард красувалося візерунчасте карбування, володіли Придатками, які особисто обслуговували Придатка Чена. Інші – короткі й широкі кинджали з плебейськими замашками – стежили за безліччю суєтних дрібниць.

Приміром, щільно зачиняли вікна, щоб повітря в приміщенні залишалося сухе і тепле – вірніше, стежили за відповідними діями довірених їм Придатків, – або розставляли глечики, в яких плескалася густа червона рідина. Така ж тече в жилах Придатків і називається кров'ю, а та, що в глечиках – вином.

Пролити кров означало зіпсувати Придатка, а це непростий промах Звितяжця; пролити ж вино іноді було необхідно, хоча воно й змушувало Придатків утратити контроль над собою, впадаючи у сп'яніння. Жоден Звितяжець не виведе п'яного Придатка на турнір чи навіть пересічну Бесіду. Не те щоб це заборонено...

І добре, що не заборонено. Я ще повернуся до сп'яніння й до того, чому я – Мейланьський Єдиноріг – віддаю перевагу саме родові Анкорів Вейських.

Але про це іншим разом.

3

Запалили свічки.

Я щойно зібрався наказати, щоб мене роздягнули, – люблю, коли полірування клинка виграє полисками живого полум'я й кольорових тіней од віконних вітражів, нагадуючи зміну шкіри після купання, – але сталося непередбачуване.

На порозі зали зринув есток Заррахід, який ось уже близько сотні років служив у мене дворецьким. Його минуле – я маю на увазі минуле до того, як він прийшов до мене на службу – було повите мрякою, і я знав лише, що вузький і хижо витягнутий есток із незвичним для корінних кабірців жолобом майже на всю довжину клинка – виходець із західних земель, з Оразма чи Хіни, які граничать із Кабірським еміратом уздовж лівого рукава жовтої Сузи й пов'язані з ним васальною клятвою.

Утім, Заррахідове минуле цікавило мене мало. Мені було досить того, що зараз на кожній із чотирьох смуг чорного металу, з яких спліталася гарда мовчазного естока, стояло мое особисте клеймо – здіблений єдиноріг. До того ж, я не раз переконувався в Заррахідовій діловитості й беззастережній відданості, а його манерам міг позаздрити будь-який високошляхетний Звитяжець.

Я, приміром, часто заздрихав. І переймав дещо, зовсім не соромлячись цього. Чимось есток Заррахід нагадував свого нинішнього Придатка – сухого й костлявого, з темним невиразним обличчям і підкреслено прямою спиною.

– До вас гість, Вищий Дан Г'ене! – шанобливо схитнувся есток, на мить стаючи вертикально. – Накажете прийняти?

– Хто?

Я не чекав гостей.

– Подібний до сонця сяючий ятаган Шешез Абу-Салім фарр-ла-Кабір! – протяжливим брязкотом відгукнувся есток, не залишаючи мені вибору.

Накажете прийняти, одначе...

Шешез Абу-Салім, ятаган із панівної династії, фактично був найупливовішим клинком у білостінному Кабірі; і вже, ясна річ, він був не тим гостем, якого можна не прийняти.

Коли я кажу «найупливовішим» я маю на увазі саме вплив, а не майстерність. Під час Бесід або турнірів рід і статус Звитяжця не відіграють жодної ролі, і мені не раз доводилося схрещуватися хоча б із тим же Заррахідом, причому вимуштруваний дворецький поза службою був умілий і нещадний Бесідник. Ми зовні трохи скидалися один на одного і, правду кажучи, колись я переймав від Заррахіда не лише манери.

Але віддамо належне – якщо за майстерністю родовитий ятаган Шешез Абу-Салім фарр-ла-Кабір і не входив у першу дюжину столичних Звитяжців, то в другу він уходив напевне, і це було вже неабияк; хоча найчастіше Абу-Салім усе ж ухилявся від Бесід із впливовим кланом Нагінат Рюоку або з Вовчою Мітлою і її подругами, віддаючи перевагу суперникам свого зросту. І в цьому я був із ним заодно, хоча й не завжди. А останнім

часом – далеко не завжди.

– Накажете прийняти? – повторив есток.

Я ворухнув китичками на голівці мого руків'я, погоджуючись, і Заррахід відвів свого Придатка вбік, звільняючи прохід.

Важкий Придаток Абу-Саліма, обвислі й закручені з кінців вуса якого нагадували перевернену гарду гордовитих стилетів Ларбонни, урочисто наблизився до моєї стіни, тримаючи на витягнутих руках царственного Шешеза. Потім він трохи постояв, поблизкуючи золотим вишиттям парчевого халата – я звернув увагу, що й сам Шешез Абу-Салім одягнув сьогодні піхви з фарбованої пурпуром замші з тисненням трилисника і восьмигранним лакованим набалдашником, – і за мить ятаган Шешез привітально прошемав, опускаючись на сандалову підставку для гостей.

Вісити Абу-Салім не любив – як у всіх ятаганів його роду, центр ваги Шешеза зміщався дуже близько до розширеного краю клинка, через що ятагани, які висять на стіні, мають трохи незграбний вигляд. Але Звितяжцям Кабіра було добре відомо, наскільки оманливе це враження, та й сам я не раз бачив, як його величність із легкістю рубає десять шарів грубого сукна, обгорненого круж сталевого дроту. І взагалі вирізняється неабиякою вправністю.

Навіть дворучний грубіян Гвеніль Лоулезький і його брати-еспадони (попри відсутність васальної залежності Лоулеза від Кабірського емірату) уникали при сторонніх називати Абу-Саліма просто Шешезом, хоча ятаган і любив своє перше ім'я. Шешез – мовою його предків, Диких Лез, які колись привели своїх гірських Придатків у Кабір, – означає «блискавка» або «лоб Небесного Бика».

Високошляхетний ятаган вповні виправдував це ім'я.

Ворухнувшись у належному для такі миті поклоні, я вже було вирішив наказати змінити на мені одяг, але Абу-Салім засовався на підставці й хитро підморгнув мені зеленим смарагдом, що прикрашав його руків'я.

– Терпіти не можу парадних убрань, – весело мовив він, улаштувавшись зручніше. – І тисне, й бік натирає, а нікуди не дінешся – палацові чистоплюї не зрозуміють. Мені б твого Заррахіда на тиждень-другий, щоб показав ім, з якого боку олією змазують...

Я зрозумів, що розмова буде неофіційна. Придаток Чен уже стояв за Придатком Абу-Саліма, і ми, не змовляючись, відіслали їх до стола – пити своє улюблене вино. Малі Звितяжці заметушилися довкола, поглядаючи то на нас із Шешезом, то на застиглого біля дверей естока Заррахіда.

Абу-Салім не звернув на Малих ані найменшої уваги.

– Добре в тебе, Єдинороже, – мрійливо протяг він, блиснувши чорним лаком набалдашника. – Тихо, спокійно... не те що у мене в палаці. Заздрю, слово честі...

– Я люблю спокій... Шешезе, – відповів я, вирішивши прийняти запропонований тон розмови. – Ти ж знаєш – ми, мейланьці, в душі саїтники. Прийоми й парадні виходи нам не імпонують. У мене навіть піхов підходящих для такої справи нема, і плетіння на руків'ї позатиралося...

– Не прибіднюйся, – усміхнувся ятаган, – усе в тебе є. Тим паче, що я саме з цього приводу. Ти дядька мого двоюрідного, Фархада Абу-Саліма іль-Рахша фарр-ла-Кабіра знаєш? Розумію, що найменнячко довге, але ж і дядько в мене не з коротких... То знаєш чи ні?

Я кивнув. Іль-Рахша – або ж «Крило бурі» – я бачив, коли давав особисту васальну клятву царственому дому фарр-ла-Кабірів, і ще кілька разів на дуже давніх турнірах. На останніх Іль-Рахш із якихось власних причин не з'являвся, та я все ж чудово пам'ятав його підкреслено бідне руків'я без срібла й самоцвітів, уривчасту манеру Бесіди й улюблений удар із протяжкою під час рубання предметів.

Як же давно це було? Давненько...

Незабутній був Шешезів дядько. Фархада Абу-Саліма іль-Рахша фарр-ла-Кабіра називали мало не найстарішим у Кабірі Звितяжцем і казали, що він пам'ятає навіть часи Диких Лез – хоча в це не надто й вірилося.

Ятаган задоволено похитав провислим ременем піхов.

– Ось і гаразд, – заявив він, – ось і чудово!.. Ти розумієш, Єдинороже, у Фархадового Придатка три дні тому малюк народився. Кріпкенький такий, горластий, не те що попередні миршавці... Оце дядько Фархад і вирішив собі нового Придатка виростити. Бо, каже, у старого рука вже не та. Та й малюк, схоже, шульга, а в іль-Рахша на це нюх, дуже він шульг полюбляє... Одним словом, завтра Церемонія Посвяти. Прийдеш? Адже в нас із Вищих Мейланя хто зараз у Кабірі? Ти і Тессен Седзі, але це бойове віяло нікуди не виїздить уже років вісім. І справді саїтники ви, мейланьці...

Я подумав. Запрошення, та ще й особисто від Шешеза (чи від самого іль-Рахша?! А перепитати – незручно...) мене тішило. Тішило, але було несподіваним, а тому його слід було осмислити. І рід мій, і статус у Кабірі цілком відповідали честі бути присутнім на Посвяті Придатків панівного дому – щоправда, дотепер високошляхетні ятагани воліли відправляти на тимчасовий (доки новий Придаток виросте й навчиться) відпочинок членів свого роду без сторонніх.

І особлива пишність при цьому теж не заохочувалася. На крайній випадок запрошувалися родинні шабельні клани, чиї предки й предки ятаганів фарр-ла-Кабірів були вихідцями з тих самих плоскогір'їв – цільноковані Малхуси із зигзагоподібним зрізом тупого боку клинка біля самого вістря й нетовариські Киличі з ущелин Озека, схожі на молодий місяць. Ще зрідка нечисленні Шамшери з перевалу Рок...

До чого тут Вищі Мейланя, я вас питаю? Я й удома не був бозна скільки!.. оце як перевіз у Кабір Хо Анкора, прадіда нинішнього Придатка Чена, так і осів у столиці... навіть у гості додому не їджу. Он воно як – додому в гості...

Я уявив собі, як гордий Шешез Абу-Салім запрошує на Посвяту Тессена Седзі, а вперте віяло заперечно ворухить потемнілими від часу пластинами, гострими як бритва, покликаючись на роки й любов до самотності, – і зрозумів, що погоджуся.

– Вважаю за честь, – відповів я. – Неодмінно буду.

– Чудово! – щиро зрадів Шешез, і мені раптом здалося, що ятаган за ширмою невимушеності приховує справжню мету свого приходу, і що зараз я погодився не лише відвідати Церемонію Посвяти, але й на щось таке, на що, може, й не варто було погоджуватися.

Хіба мало в мене клопоту?... Харзієць цей незрозумілий, Мітла ось поїхала і коли повернеться – невідомо, а тепер ще й неждана любов дому фарр-ла-Кабір до мейланьців...

– Просто чудово! Бо на таких урочистостях іржавієш від нудьги! Ти обов'язково приходи, Єдинороже, розповіси нам що-небудь цікаве... Пам'ятаєш, твій брат, Великий Да-дао-шу ваші перекази полюбляв розповідати, доки не поїхав додому? Про походи Диких Лез, про підземну кузню Нюринги, про мертвих Звितяжців із завше теплим лезом... як ви їх називаєте? Одзвितяжені, здається?

– Тьмяні. Тьмяними їх називають...

Це вирвалося в мене мимоволі. Не та була тема, щоби запросто бряжчати про неї після заходу сонця. Шешез має рацію – у давньому Мейлані вірили в багато чого, на що більшість Звितяжних еміратів зволіли заплющити очі або вдати, ніби заплющили... а ось мені ніяк не вдавалося. Та й очі – їх Придаткам заплющувати звичніше, а в Мейлані кажуть: «Від страху в піхви не сховаєшся».

Шешез не знав, чому мій старший брат Да-дао-шу, поруч із яким і Шешез, і гігант Гвеніль здавалися не такі вже й великі, минулого літа спішно покинув усі справи в Кабрі й повернувся в Мейлань. Я й сам не чув послання від наших старійшин, яке й висмикнуло

Великого Да з Кабіра. Вирішили, певно, що молодий Єдиноріг...

А ще Шешез не знав, через що тринадцять нащадків найзнатніших Мейланьських родів – Єдинороги – Г'єни, Сиві Пелюстки та єдиний спадкоємець Орлиного Кігтя, меч-гак Цзянгоу —свого часу залишили батьківщину і виїхали безоглядно. Я і Да-дао-шу – в Кабір, меч-гак Цзянгоу – в Хіну, інші – хто куди...

Та й не треба йому про це знати. Я небагато знаю, як молодший в роду – дешицю, радше здогадуюсь, – а Шешезові воно взагалі ні до чого.

– Так, справді, – Шешез задоволено потерся об ложе підставки, викладене тришаровою повстю. – Тьмяні, звичайно! А я чомусь ніяк не згадаю... у Фархада запитував – не відповідає. Геть старий, певно, став! Власну тіль навпіл розрізати хоче. Та гаразд, це справи родинні... то ти прихोдь, Єдинороже, прихोдь обов'язково!

...Ще близько години ми базікали про різні світські абищиці, а тоді Шешез Абу-Салім ураз став збиратися додому, немов згадав про щось невідкладне.

– У Хаффі, на відкритому турнірі, – мимохіть сказав ятаган, доки його Придаток уставав із-за стола, поправляючи червоний пояс на чималенькому череві, – з Кривим Киличем Енгром неприємність сталася. Ти ось його не знаєш, а в нього Придатка зіпсували. Усерйоз. Сам розумієш, шабельні клани – вони гарячі, їм молоді Придатки потрібні, а тут праву ногу геть відрізали. Вище коліна. І самого Кривого Килича надщербили...

– Хто? – холонучи, перервав я, забувши про пристойність. – Може, хтось із недосвідчених, учора кованих? Ні, дурниці кажу, їх на відкритий турнір і не допустили б, на першій же рубці відсіюють!.. Або буває, що яка-небудь алебарда у свого Придатка хворобу прогледіла...

– Буває, – сяючи, ухилився від прямої відповіді фарр-ла-Кабір. – Усяке буває. Он і в Дурбані теж... Буває – це коли раніше, причому так давно, що й не згадати; а було – це коли майже зараз, сьогодні чи принаймні вчора...

І не доказав.

– На Посвяту прихोдь, – додав він уже від дверей. – Ти розповіси, ми розповімо... дивись, і час веселіше мине.

Залишившись сам, я уявив собі Щербатого Килича, тоді подумав про те, яке воно – тепле й тьмяне лезо, – і до ранку мене мучили жажіття. Мені снилися зіпсовані Придатки. Я відчував приторно п'яний запах червоного вина, яке хлище з розрубаної плоті.

Придаток Чен усю ніч просидів над глечиком, і я не проганяв його із зали.

Уранці, в середині четвертої сторожі, я послав Заррахіда з дорученням довідатися точний час Посвяти в Абу-Салімів – учора так і не запитав про це в Шешеза – і заодно послухати свіжі міські плітки. Заррахід був не найкращий збирач пліток, зате мій есток умів миттєво відсівати лушпиння балачок від рідкісних зерен істини – а це зараз хвилювало мене найпаче.

Я сподівався виловити в каламутній річці вигадок форель сенсу, як іноді казав Тризубий Кра, що в години дозвілля полюбляв бити вертку сріблясту рибу в пінявих гірських потоках Айера і Бек-Неша на північному сході від Кабіра.

Пишномовство було нині в моді. Заразна, відверто кажучи, штука... Я з жалем відзначав, що навіть у Бесідах Звितяжці все частіше віддавали перевагу не коротким і ясним випадам і не ударам без замаху, а довгим фразам із безліччю вивертів і двозначностей. На жаль, столичні звичаї воліють бути кращі...

Не минуло й півтори сторожі, як есток повернувся й доповів, схвально поплескуючи спітнілого Придатка ефесом по стегну, що в Кабірі ні про що не базікають. Тобто не те щоб зовсім ні про що, і не те щоб усі Звितяжці в столиці заховали клинок балакучості в піхви обережності – я подумки прокляв Тризубого Кра з його манерою висловлюватися – і так далі, і тощо, і ще багато слів було вимовлено естоком у тому ж стилі.

Коли я нарешті зрозумів причину красномовності зазвичай мовчазного Заррахіда, то ледве стримався, щоб не розреготатись. Клянуся гуркітливим ковадлом Нюринги, він намагався мене розвеселити! Певно, після Шешезового візиту й безсонної ночі я мав не найкращий вигляд, ось вірний Заррахід і намагався повернути засмученому Єдинорогові колишній блиск.

Що ж, коли так – то есток мав успіх. Щоправда, ненадовго, бо мій збадьорений настрій швидко зійшов на сумовиті пси, щойно я задумався над тим, чого це раптом на Звितяжців напало таке дивне оніміння. Пишномовство пишномовністю, а брехати мені Заррахід не буде.

Кабір мовчить за три дні до турніру?! Та радше дерево перестане горіти у вогні, а вода спричиняти іржу! І все ж...

Невже примари Мейланьських легенд дістануть мене й у Кабірі? Я не знаю тебе,

надщерблений Кривий Киличу з назавжди зіпсованим Придатком, але якщо в маленькій Хаффі з'явилися Тьмяні, багато хто розділить твою долю. Тебе це втішає, Киличу? Мене – ні.

– Усе готове до виїзду, Вищий! – доповів Заррахід, який щойно вислухав одного з Малих слуг.

О так, я ж збирався в місто...

...А у дворі біля внутрішніх воріт уже били копитами по бруківці двоє коней, завчасу виведені зі стаень, і Звитяжець-брамник, – Південний тризубець Цзи на прізвисько Третій Вус Дракона – презирливо поглядав на суетних конюхів-Придатків.

Брамника мені свого часу порекомендував Заррахід, і відтоді Третій Вус беззмінно стояв на сторожі біля входу в Кабірський дім Єдинорога. Беззмінно – бо тризубець мав одразу двох Придатків, і доки один із них їв або спав, другий був готовий нести службу.

Було в цьому щось непристойне, але я довіряв вибору Заррахіда, та й Третій Вус Дракона ніколи не брав участі ні в Бесідах, ні в турнірах – то ж приводу до пліток не давав. А одного разу мені випадково довелося побачити, як він танцює глупої вночі в порожньому дворі, перекидаючи сяючий місяць через свої хвилеподібні леза – і я перестав замислюватися над дивацтвами свого брамника. І полюбив визирати у вікно, коли настає повня.

Про все це я думав, доки Придаток Чен виходив у двір і сідав на коня, відкидаючи ліву полу верхнього халата-каби із зеленого шовку – щоб тканина не туляла мені огляд і не заважала під час поїздки спілкуватися з Заррахідом. Сам есток, супроводжуючи мене, зазвичай розташовувався на правому боці свого Придатка, який однаково володів обома руками, таким чином при кінному виїзді в місто ми опинялися майже впритул – це, ясна річ, дуже зручно для приватних розмов у міській товкотнечі.

І не обов'язково верхи.

– Відчинити брама перед Вищим Мейланя Дан Г'еном! – коротко і владно продзвенів есток Заррахід, суворо дотримуючись усіх належних інтонацій і ритуальної дистанції між нами – рівно півтори довжини мого клинка. Звісно, брама відчинили б і так, без спеціального наказу, але традиції є традиції, і не мені змінювати встановлене предками.

А якщо вже змінювати, то починати варто зовсім не з церемонії виїзду в місто.

Придаток Чен підвівся в сідлі, влаштовуючись зручніше, і злегка зачепив підборами кінські боки, через що нервова тварина затанцювала під нами, застригла вухами і спробувала стати дибки. Я лунко шльопнув коня по крупу, Придаток Чен туго натягнув повід – і за мить ми рушили повз молодцювато виструнченого Цзи Третього Вуса.

Я не знаюся на конях, і мені не соромно про це казати. Деякі кабірські Звитяжці віддають перевагу кінним Бесідам, і від них тільки й чуеш про сідла, правильну посадку Придатків і переваги удару рубя при швидкій їзді. О ні, це не для мене... Дан Г'ени, звичайно, визнавали коней, та лише як зручний засіб пересування, а вести Бесіди ми полюбляли по-дідівськи – не на стрибучій спині ошалілої тварини, а маючи під Придатковими ногами надійну і звичну землю.

Мейланьські Дан Г'ени ведуть Бесіду пішими, і тому ми завжди віддавали належне блискавичному випадку, байдуже ставлячись до рубання. Хіба в крайньому разі...

Утім, я не сумнівався, що в столичних стайнях Мейланьського Єдинорога жують свій овес не найгірші коні ненайгірших порід. Звісно, Заррахід постарався... он, іде позаду, як вилитий, мов народився в сідлі!

Цікаво, а де насправді народився мій чудовий дворецький, мій суворий і мовчазний есток Заррахід?

– Куди поїдемо, Вищий? – делікатно запитав Заррахід, порівнявшись зі мною.

За межами дому, та ще й наодинці, есток трохи послабляв сталеві обручі пристойності, які сковували його звичайну поведінку. Крім того, схоже, щось хвилювало Заррахіда після виїзду в ранковий Кабір.

– Туди, – невиразно відповів я, а сам загадав: три повороти ліворуч, два праворуч, а опісля вже будемо думати, куди далі...

Думати не довелося. Після першого ж повороту праворуч дорогу нам перепинила юрба Звитяжців разом із їхніми збудженими Придатками. Заррахід було подався вперед – розчистити нам прохід, адже нікого з Вищих ми в юрбі не завважили – та я зупинив його легким погойдуванням китиці, і ми спішилися.

Постояти з нашими кіньми – звісно, за відповідну винагороду, – жваво погодився якийсь молодий чотиригранний кинджал-кончар зі смішно відстовбурченими вусиками біля голівки руків'ї. Його довготелесий Придаток затято смикав білястий пушок над верхньою губою, але повід у вільній руці тримав міцно, тож незабаром есток упевнено вийшов наперед мене і взявся прокладати дорогу крізь галасливе юрмище.

– ...Ви чули?

– Ні, а в чому річ?..

– Та ж у Хаффі те ж саме...

- Куди дивляться владоможці? Я вас запитую, куди дивляться владоможці?
- А чому ви саме мене запитуєте? Знайшли, бачте, владоможця! І нічого мені бік дряпати
- щойно вчора лакувався...
- ...і що дивно – біля самого ефеса! Де найміцніше...
- А ви його знали? То й що? А...
- Казки! У наш освічений час не варто приділяти занадто багато...
- Казки? Ви справді вважаєте...
- Темляк! Темляк відірвете!..
- І саме напередодні Посвяти...
- Чиеї?
- Як чиеї... сам Фархад іль-Рахш Придаткового малюка освячує, напередодні турніру!..
- А я що? Я нічого... тільки, кажуть, у Дурбані...

Заррахід зненацька звернув убік, Придаток Чен різко зупинився, немов боячись на щось наступити – і я побачив те, що побачив.

І мені здалося, що піхви стали незвичайно гарячі і щільно обліпили мое тіло, як суміш глини, річкового піску й вугільного пилу перед першим загартуванням, а крижаної джерельної води все не було, і я боявся потріскатися, боявся потьмяніти й розсипатися, боявся...

Переді мною лежав мертвий Звитяжець. За бажання до нього можна було б дотягтися, але такого бажання не виникало. Я не знав його особисто. Я розумів тільки, що це хтось із місцевих Шамшерів, причому небагатих – з обробки видно. Клинок шаблі був зламаний на три пальці вище від тріснутої гарди зі сколеною кулькою на одному кінці. Нерівна лінія зламу наводила на нехороші думки – хоча які вже тут можуть бути хороші думки! – а інша частина Звитяжця валялася трохи оддалік, присипана бурим пилом, і вістря торкалося Придаткового стегна, розрубаного від ключиці до паху.

Як лялька на турнірі. Як шкіряна лялька, набита всіляким мотлохом упереміш із бронзовими виливками, коли Шешез Абу-Салім або той же еспадон Гвеніль демонструє перед трибунами чистоту рубки, а знавці славетного удару вже готові заверещати,

захоплено вириваючись із піхов і спалахуючи під променями опівденного сонця.

Але лялька ніколи не лежить ось так – жалюгідно й неприродно підвернувши голову й далеко відкинувши безсилу руку, немов і після смерті намагаючись дотягнутися до руків'я нещасного Шамшера, який перетворився на дві такі ж мертві половинки колись живого Звитяжця.

Вони лежали зовсім однаково – Звитяжець і його Придаток, – хіба над останнім із дзижчанням вився рій жирних зеленуватих мух. І, відкотившись убік, притулилася до глиняної огорожі самотня бронзова кулька з гарди вбитого Шамшера.

– Вибачте! – почулося поруч зі мною.

Я відійшов убік, і трое важких списів, Звитяжців із роду Чиань, потужний і широкий наконечник яких урівноважувався стовщенням на іншому кінці ратища, порівнялися зі мною і наблизилися до трупа. Там двоє з них лягли на землю, просто в засохлу кров, а їхні Придатки постелили зверху свої плащі, закріпивши їх поясами, і вклали тіло зіпсованого Придатка на ці імпровізовані носі.

Третій перебрався своєму Придаткові на спину, і той дбайливо підняв обома руками загиблу шаблю. І мені чомусь стало соромно, що я не знаю імені вбитого, що я ніколи не зустрічався з ним ні в Бесідах, ні на турнірах, і тепер уже ніколи не зустрінуся.

Ніколи. Це слово було важче від Гвенілевого удару і невмолиміше від Заррахідового випаду. Або мого.

Ніколи.

...Так вони і вийшли – три прямі списи Чиань – несучи зламаного Звитяжця і розрубаного Придатка, несучи пустельною вулицею кривавий жах, що прийшов у Кабір; і ті із зівак-Звитяжців, хто був у піхвах або в чохлах, оголилися в мовчанні, салютуючи процесії і думаючи кожен про своє.

А я думав про те, що неможливе іноді приходить до тебе й каже, усміхаючись:
«Добридень! Пам'ятаєш мене?..»

– Добридень! Пам'ятаєш мене? – пролунало за спиною, і я здригнувся й змусив Придатка Чена обернутися.

Харзієць і далі оббивав талію свого кривоногого Придатка, тільки зараз не височіла поруч похмура кутова вежа Аль-Кутуна, і засмучені Звитяжці розходилися хто куди, несучи в душах частку спільного болю й сум'яття.

– Хіба ти вчора не довів до кінця Бесіду? – похмуро поцікавився я, забувши, що весь вечір міркував над загадкою Звитяжця з Харзи. – Тут не місце й не час для Бесід...

– Дозволь назватися, Вищий Дан Г'ене, – із несподіваною смиренністю заявив харзієць, клацаючи кріпленням руків'я й спокійно випрямляючись у руці Придатка. – Я – Маскін Сьомий на прізвисько Пояс Пустелі, з Вищих Звитяжців Харзи.

«То й що?» – ледь було не запитав я.

На щастя, мій вірний Заррахід, який не знав про мою вчорашню Бесіду з харзієм, повернув коня нашої розмови на стежку ввічливості.

– Ви робите нам велику честь, Вищий Харзи Маскін Сьомий, – ненав'язливо втрутився есток, шанобливо й водночас доволі незалежно кланяючись. – Дозвольте мені, Малому Звитяжцеві зі свити Мейланьського роду Дан, представити вам Вищого Дан Г'ена, відомого в Кабірі як Мейланьський Єдиноріг...

І Заррахід замовк на півслові, вдатно змусивши харзієця або перервати виниклу паузу або відійти.

Пояс Пустелі, який знову оповився довкруг Придатка, уважно вивчав Заррахіда – його стрункий клинок, складну гарду з кручених смуг, дерев'яне й обтягнуте шкірою з насічками руків'я, великий набалдашник-яблуко...

– Якщо такі Малі зі свити роду Дан, – задумливо прошелестів він, – то які ж Вищі? Утім, я вже трохи знаю – які... Я запрошений сьогодні в дім фарр-ла-Кабір, о достойний Малий, чийого імені я не знаю і чия форма ні про що мені не промовляє, крім як про вроджену гідність... Передай Вищому Дан Г'ену, щоб він у гостях менше розповідав і більше слухав, бо той, хто не мовить, а мовець не знає. Прощай. Ага, і передай також своєму панові, що ми ще зустрінемося, і не лише на Посвяті...

І ми з Заррахідом залишилися на спорожнілій вулиці самі.

– Куди тепер, Вищий? – запитав Заррахід, немов ми лише на хвилину, і через зовсім дріб'язкову причину, перервали нашу поїздку.

– Назад, – сказав я. – Додому.

– Абсолютно правильно, – завважив есток, рушаючи до залишених коней (причому й справді залишених, бо мерзотник кончар уже кудись утік!). – Вам слід перевдягтися перед Посвятою.

– Ото ж бой воно, – похмуро брязнув я. – Перевдягтися... Це саме те, що необхідно мені в

першу чергу.

Розділ 2

1

...Виблиски від смолоскипів послужливо металися по стінах коридору, немов розчищали дорогу низці наших тіней поміж ліпними прикрасами під стелею, що починалися приблизно на довжину мого клинка вище від голови Придатка Чена.

Алебастр барельєфів – подоба зображень давніх часів, мало не періоду Диких Лез: моторошна мішанина сплетених Звितяжців (здебільше списових та інших древкових родів) і рук та ніг безлічі Придатків – причому ці руки й ноги часто були найдивовижнішої форми, з безглуздими наростами на передпліччях і гомілкях; деякі деталі обривалися, не встигнувши й початися, і це схиляло до розмислів про зламаних Звितяжців і зіпсованих Придатків.

«Здається, я божеволію», – роздратовано подумав я.

Наші тіні байдуже перетікали крізь усі нерівності ліпнини й, схоже, ні про що особливо не замислювались. Я звернув увагу на те, що моя власна тінь без видимого розмежування переходить у тінь Придатка Чена, через що ми ставали схожі на неприємну подвійну істоту з його, Ченовим, тілом і мною як хвостом і руків'ям, що стримить із черева цього чудовиська.

Я суворо заборонив собі думати про що-небудь подібне – і перестав. Оце йду собі, у гості йду... все гаразд... Гаразд усе, грім мене побий!.. що може бути краще...

Смолоскипники звернули за ріг, і ми звернули за ними. Якусь мить я йшов у майже суцільній темряві, і це подіяло заспокійливо. Щоправда, за цей час серповидний Махайра Кресс, який ішов поперед мене, відстав – певно, бажаючи поговорити з кимось із знайомих – і я мимоволі опинився на чолі процесії запізнілих гостей.

І тут мене зацікавили наші провідники – Малі Звितяжці дому Абу-Салім (Фархадів, певно!), і навіть спершу не вони, а їхні Придатки, що несли смолоскипи. Найвищий зі

смолоскипників заледве діставав головою до грудей Придатка Чена, але, змащені олією, їхні оголені торси лисніли, демонструючи незлецький рельєф м'язів, а коротенькі ніжки в неймовірно широких шароварах дріботіли напрочуд прудко.

Тепер зрозуміло, чому смолоскипи горіли так низько, а наші тіні витягалися аж до стелі. Як же я раніше не зметикував?!

За намотаними мало не в дюжину шарів поясами, ближче до випнутих черев Придатків, виявилися не менш своєрідні Звитяжці – без сумніву, брати, оскільки на одного Придатка-недомірка припадало по два-три однакові Звитяжці. Кожен Малий не перевищував повної довжини мого руків'я, – тобто, був коротший навіть від будь-кого з нечисленного клану Стилєтів Кансасі, – і скидався на двійко молодих місяців, накладених один на одного ріжками навперехрест.

Навіть на відстані у цих Звитяжців, попри на їхній статус Малих, відчувалась тверда і незалежна вдача.

Певно, захопившись розгляданням, я непомітно для себе притримав Придатка Чена, сповільнивши його крок, бо Махайра Кресс, що опинився позаду, ледь не уткнувся верхів'ям у спину мого Придатка.

– Цікаво, Єдинороже? – зазсміявся він, ухиляючись від повторного зіткнення. – Так, справді цікаво... Я, коли в замиський дім Абу-Саліма вперше потрапив, ледь від цікавості навиворіт не вигнувся! Є на що подивитися!..

– Хто це, Жнецю? – перебив його я.

Повне ім'я Махайри було Махайра Кресс Паллантид на прізвисько Бронзовий Жнець із Вищих лівої галузі Омели Кименської. Але на церемонію Посвяти, як я зрозумів, у дім Абу-Саліма запрошували взагалі тільки Вищих, та й моє родове ім'я було не коротке, отож цілком пристойно було опустити дзвінки титули, обмежившись прізвиськами. Тим паче, що з веселим Махайрою у мене склалися дружні стосунки мало не від дня мого переїзду в Кабір.

Махайра пересунувся ближче до мене.

– Фархадів улюбленці, – довірчо повідомив він упівголоса. – Гвардія старого іль-Рахша. Малі сокирки-близнюки цзиу-юаньян-юе.

Я мало не заплутався в ногах Придатка Чена.

– Хто-хто?

– А хіба це не твої земляки? – у свою чергу здивувався Махайра Жнець. – Я завжди вважав, що лише у вас у Мейлані та ще в передгір'ях Хакасу такі імена дають!..

Я заперечно похитав китицею. Хоча, може, й земляки – хіба я зобов'язаний усіх знати?!

– Цзиу-юаньян-юе, – із задоволенням повторив Махайра. – Мені Шешез якось переклав, уже не пригадую, з якої мови – це чи то «північ-південь», чи «захід-схід», чи взагалі «туди-сюди рогами назовні» ...

– Ага, – глибокодумно кивнув я, так і не збагнувши, чи Жнець каже серйозно, чи, як завше, кепкує. – А чому я їх ні в місті, ні на турнірах не зустрічав? Чи вони Придатків своїх соромляться?

– Навряд, – знову усміхнувся Махайра. – Вони не з соромливих. Між іншим, у твого брамника Цзи аж два Придатки, і в кожного мармиза ширша від Гвеніля, якщо його впоперек брати... Хіба ж Цзи їх соромиться, з двору твого не виходячи? У кожного свої причини, Єдинороже, і нема чого у хворе місце рогом шпигати.

Ці слова неприємно зачепили мене. А я ж бо, дурень дволезий, наївно гадав, що про дивацтва Третього Вуса Дракона ніхто не знає. Хіба лише я та есток Заррахід, не рахуючи Малих мого дому... Тупієш, Єдинороже, на очах! Забув, що в Кабірі білостінному всім усе про всіх відомо? Забув... ось, бач, і нагадали!

Смолоскипники різко розступилися, потонувши в стінних нішах коридору, і ми з розгону влетіли у двері, які розчинилися перед нами... влетіли і мимоволі завмерли на порозі.

Восьмикутна зала з банеподібною стелею, покритою тьманим від часу розписом, була повна Звитяжців. Стрункі Нагінати – алебарди шляхетних родин Рюоку й Каторі – прихильно розмовляли з упливовими подвійними сокирами Лаброс і їхнім супутником, тихим клевцем-двозубцем Ге – побічним нащадком усім відомого списа Со і древкового серпа Вейської галузі Гоубан; трохи віддалік списові родини Енкос і Сарісса обступили свого далекого родича (такого далекого, що вже майже й не родича!) Місячного велетня Кван-до – напозір повільний Кван був удвічі вищий за середнього Придатка і важчий від кожного зі Звитяжців Кабіра... На сходах, що вели до підвищення для церемоній, круж витонченої Велетської Карабелли увивалися одразу трое шанувальників: короткий упертюх Гладіус Петроній і двійко заморських гостей – Чорний Н'Гусу та Хепеш-но-Кем, обидва дворучні, обидва з однобічним заточенням, тільки шабельний вигин хитрого Н'Гусу мав розширення-елмань наприкінці, а бронзовий Хепеш формою скидався на ятагани фарр-ла-Кабір, але з неприродно довгим руків'ям. І далі – Киличі, Талвари, як завжди гучні Еспадоны, рідкісні в Кабірі ножі-двійнята Тао, Шамшери, Ярі...

Мить збентеження минула – і ось я вже кланяюся з Нагінатою Каторі, махаю правою китицею недосяжному еспадонові Гвенілю, клевець Ге про щось запитує, я щось

відповідаю, мимохідь грайливо торкнувшись спаленілої Карабелли, а Гладіус пояснює обуреному Н'Гусові, що на Єдинорога ображатися нерозумно, і я підтверджую: так, нерозумно... і мало не впритул стикаюся з моїм новим знайомцем Маскіном Сьомим із Харзи, аматором несподіваних Бесід і двозначних завваг. Мені добре, я веселий і спокійний, і турботи мої понуро стоять на порозі, побоюючись зайти...

– Його високість ятаган Фархад іль-Рахш фарр-ла-Кабір!

Малі сокирки-близнюки з жахливим іменем, яке я вже встиг забути, вишикували своїх коротунів-придатків по краях церемоніального помосту, розійшлася килимова завіса – і ми побачили сивобородого Придатка в білій пуховій чалмі й халаті кольору індиго з вигаптуваними на плечах золотими трояндами. На темних зморшкуватих Придаткових руках лежав найдавніший ятаган роду Абу-Салімів та й усїєї династії фарр-ла-Кабір – їхня високість Фархад іль-Рахш, простий важкий клинок без срібних насічок, самоцвітів чи триколірних китиць.

Фархадів одяг допасовувався якнайкраще: дерев'яні піхви з мореної магнолії, покриті чорним лаком і перехоплені п'ятьма бронзовими скобами-накладками. Лише тепер я збагнув, наскільки іль-Рахш виділяється на нашому розкішному роззолоченому тлі. Було в його простоті щось упевнено непомітне, мовби знав ятаган Фархад якусь істину, невідому нам, і цієї миті я готовий був повірити, що іль-Рахш і справді прийшов до нас із легенд, а не із сусідньої з помостом кімнати...

На підвищення занесли колиску, пов'язану синіми стрічками із золотим гаптуванням – кольорами дому фарр-ла-Кабір. Навколо спішно порозставляли крилаті кадила з жовтого металу у формі казкових чудовиськ, із пащі яких вився сивий димок, а в очницях криваво мерехтіли рубіни. У куріннях, мабуть, були таємні домішки, бо немовля-Придаток, яке доти вовтузилося й пищало в колиці, раптом заспокоїлося й замовкло.

В голові колиски встановили високу палісандрову підставку, потемнілу від часу, як руки Фархадового Придатка – лише час у дерева й плоті був різний – і Придаток став за підставкою, обличчям до гостей, а тоді високо підніс над головою суворий ятаган на ім'я Фархад іль-Рахш із роду Абу-Салімів.

Розпочався давній обряд Посвяти, і я вилетів із піхов і схрестився з Махайрою Крессом, який опинився поруч, і всі Звितяжці в цій залі зробили те ж; ми сповнили повітря свистом і дзвоном нашої Бесіди, доки ятаган Фархад повільно опускався на підставку з палісандри, де йому призначено буде пролежати не менше вісімнадцяти років – доки дитина не стане підлітком, а відтак чоловіком. Здатним підняти Фархада з його ложа.

– Вітаю вас, Вищі Звितяжці емірату! Дочекайтеся мене!..

Це були єдині слова, вимовлені іль-Рахшем за всю церемонію.

Я чув мигцем, бо, підпірнувши під загаяного Кресса, швидко намітив на його Придаткові дві точки враження – праве коліно і ямочку між ключицями – після чого вдався до глухого захисту. Цього разу я осмикнувся навіть раніше, ніж варто було б, але в мене дотепер стояла перед очима сцена ранішнього жаху, та й Махайра чудово знав, що на турнірних швидкостях він мені не суперник. Зате захищатися від увігнутого Кресса, не вдаючись до випереджальних випадів, було нелегко й доволі цікаво, особливо з огляду на Нагінату Каторі, яка крутилася поруч – отож мені доводилося заодно відслідковувати її ратище, яке проносилося мимо.

У звичному гаморі мені причувся сторонній звук, і лише зупинившись, я зміркував, у чому річ.

Плакала дитина.

І засміялися всі Придатки, презираючись і усміхаючись один одному; і засміялися Звितяжці.

А на родинній підставці непорушно лежав Фархад іль-Рахш, ятаган фарр-ла-Кабір.

Церемонія Посвяти завершилася.

Я з деяким жалем опустився назад у піхви й раптом піймав на собі чийсь уважний погляд.

У кутку помосту на поясі міцного приосадкуватого Придатка в нарочито короткій вовняній джуббі погойдувався Дитячий Учитель роду Абу-Салімів. Формою і виглядом Учитель нічим не відрізнявся від ятаганів, але був значно легший і менший, із більш дзьобоподібним руків'ям для кращого упору мізинця. Сам старий Фархад і за десять-п'ятнадцять років буде занадто важкий для дитячої руки – тому, коли юний Придасток уперше стане на ноги, у його долоню ляже родинний Дитячий Учитель, щоб супроводжувати дитину до повноліття.

Щоб учити. І, передавши через належний строк підготовленого Придатка Фархадові, очікувати наступного.

Іноді Звितяжці ще від народження готувалися стати дитячими вчителями. Але здебільшого ставали ними вже досвідчені, старенькі клинки, розміри й вага яких дозволяли їм працювати з незрілими Придатками, замінюючи більших Звितяжців, які очікували свого часу.

Деякі родини – наприклад, Синганські полум'яні Криси або родичі того ж Чорного Н'Гусу, криві й одночасно дволезі Панга – за спільності форми мали родичів геть різної ваги й довжини. Це було зручно, бо дозволяло використовувати підлітків-Придатків протягом

усього періоду навчання, допускаючи їх навіть до окремих Бесід усередині родини.

Утім, учителі в Кабірi, як і в Мейланi, рiдко вступали у випадковi Бесiди, задовольняючись закритими зустрічами з колегами. Менi кiлька разiв доводилося бути присутнiм на цих зустрічах як глядачевi – єдиному глядачевi, допущеному з поваги до славних моїх предкiв, – i я був уражений навiть не стiльки майстернiстю Дитячих Учителiв, як iхньою унiкальною здатнiстю вчасно осмикнути руку невмiлого Придатка або в останню мить змiнити напрям помилкового удару.

Майстернiстю мене здивувати було важко, зате акуратнiсть Дитячих Учителiв – або Кола Опiкунiв, як вони самi себе називали, – була понад усяку похвалу. То ж нi в кого й у думках не виникало поставитися до Дитячих Учителiв без належної поваги. Вони вмiли вчити, i цим усе сказано.

Крiм того, бiльшiсть великих Звiтяжцiв час вiд часу мали потребу в iхнiх послугах. Придатки, на жаль, недовговiчнi...

Я чемно поклонився Дитячому Вчителевi роду Абу-Салiмiв i вже було зiбрався покинути залу – але раптово виявив за шкiряним поясом Придатка на помостi, поруч iз цiкавим Учителем, ще одного Звiтяжця.

Цього я знав чудово. Та й хто у Кабірi його не знав?! Це був Дзютте Уламок, придворний блазель роду Абу-Салiмiв, з якого смiялися всi Звiтяжцi Кабiра – смiялися часто й iз задоволенням, на що було безлiч причин.

По-перше, Уламок був тупий. У буквальному значеннi цього слова. Його товстий чотиригранний клинок узагалi не мав заточки i, ледве звужуючись до кiнця, найдужче нагадував обструганий цiпок. Нехай навiть i залiзний цiпок, завдовжки майже як передплiччя дорослого Придатка...

По-друге, гарда Дзютте Уламка скидалася на останню пелюстку не до кiнця обiрваної кiтки. Вона безпутно простягалася вздовж нi на що не здатного клинка й, не дiйшовши до середини, вiдгиналася назовнi, як вухо блазенського ковпака – я бачив такий ковпак на одному Придатку, ще в Мейланi.

I по-третє, наш чудовий Уламок був мудрецем. Принаймнi вважав себе мудрецем, про що голосно заявляв на кожному перехрестi. Звiтяжцям Кабiра це було дивно, а тому смiшно.

Дуже смiшно. Тупий мудрець.

Ха-ха.

А чому це в блазня роду Абу-Салiмiв i в Дитячого Вчителя тiєї ж родини один Придаток на

двох? Адже вони не брати, як ножі-двійнята – Тао чи сокирки із гвардії іль-Рахша? Хоча, може, Придаток і раніше був один, просто вони його в місто по черзі виводили, то я й не завважив...

Чи це новий Уламків жарт: блазень і Вчитель – брати?

Можна починати сміятися?..

...Звитяжці покинули залу Посвяти, розходячись по дому в пошуках кімнат, спеціально відведених для відпочинку й розваг, а Дитячий Учитель і придворний блазень родини Абу-Салімів і далі дивилися на мене з церемоніального помосту. Погляд їх був неприємно суворий і оцінливий; вони все дивилися, доки я не розлютився й не повів Придатка Чена через усю залу до помосту – і тоді їхній спільний Придаток швидко зник у проїмі бічних дверей. Немов його Звитяжці хотіли дивитися – але не розмовляти.

Я подумав, презирливо клацнув гардою об метал устя піхов, і теж рушив до виходу.

2

...Кімната, у якій я вже встиг пробути доволі довго, звалася алоу-хона – кімната вогню. Це було просторе приміщення на першому поверсі, вікна якого виходили в сутінковий сад, що тихо шелестів під дотиками легкого вітру; у західній стіні алоу-хона був камін із ліпними фігурами дивовижних птахів із боків, на кшталт мого домашнього.

У каміні ліниво жевріли вуглини саксаулу й запашного алое, і земляна підлога була вистелена, згідно з традицією, звіриними шкірами.

– Сперечайся чи ні, а все ж ти не маєш рації, Єдинороже, – не дуже напіраючи, завважив Гвеніль, розлігшись упоперек шкіри плямистого барса з Білих гір Сафед-Кух і поблимумючи відблисками вогню.

Поруч із ним лежав Махайра Кресс, який майже не брав участі в розмові. Крім нас трьох, більше нікого в алоу-хона не було.

– Чому це я не маю рації? – відгукнувся я з кутка, де стояв, до половини увійшовши клинком у спеціальний отвір підставки для гостей, зсередини оббитої повстю.

– Тому, – коротко відгукнувся гігант-еспадон зі свого ложа. Тоді подумав і додав: – Якщо у твоєму роду воліють обходитися без Посвяти, це не привід, щоб і решта від неї

відмовилися.

– Я й не наполягав, – почав було я, але Гвен перебив мене.

– Послухай, Єдинороже, а тобі ж сподобалося на Посвяті в Абу-Салімів! Не бреш, я ж бачу, що сподобалося!..

– Так, сподобалося, – пробурмотів я й відчув, що червонію відбитим світлом вогнища. – І що з того? Я тут побряжчав із вами, душею відпочив і додому пішов – до турніру готуватися – а старому Фархадові лежати без діла стільки років і чекати... Доки ще посвячений Придаток виросте, доки його Дитячий Учитель вивчить, як слід...

– А чому це Мейланьські Дани без Посвяти обходяться? – раптом зацікавився доти мовчазний Махайра. – Хіба ви перших-ліпших Придатків берете, аби дорослі? Один старий став – іншого знайшли?

– Скривдити хочеш, Женцю? – в'яло поцікавився я для годиться, оскільки чудово знав, що Махайра і на гадці не мав мене скривдити.

– Та ні, звісно, Єдинороже?! Просто цікаво... та й не схожий твій Чен на ненавченого! І минулий – як його, не пам'ятаю вже – теж несхожий був...

– Навчають вони Придатків, – утомившись мовчати й слухати інших, знову вліз у розмову Гвеніль. – І не гірше, ніж усі.

«Ото спасибі, здорованю... ото вже від кого не очікував!»

– Лише легкі вони, – продовжив між тим еспадон, – оці Дан Г'ени! Ти бач, Женцю – ні вигляду, ні солідності! Від мене разів у п'ять легші, та й від тебе удвічі... Ми, Лоулезькі еспадони, довго чекаємо, доки Придаток у повну силу ввійде, тому й рубаємо хоч волосину на воді, хоч ляльку турнірну навпіл...

Я чітко побачив Придатка, розрубаного від ключиці до паху, здригнувся й пильно вдивився у Гвеніля. Нісенітниця, цього просто не може бути!..

Захопившись, еспадон не звернув на мене ані найменшої уваги.

– А Дан Г'ени у своєму курному Мейлані Придатка з раннього дитинства самі в роботу беруть! Адже такого, як наш Єдиноріг, і дитя в руці втримає. Ото й виходить, що ім і без Посвяти можна! Самі вчать, самі й користуються...

«Дитя, звісно, втримає», – про себе подумав я й згадав Придатка Чена у шестирічному віці, його батька Придатка Янга в тому ж віці, їхнього предка Придатка Лю Анкора, якого я

перевіз до Кабіра... Згадав і ті турботи, яких вартувало мені їхнє навчання. Доки вони мене правильно тримати навчилися, не випускаючи з рук і не спотикаючись!.. я ж не канат для того, хто падає, у мене щосили чіплятися не можна, у Дан Г'енів упор на три пальці...

– А-а-а, – розслаблено мовив Махайра.

– Що «а-а-а»?! – озлився я. – Ми зі своїми майбутніми Придатками із самого, вважай, початку панькаємося, чистіше від Дитячих Учителів, а не чекаємо, як ти із Гвенілем, коли нам уже навченого приведуть! Ось тому...

Договорити мені не дали. Скрипнули двері, і важкий Придаток вніс в алоу-хона Шешеза Абу-Саліма. Їхня величність роззирнулися, вибрали найдальшу від входу стіну і там зависли одразу на двох гаках. На двох – це для граційності висіння, слід розуміти.

Ще раз пройшлися по скуйовдженому хутру бордові чоботи з шагреневої шкіри із модними китицями на халявах – і двері зачинилися за Придатком Абу-Саліма.

Шешез покрутився, влаштовуючись похиліше, і з цікавістю глянув на нас.

– Чому замовкли, гордість Кабіра? – весело мовив Шешез зі стіни, і мені здалося, що веселість ятагана нещира. – Знову сперечаєтесь? Я до вас порадитися прийшов, а ви все щось ділите...

– Радитись як правитель фарр-ла-Кабір, чи радитись як мій одвічний суперник у рубці, ятагане Шешезе?

Ні, Гвеніль узагалі не вмів дотримувати жодних пристойностей! Йому добре, він у Кабірі в гостях, а не у васальній залежності... щоправда, залежність моя радше на словах, а Гвен сидить у столиці років на сорок довше від мене, і домом своїм давно обзавівся, і родину теж завести хотів, але відмовили йому, грубіянові дворучному...

– І так, і так, – спохмурнівши, відповів ятаган.

– А в якій важливій справі порада потрібна? – Махайра злегка ворухнувся й кінцем клинка заспокійливо торкнув Гвеніля за масивну хрестовину.

– Турнір хочу скасувати.

– Що? – хором скрикнули ми втрьох. – Чому?!

– Боюся, – обірвав нас Шешез.

Його зізнання пролунало сухо й вагомо, змусивши повірити в неможливе: ятаган

фарр-ла-Кабір, небіж Фархада іль-Рахша, чогось боїться!

– Знаєте, певно, що вночі на вулиці Сом-Рукха сталося? Мені зранку доповіли; але чутки – вони швидші від моїх гінців...

– Знаємо, – пробурчав Гвеніль.

– Чули, – відгукнувся Махайра.

– Хто це був? – замість відповіді, запитав я, не уточнюючи, кого маю на увазі: вбитого чи вбивцю.

– Шамшер Бурхан ан-Імр, із шабель кварталу Патайя. А вбивця... загалом, підозрюються...

Він усе не міг доказати, і коли нарешті зважився, мав такий, немов сам собі дивувався.

– Підозрюються Тьмяні.

Це було однаково, що сказати: «Підозрюється нічний вітер.» Або: «Підозрюється примара Травневого Ножа». Або ще щось у цьому ж дусі...

Із Гвенілевої пози було зрозуміло, як ставиться прямолінійний еспадон до такої, м'яко кажучи, дивної заяви. А Махайра раптом пожвавішав і з цікавістю чекав продовження.

А я розумів, що не даремно Шешез учора приходив до мене в гості, і не даремно зараз він перестав ламати комедію й заговорив усерйоз.

Порослий лісом Лоулез – батьківщину Гвеніля і його братів, – де на поодиноких пагорбах височіють похмурі замки з п'ятьма сторожовими вежами, або олійні гаї Кімени, де жили родичі Махайри – у Мейлані вже встигли забути; забути й знову згадати те, про що Лоулез і Кімена лише зараз починали дізнаватися. Та й сам Кабір був ближче до Мейланя – я мав на увазі близькість радше духовну, ніж банальну кількість верблюжих перегонів – і тому Шешез зумів зважитись, а я зумів задуматися над його словами...

– Що ти знаєш про Тьмяних, Вищий Мейланя Дан Г'ене? – одразу запитав Шешез, завваживши мій стан. І вже іншим тоном: – Розкажи, Єдинороже... будь ласка.

І я заговорив.

– Ніхто достеменно не знає, як народжується Тьмянний клинок, або як народжений Звितяжцем стає Тьмянним. Дехто каже, що коли ламається й гине Звितяжець, його перековують у таємних кузнях і гартують у крові дикого звіра, домашнього звіра й у крові

Придатка, який не досяг повноліття. І тоді відроджується Звитяжець, але дикою стає вдача його, а клинок – тьмянний і гарячий. А ще кажуть, що Звитяжець, який спожив Придаткової плоти – свідомо чи з недомислу – тьмяніє протягом півроку, але якщо візьме він участь у п'яти чесних Бесідах і двох турнірах із сильнішими від себе, то знову заблищить і відвикне від смаку забороненого. Різні кажуть і про різні мовчать... Чув я, що навіть новонароджений Звитяжець іще під час загартування потьмяніти може, якщо в суміш глини, річкового піску й вугільного пилу підмішати попіл від спаленого Придатка, який, до того ж, умер не своєю смертю...

Я зупинився і якийсь час мовчав, дивлячись у вогонь. Поодинокі язички полум'я вистрілювали вгору гарячими жадібними клинками...

– Нічого я не знаю про Тьманих, – глухо пробряжчав я. – Нічого. Я ж із Мейланя зовсім молодий поїхав... а молоді – вони старих-дурних слухати не люблять. Так і я – слухався, а не слухав.

– Як це нічого?! – обурився Махайра. – А це?..

Від хвилювання він став трохи недорікуватий.

– Єдиноріг має рацію, – відгукнувся зі стіни Шешез. – Це не знання. У це можна лише вірити. Або не вірити.

Гвеніль злегка ворухнувся, зрізавши жмут хутра з барсової шкіри, на якій лежав, і знову завмер.

– Не вірю, – холодно проказав він. – Дурниці! Тьмяні, теплі... Жоден Звитяжець не буде навмисне псувати Придатків! Не чув про таке й зараз теж не хочу слухати!..

– Але ж псували, – коротко брязнув Шешез Абу-Салім. – У Хаффі псували, і в Дурбані псували... І в Кабірі. То ж бо – вірю.

– А я не знаю, – чесно сказав Махайра. – Не знаю, і все тут. А ти, Єдинороже?

– Я не вірю, – відповів я і, після довгої паузи, закінчив. – Я певен.

– ...Шешезе Абу-Саліме фарр-ла-Кабіре... – Махайра немов пробував на вигин міцність

цього імені. – А чому ваша величність прийшли за порадою саме до нас трьох? Чи все ж лише...

По моему, Кресс і мене хотів спершу назвати повним ім'ям. Але ні, напускна церемонність злетіла з нього, і Жнець просто закінчив:

– Чи все ж лише до Єдинорога?

Шешез відповів не одразу. А коли відповів...

– Махайро Крессе Паллантиде з Вищих лівої галузі Омели Кіменської, на прізвисько Бронзовий Жнець, я прийшов за порадою до вас трьох. До тебе, до Вищого еспадона Гвеніля Лоулєзького, відомого в Кабірї як Саморушна Скеля, і до Вищого Мейланя прямого Дан Г'ена, прославленого під прізвиськом Мейланський Єдиноріг. У Кабірї загинув Звитяжець. Ви добре розчули те, що я сказав?

Ятаган замовк, даючи нам змогу усвідомити всю нікчемність наших титулів перед тим, що сталося, і спокійно продовжив:

– Думки інших Вищих, з якими я розмовляв сьогодні до вас, розділилися порівну. Тридцять шість за те, щоб проводити турнір згідно з традицією й не зважати уваги на прикрі випадки; тридцять шість – проти. І без вашої поради нам не зійти з дороги роздумів на узбіччя рішення. Ви – не наймудріші, не найстарші, але ви – останні.

Я стояв ніби й не дуже близько до вогнища, та мені гостро запраглося викликати Придатка Чена, щоб він виніс мене із алоу-хона чи принаймні переставив якнайдалі від тепла, такого неприємного цієї миті...

– Відмовитися від турніру через мейланські казки? Нісенітниця! – відрізав Гвеніль. – Ми за традиції! Правда, Женцю?

– Неправда, – несподівано для мене заперечив Махайра. – Ніколи ще Звитяжці не вбивали один одного й не псували навмисне Придатків. Доки не з'ясується, випадкове те, що сталося, чи ні, турнір проводити не можна. Я вважаю так.

Шешез задумливо похитався на гаках.

– Ніколи, – пробурмотів він, – це сказано занадто невблаганно. Чесніше буде сказати, що за нашої пам'яті Звитяжці не вбивали один одного й не псували Придатків. За нашої, нехай довгої, але все ж обмеженої пам'яті... Проте, голоси знову розділилися. Тобі вирішувати, Єдинороже.

Я згадав минулий турнір. Зелень поля, на якому велося одночасно дві дюжини Бесід,

захоплення святом і пронизливий вітер, підбадьорливі вигуки з трибун і сонячні зайчики, що ухиляються від Звитяжців... а відтак довго – пам'ять про турнір, суперечки про турнір, нетерпляче очікування наступного турніру...

І зламаний труп Шамшера Бурхана ан-Імра з шабелів кварталу Патайя за десять хвилин їзди від мого дому... зовсім поруч. Самотня кулька з тріснутої гарди біля глинобитного дувала; і бурий запечений пил, у який лягали суворі списи Чиань...

Я зважував дзвінку радість і гучний страх. Порожнечу смерті й спалах життя. Моя гарда схожа на чашу, денцем до руків'ї; на самотню чашу ваг...

Я зважував.

– Якщо зі страху перед незнайомою смертю ми відмовимося від звичного життя, – нарешті вимовив я, і вогонь у каміні притих, немов услухаючись, – ми, можливо, уникнемо багатьох неприємностей. Але тоді тінь розумної обережності ляже на всіх Звитяжців, і ми почнемо потроху тьмяніти. Ми косо поглядатимемо один на одного, у наші Бесіди вповзе недовіра, і настане день, коли мій випад перестане захоплювати Гвеніля, а Махайра позаздрить Шешезові. Я – Вищий Мейланя прямий Дан Г'ен – вийду на турнірне поле в належний строк, навіть якщо буду на полі сам. Або якщо буду знати, що можу не повернутися. Я сказав.

– Ти не будеш на полі сам, – тихо відгукнувся Гвеніль. – Ти не будеш сам, Єдинороже. Це я тобі обіцяю.

Махайра весело заблищав, підморгуючи незвично серйозному й небагатослівному еспадонові.

– Герої, – мовив він. – Дурні герої. Або героїчні дурні. Доведеться мені, бідолашному розумникові, з'явитися на турнір. На випадок чого я завжди зможу заявити, що попереджав вас. Слабка розрада, але іншої ви мені не залишили.

– Ось і вони так сказали... – прошепотів Шешез. – Дивно...

– Хто? – запитав я. – Що сказали?

– Дитячий Учитель нашого роду... він сказав, що коли вирішувати доведеться Єдинорогові, турнір відбудеться. Немов передбачав...

– Ти мовив «вони»... Хто ще казав про мене?

Я чекав. І дочекався.

– Дзютте, – знехотя прошурхотів ятаган. – Дзютте Уламок.

– Блазень? – зачудувався Гвеніль.

Цього разу Шешез промовчав.

Розділ 3

1

...І трибуни вибухнули вітальним дзвоном, коли круж сердитого тонкононого жеребця й маленького Придатка, що звівся на стременах, закружляв божевільний смерч семи ліктів у поперечнику – і у свистючій воронці миготіли то сталь величезного леза з шипом на тупому обуху, то загострений наконечник зворотного боку ратища, то жовто-багряні китиці з кінської шерсті...

– Піддай, Кване! – не витримав я. – Піддай!..

І Місячний Кван піддав. Жеребець, хриплячи, боком понісся по полю, дивом лавіруючи між укопаними дерев'яними стовпами – і падали мертві дерева без гілля й листя, біліючи косими зрізами, наїжачуючись вістрями зламів, верещаючи, схлипуючи, тріскочучи... Смерч сповільнився, ставши тріпотливими крилами небаченого метелика, ще раз закружляли в повітрі осінні кисті – і ось уже спокійний і неквапний Кван-до, Місячний Вихор, упирається в землю поруч зі змиленим конем, що блимає кров'янистим оком.

Не варто було мені, звичайно, запалюватися, та ще й підбадьорювати Квана ізвідси, з поля... Не до клинка. Мені зараз на інше налаштовуватися треба. Он, поле велике, на сімох майданчиках тривають Бесіди, на п'яти предмети рубають, далі Катакама-Ярі й Фрамея списові танці танцюють – а на якій трибуні найбільше Звитяжців зібралося?

На західній.

А чому?

А тому, що на третьому західному майданчику переможець в останній рубці після всього

зустрінеється з Мейланьським Єдинорогом – зі мною, себто...

Ото й нічого мені на все поле бряжчати, ганьбитися!

А рубка чудова була!.. Трое зійшлися – Гвеніль, еспадон мій непоступливий, їхня величність Шешез Абу-Салім і так далі (стежить він за мною, чи що? І через те й рубається, бач, як ніколи...) і гість один заїжджий, теж дворучний, як і Гвен, ім'я його в цій метушні запитати забув.

Бачив я таких, ще у Веї бачив – там їх «Но-дачі» називали, «Довгий меч для поля», як у давнину казали. То й гаразд, нехай поки що Но-дачі побуде – мені його не титулувати, а так ж бо і меч він, і довгий, і для турнірного поля якраз... не образиться.

Ляльку, ясна річ, уся трійця легко розрубала, на півзмаху – а далі почалося! Хто на що здатен, а здатні вони нівроку... Шешезові, як завжди, грубе сукно на сталевий дріт у дюжину шарів намотують, гостеві циновку з бамбукових смуг у рулон скатали, а Гвеніль стовп крайній, що від Місячного Квана залишився, попросив листовою бронзою обшити на швидкоруч.

Свиснули вони – було три предмети для рубки, стало шість! Гвеніль на Шешеза покосився і своє коронне «волосся на воді» замовляє. Розсік, блиснув усмішливо й чекає. А ятаган по хустинці серпанковій полоснув – і не прорізав до кінця! Хустинка волога виявилася чи сам Шешез схибив, від турбот державних...

Я й озирнутися не встиг – Но-дачі клинком повів з боку в бік, повільно так, плавно... Дзижчала поруч бабця, а тепер лежить на траві двічі по півбабці, і обидві половинки тихі такі, не дзижчать більше!

Дивлюсь я на Гвеніля й на суперника його: напрочуд схожі вони! Обидва дворучні, обидва без піхов – таких здорованів навіть із-за плеча не витягнеш, вони ж довші від перехвату руки! – обидва у своїх Придатків на плечах розляглися, і вдача в обидвох, певно, одна за одної м'якша й приємніша!

Ось лише Гвен двосічний і прямий, а гість однолезий і ледь-ледь вигнутий, наче не вирішив досі, яким йому бути. Ага, ще у Гвеніля хрестовина здоровенна, а в Но-дачі недогризок якийсь овальний замість гарди...

А так – наче в одній кузні родили!

І тут саме для мене «коров'ячу тушу» винесли й підвісили на потрібних ланцюгах. Це мішок шкіряний, і набитий він ізсередини різним металевим мотлохом дужче, ніж корова – кістьми. Зовсім трохи порожнього місця залишається, щоб протиснутися!

Ні, все гаразд, протиснувся... і в прямому випаді, і в косому, і в тому, який рідня моя називає «Сплячий Єдиноріг бачить місяць за хмарами». Потім так зігнутися довелося, щоб у кістку залізну не в'їхати! Устиг лише небу подякувати за гнучкість свою вроджену й за пальці Придатка Чена, якими я його вчив гаки сталеві зі стін висмикувати й мух на льоту ловити, крилець не ушкодивши! Гаразд, нічого тепер даремно засмучуватися...

Потім Придатки Гвеніля й Но-дачі дрібні монетки гітріфі в «корову» по черзі кидали, а я в місце влучення входив і назад зринав, доки монетка на землю зісковзувала. І тут Гвеніль чомусь заблищав весь, немов капость яку придумав, і Придатка свого до мене веде.

– Чуеш, Однорогий... – каже, а тут і Но-дачі поруч опинився, майже впритул. – Себто Вищий Мейланя Однорогий Дан Ґене, – поправляється Гвеніль. – Тут ми про одну річ засперечалися...

І що з нього взяти? Він же не від злості, просто говор у нього такий, без тонкощів, як у всіх лоулезців. Пам'ятаю, як довго пояснював йому різницю між «однорогим» і «єдинорогом». Вислухав мене еспадон, не перебиваючи, а тоді й запитує:

– Але ж ріг у нього один?

– Один, – кажу.

– То й нічого мені локшину на хрестовину намотувати! – відповідає.

Локшина – це їжа така, Придаток Гвеніля її дуже любить. Поговорили, бач...

Щоправда, відтоді він мене найчастіше правильно називає. А в турнірному запалі – як вийде.

– ...засперечалися, – продовжує між тим Гвеніль. – Суперник мій цікавиться: мовляв, коли він мене в рубці перемаже – завваж, «коли», а не «якщо»! – як йому з тобою в Бесіді працювати, щоб зовнішність твою чудову не ушкодити ненароком. Надто легкий ти, ото він і побоюється... Поступитися йому, чи що, нехай одразу й спробує?

Усміхнувся я про себе, та взнаки не дав. Сам Гвеніль під час першої Бесіди зі мною на цьому ж питанні й погорів, тож йому тепер когось іншого підставити – наймиліше діло!

Повернувся я до Но-дачі, а той мовчить серйозно й чекає.

– Тебе, – питаю, – у землю до проковки заривали?

– Заривали, – відповідає. – На дев'ять років, як і слід.

– Добре, – киваю. – А полірували, певно, днів п'ятнадцять?

– Так, – відповідає, але вже на тон нижче.

– Гаразд, – кажу, а сам у Придатка Чена над головою витягаюся на манір веселки. – Ти – гість, тобі й рубати першому. Нумо!..

Молодець він виявився! Гвеніль із першого разу посоромився, обережно вдарив, а цей із Придаткового плеча й полоснув навскоси, без замаху! Прийняв я його на півдоторку – ще подумав, що Гвен важчий буде – а там із-під нього вивернувся, Придатка Чена вправо повів і в дугу зігнувся.

Він ледь в землю не зарився, цей Но-дачі. Щоправда, «ледь» не рахується, особливо якщо він від землі впоперек Придатка мого пішов, на всю довжину, та ще й на рівні живота! Небезпечно, така штуkenція не завжди вчасно зупинитися може, дарма, що він легший від Гвеніля...

То я й вирішив із ним не бавитися. Упав мій Чен, отак ось і впав, горілиць – а гість над нами пронісся, лише вітерцем хльоснуло. Придаток його з ноги на ногу перестрибнув, перечепився й поруч із нами рачки опинився.

А як йому на ногах утриматися, якщо в нього сандалії на дерев'яній колодці й на двох ремінцях, а я ті ремінці на лівій сандалії, поки Придаток Чен на землі розкинувся, навпіл розрізав?!

Гвеніль тішиться – він такі жарти дужче, ніж Бесіди, любить – на трибунах вереск зі скреготом упереміш, а Придаток гостя вже на п'ятах сидить, і сам гість у нього на колінах лежить.

Мовчить. Лише смикається злегка. І паща котяча, яка в нього на голівці руків'я, невесело так скалиться...

– То що, – запитую, – зрозумів?

– Зрозумів, – відповідає. – Дякую, Вищий Дан Г'ене, за науку.

Двічі молодець! Гвеніль – той, пригадую, до вечора лаявся, заки вгомонився.

– Ще хочеш? – питаю.

– Обов'язково.

– Отож, – кажу, – переможеш Гвеніля в рубці, тоді й повторимо.

І повів Придатка Чена до інших майданчиків.

2

Мені треба було хоч трохи розслабитися. Осмикування самовпевненого Но-дачі забрало більше сил і енергії, ніж могло здатися на перший погляд. Тому я пустив Придатка Чена безцільно бродити між турнірними майданчиками, зупиняючись тут чи там, а сам спробував натрохи забути про майбутню фінальну Бесіду – із Гвенілем чи Но-дачі.

Перший уже непогано знав мої звичні виверти – принаймні, деякі з них – а другий після жарту буде наготові, отож...

Усе, забули! Гуляємо...

Біля південних майданчиків, де змагалися древкові Звितяжці, я затримуватися не став. Вовча Мітла до турніру не повернулась, а інші Довгі – крім, мабуть, Місячного Квана, але його я вже бачив – мене цікавили мало.

Був третій день турніру. Перші три дні завжди проходять під девізом «Подібні з подібними». Чи бодай із більш-менш подібними. День змішаних Бесіда буде лише завтра, але Мітли досі немає, і я, радше за все, раз чи двічі зустрінуся з Нагінатою Каторі, відвертою фавориткою, а тоді піду на трибуни. Або додому. Ні, додому не піду, чого це я справді...

– Зар-ра! – несподівано зметнулося ліворуч від мене. – Зар-ра-хід!..

Я звернув на крики й кілька хвилин милувався тим, як мій чудовий дворецький веде Бесіду з ножами-двійнятами Тао. Видовище заслуговувало на увагу. Есток Заррахід був більш ніж удвічі довший від кожного з двійнят, зате кожен Тао був майже вчетверо ширший від незворушного естока. Широченні брати верткими рибинами металися в руках свого коротуна-Придатка, то лягаючи вздовж передпліччя, то знову зринаючи акулячим плавцем вістря вперед. Але всі їхні розпачливі спроби ближче підібратися до Заррахідового Придатка миттєво припинялися невсипущим естоком.

Я вийшов із піхов і, продовжуючи спостерігати за Бесідою, почав повторювати деякі Заррахідові рухи. Природно, додаючи дещо свого.

Придаток естока, здавалося, вріс у землю й пустив коріння, наче столітня сосна – так, це

не мій Чен, здатний крутитися під час Бесіди дужче від братів Тао, хоча й марно порівнювати Звитяжців і Придатка – але витягнуте Заррахідове жало незмінно намацувало будь-який пролам у дзвінкій обороні двійнят, відганяючи сердитих братів Тао на шанобливу дистанцію.

– Зар-ра! Зар-ра-хід!..

Я на мить приєднався до скандування Звитяжців, підтримуючи мого дворецького, а відтак заховався в піхви й спрямував Придатка Чена далі.

– Єдиноріг пішов, – почув я чийсь репліку. – Своїми милувався...

– То й що? – незнайомий голос був неприємно скрипливий.

– А те, що он той есток – із Малих його дому. Ото я й кажу...

– То й що? – знову проскрипів невидимий упертюх.

Я обернувся, сподіваючись побачити базік, і виявив за спиною Придатка Чена – кого б ви думали?! – Дитячого Вчителя роду Абу-Салімів і Дзютте Уламка. Вони, як і на Посвяті, ділили між собою одного Придатка, зручно влаштувавшись: Учитель – на поясі, блазень – за поясом.

«Гарний пояс, – не знати з якого дива подумав я. – Шкіра товста, з тисненням „вузли й мотузки“, пряжка завбільшки з долоню... на п'ятеро місць вистачить».

– Гуляєш, грозо Кабіра? – опутивши належне вітання, нахабно заявив блазень. – Ну-ну...

Голос у нього виявився низький і глибокий, на кшталт гулу нічного вітру в прибережному очереті. А я чомусь вирішив, що він зараз заскрипить, як той, невидимий... ні, звичайно ж, це не вони! Чого б їм мене позаочі обговорювати, та ще й сперечатися?!

– Гуляю, – відповів я. До речі, Дзютте, усе хочу тебе запитати – ти замолоду, мабуть, довший був?

Роздратування, що нагромадилося в мені, вимагало виходу.

– Чого це ти так вирішив? – здивувався блазень.

– Та ось, гадаю – зламали тебе колись не до кінця, відтоді Уламком і прозивають...

Мені дуже хотілося, щоб Дзютте образився. Чи бодай утягнув у дурнувату й грубу розмову Дитячого Вчителя. Навіть якщо я не мав рації – а я не мав рації.

Однаке він не образився. І Вчитель промовчав.

– Іди «корову» потикай, – уїдливо усміхнувся блазень. – Дивись, і розуму додасться... Ти – Єдиноріг, бо дурень, а я – Уламок, бо розумний, і ще тому, що таким, як ти, роги можу обламувати. Доценту. А крім того...

– А крім того, я хочу запитати тебе, Вищий Дан Г'ене...

Це втрутився Дитячий Учитель. Глухо й ледь чутно. Після ввічливого звертання він витримав довгу паузу, змушуючи мене напружено очікувати продовження, якого я міг би й не розчути в турнірному шумі. Та кажи, доказуй, тим паче, що гомін поза нами трохи затих... цікаво, хто гору взяв – Заррахід чи двійнята?

– Ти еспадонові Гвенілю довіряєш? – несподівано закінчив Учитель.

– Як собі, – не подумавши, брязнув я, а тоді подумав – добре подумав! – і твердо повторив:

– Як собі.

– Знайшов, кого питати, Наставнику! – втрутився блазень Дзютте, у незрозумілому мені збудженні вистрибуючи з-за пояса й прокручуючись у руці Придатка анітрохи не гірше від кожного з ножів Тао.

Ото вже від кого не очікував!

– Єдиноріг у нас усім і кожному довіряє! Кожному – як собі! І в Мейлані, звідки втік казна-коли й невідь навіщо, і в Кабірі, й тут, на турнірному полі... – І вже до мене, повернувшись на колишнє місце й випинаючи свою дурнувату однобічну гарду у вигляді пелюстки:

– І чого ти після Посвяти не міг сказати Шешезові те, що слід? Дивись, і скасували б турнір, і в нас турбот цих не було б!..

Цікаво, які в нього турботи?!

– Усе? – запитую. – Тоді мені час.

І рушив навскоси до щитів, де металльні ножі восьми місцевих родів і п'яти гостей із Фумена на влучність змагалися.

Тільки й почув услід:

– Даремно ти його злив, Дзю... він і так мало що зрозумів, а тепер і поготів, – це Дитячий Учитель.

Пауза. І тихо чомусь, наче весь турнір вимер.

– Злю, отже треба, – це вже Уламок, блазень тупий. – Злі – вони гостріше бачать, а добрі – сліпі! Гвеніль його щойно під чужий удар підставив, для перевірки Майстерності Контролю, а цей Ріг Мейланський... Добренькі ми всі, Наставнику, аж по руків'я добренькі, не перевчити нас!..

І – ледь чутно в поновленому гомоні – чийсь скрипливий смішок.

3

...Зіпсували настрої, мерзотники! Ледве Вчителеві зопалу Бесіду не запропонував... І не те щоб я його остерігався чи щось інше – такого й перемогти почесно, і програти йому не соромно – а просто ніяково на турнірному полі сперечатися й Бесіди випадкові затівати.

І з ким? Із Дитячим Учителем роду Абу-Салімів?! Не вистачало ще з блазнем на майданчик вийти, на втіху всьому Кабіру... Розслабився, називається! Завівся з першого змаху, як учора кутий...

– Гей, Єдинороже! Оглух, чи що?!

Зовсім поруч ударили в землю кінські копита, подув вітру приніс запах звіриного поту й шкіряної збруї, і збоку від мене зринув Місячний Кван-до, устроївши в землю наконечник основи ратища.

Здавалося, миршавий і жилавий Придаток у юхтовій куртці по пояс і штанях з добре вистібаної тканини, гарцюючи на погано об'їдженому коні, вчепився з переляку за стовбур самотнього кипариса – у якого замість крони помилково виросло величезне лезо з товстим шпичастим обухом.

– Мейланцю, куди ти подівся? Тебе на твоєму майданчику вже давно чекають! Твій вихід! Гвеніль кривому дворучникові поступився, всі тебе шукають...

Ось лише скільки себе в Кабірi пам'ятаю, завжди у Квана Придатки дрібні...

Що? Що він сказав?!

Те, що Гвеніль умудрився-таки програти заїжджому Но-дачі, одразу відтіснило на задній план решту думок.

— Як поступився? В чому?!

— Аж у кінці... Їх спершу, щойно ти пішов, на Майстерність Контролю тричі перевіряли – і все чудово! Біля гранітної плити, біля натягнутої струни, біля бичачого міхура – обидва, б'ючи з усього розмаху, впритул зупинялися! Відтак по палаючій свічці зрубали – знову рівні... гніт зняли, свічка стоїть. А тоді гість запропонував цвяхи в повітря кидати. Ото Гвен на другому цвяхові й зрізався!..

Захоплений Кван усе говорив і говорив, докладно оповідаючи подробиці змагання в рубці, але я вже не слухав його, піймавши себе на дивному й неприємному відчутті. Дуже дивному й дуже неприємному.

Після клятих слів блазня Гвенілева поразка почала набувати для мене доволі несподіваного забарвлення. Чи справді досвідчений еспадон поступився в рубці, наравшись на вправнішого Звितяжця, чи ховається тут якийсь таємний намір? Ото і в Абу-Салімів він найпалкіше турнір обстоював, попри Шешезове попередження й мої слова...

Стій, Єдинороже, не дурій... Гвеніль, може, і найгучніший був, але все ж твій голос останній виявився, останній і вирішальний! І хто, як не ти сам, хвилину тому стверджував, що віриш еспадонові, як собі?!

Вірю. Так. І в Тьмяних вірю. І в те, що марення це все – теж вірю. І в те, що Тьмяними не одразу стають. І...

Ох, якось багато різної віри на одного Єдинорога!

І Придатка на вулиці Сом-Рукха, навпіл розрубаного, теж сам бачив. Уперше в житті таке бачив – але розумію, що в принципі багато хто зі Звितяжців на це здатний. Той же, скажімо, Кван чи ятаган Шешез... Тільки я ж не вчора кований! Кван, звичайно, будь-якого Придатка запросто розпанахав би – але не такий після Кванового леза вигляд був! І після Шешезового не такий...

А я або Заррахід – нам проткнути простіше, хоча ми й рубати можемо.

Дворучний там був, Тьмянний або ще який – але дворучний, за звичками й ударом... і він Шамшера ан-Імра ламав.

Щоб тобі гарду сточили, Уламку тупорилий! До чого довів... у друзях сумніваюся, думаю про казна що, смикатися незабаром почну...

– То що – дощу чекатимеш із безхмарного неба?! – обурився Кван, лягаючи поперек кінської холки. – Доганяй!

І я послав Придатка Чена слідом за конем. Бігцем.

Щоб погані думки з себе вивітрити.

4

...Шум трибун віддалився, розпливлися туманом постаті тих, хто юрбився біля майданчика – і ми залишилися сам на сам.

Я і Но-дачі.

Фінальні турнірні Бесіди – не місце для дозвільних міркувань або самокопання. Не місце й не час. У ці недовгі миті власне буття переживається особливо гостро, і впору розсікти світ гордим вигуком: «Я є!» Воістину мали рацію древні, кажучи, що в таку мить «лише меч сам стоїть спокійно під небом!..»

Під небом, у якому так само самотньо спалахнув промінь Но-дачі, припиняючи всі зайві нитки роздумів, які ще тягнулися в мені.

Ні, це був уже не той чемно самовпевнений Звитяжець, якого зовсім недавно підводив до мене Гвеніль. Тепер він був уважний і обережний, тепер його Придаток був босоніж і міцно тримав руків'я обома руками, підносячи величезний клинок Но-дачі над головою, немов збираючись простромити хмару.

Там він і завмер, цей дворучний, що подобався мені все більше й більше, завмер дивним шпилем над нерухомим храмом його Придатка.

У Кабірї такі вступи до Бесід були рідкістю – але я ж виріс не в Кабірї! І тому чудово знав, що непорушність Но-дачі була свого роду викликом, який можна було приймати або не приймати.

Я прийняв.

Тримаючись на відстані, яка робила неможливим удар без попереднього підходу, я вислизнув із піхов і повільно провів праву руку Придатка Чена по дузі вниз, назад і вгору, вказавши вістрям на обличчя Придатка Но-дачі. Потім я внутрішньо напружився – і Придаток Чен виставив уперед порожню ліву руку, одночасно піднімаючи ліву ногу так, щоб коліно опинилося майже біля підборіддя.

І напроти кам'яного храму з гострою банею застигла в танці статуя птаха Фен із розправленими крильми, праве з яких було вдвічі довше від лівого й блищало на сонці.

Тривале стояння на одній нозі значно складніше й утомливіше, ніж на двох – як стояв Придаток Но-дачі – але я не припускав і тіні сумніву у висліді. Занадто часто ми стояли ось так у себе в дворі, поклавши на підняте коліно Придатка Чена піалу з гарячим вином, і я вже геть-чисто забув ті часи, коли вино розхлюпувалося.

Мовчали онімілі трибуни, сонце неспішно рухалося небосхилом від зеніту до заходу, росли наші тіні на землі – а ми все стояли, і лише коли шпиль над храмом злегка здригнувся й похитнувся, я дозволив птахові Чену переможно сплеснути крильми й стати на обидві ноги.

Після чого на мене напала дворучна блискавка.

Ухиляючись від першого зіткнення й розриваючи дистанцію до відносно безпечної, я вже розумів, що Но-дачі діятиме дуже рішуче. Програвши змагання на непорушність і пам'ятаючи про розрізані ремінці сандалій, він не дозволить собі нічого суперечливого, нічого зайвого, нічого...

Що ж, я був радий за нього. За нього й за себе.

Отже, настав час для того, що було родинним умінням прямих мечів Дан Г'єнів. Час для того, за що я й вирізняв рід Анкорів Вейських, віддаючи перевагу їм перед будь-якими іншими Придатками.

Придаток Но-дачі стрімко стрибнув уперед, сам Но-дачі зметнувся над його правим плечем – і на мить зупинився, не розуміючи, що відбувається.

Придаток Чен сміявся. Він сміявся радісно й щиро, а тоді простягнув порожню ліву руку перед себе й узявся обмацувати повітря, немов намагався знайти щось невидиме нікому, крім нього.

І намацав.

...Но-дачі не рухався з місця, і кінчик його клинка посмикувався у сторожкому нетерпінні.

Пальці Придатка Чена побарабанили по знову ж таки невидимій полиці й зімкнулися, утворюючи розірване кільце – немовби в них опинилася круглобока філіжанка.

...Босі ноги Придатка Но-дачі нетерпляче переступили на місці, підминаючи хрустку траву, але сам Но-дачі не змінив своєї позиції.

Я опустився до землі в геть розслабленій позиції, мало не впираючись вістрям у камінчик, який казна-чому тут опинився.

...І Но-дачі, не витримавши, ударив.

Він ударив прудко, наче кобра, що нападає, він був упевнений в успіхові і, демонструючи найвищу для дворучника Майстерність Контролю, зупинився точнісінько впритул до голови Придатка Чена, який усе ще сміявся.

Вірніше, впритул до того місця, де щойно була голова Придатка Чена. Бо Придаток Чен одночасно з ударом підніс безтілесну філіжанку до губ і відхилився назад, вливаючи в себе її вміст. Так, що голова його відсунулася якраз на чверть довжини клинка Но-дачі, і цього цілком вистачило.

У той же час Придаток Чен ніяково махнув правою рукою, утримуючи рівновагу – а в цій правій руці зовсім випадково був я. І мій клинок легко вперся в пахвову западину Придатка Но-дачі.

У Бесідах Звитяжців, особливо у турнірному фіналі, судді не потрібні. Тому Но-дачі зрозумів усе, що повинен був зрозуміти. Зрозумів – і вдарив на всю довжину клинка, скорочуючи дистанцію до безвихідної й тримаючись і далі на рівні голови мого Придатка. І мені навіть здалося, що цього разу Но-дачі міг би й не встигнути зупинитися – хоча, звичайно, таке могло лише приверзтися.

Та вміст невидимої філіжанки вдарив у голову Придатка Чена швидше, ніж розсерджений невдачею дворучний меч.

І Придаток Чен упав на коліна. П'яні Придатки погано тримаються на ногах – ото він і не втримався. А я недбало полоскотав живіт Придатка Но-дачі і втомлено ліг на плече Придатка Чена.

Здивований Но-дачі повів свого Придатка назад, намагаючись розібратися в тому, що відбувається, але Придаток Чен хрипло закричав, протестуючи – і кинувся вслід, збираючись продовжити.

Знову вдарила з неба в землю слабо вигнута блискавка Но-дачі – і знову марно.

Придаток Чен не зумів довести перекид до кінця, незграбно завалившись на землю ще в середині перекату, і Но-дачі встромився в землю на півклинку лівіше.

Я по дорозі зачепив босу п'яту Придатка Но-дачі – і раптом зупинився, вражений несподіваним здогадом.

Но-дачі встромився в землю. Але він не міг цього зробити! Не міг! Він же припускав, що в цьому місці виявиться Придаток Чен... І, отже, мусив зупинитися вище, над тілом, а не в ньому!

Не можна думати під час Бесід. Не можна...

– Вибач, – свиснув Но-дачі, різко опускаючись майже впритул до вершечка мого руків'я. – Мені справді жаль...

І я відчув, що пальці, які стискали мене, вмирають.

Ні.

Уже мертві.

А поруч упирався в багрянну траву обрубком правої руки Придаток Чен, і німе питання билосся в його тверезих очах.

– Ти ж... ти ж не Тьмянний?! – це було все, що міг прошептати я, непритомніючи від мертвої хватки заляклих пальців.

– Вибач...

– Скоріше, Но! Не барися!.. – пролунав зовсім поруч дивно знайомий скрипливий голос, і я ще встиг побачити трійцю однаковісньких Звितяжців, коротких і схожих на тризубець без ратища; і всі трое розміщалися за поясом худого незграбного Придатка... вони звали Но-дачі, кваплячи його, не даючи мені договорити, довідатися, зрозуміти – чому?!

А потім я перестав їх бачити – і дворучного Но-дачі, і кинджали-тризубці з однаковими голосами, і сонце, тьмяне й гаряче, як...

Бо прийшла темрява.

Постскриптум

...А трибуни спочатку нічого не зрозуміли.

Коли веселий Чен Анкор, наслідний ван Мейланя, починає, як зазвичай, вдавати п'яного, і легкий прямий меч у його руці снує проворніше від голки в пальцях найкращої вишивальниці Кабіра, глядачі на трибунах завмирають від захвату, і хто може встежити за непередбачуваністю рухів усмішливого Чена, зрозуміти справжню причину, повірити в небувале?!

А тих, хто зміг устежити, хто зумів зрозуміти, хто готовий був повірити – на жаль, не виявилось їх у перших рядах юрби, яка врешті кинулася на поле... захльоснула їх рокітливою хвилею, зім'яла й розметала врізнобіч. Тим і страшна юрба, що тонеш у ній, розчиняєшся, і не прорватися тобі, не встигнути, навіть якщо й бачиш ти більше від інших, і пекучий гнів клекоче у твоїх грудях, як розлютований вогонь у ковальському горні!..

Десь у гущі людського виру оглушливо свистів над головами гігантський еспадон у потужній руці Фальгрима Білявого, лорда Лоулезького, і зичне ревіння жителя півночі ледь не перекривало багатоголосся юрби:

– Пустіть! Пустіть мене до нього! Та пустіть же!..

І не було зрозуміло, до кого саме рветься шалений Фальгрим – до мимовільної жертви чи слідом за катом, що втікає.

Мчав від східних майданчиків неосідланий буланий трьохліток, на якому, наче безвусий хлопчина-пастух, пригнувся до кінської шиї сам емір Кабіра Дауд Абу-Салім, і кривий ятаган при його боці безжально бив тварину по крупі, кваплячи, підстьобуючи, женучи...

Вужем прослизала між здавленими тілами біла туніка Діомеда з Кімени, і серповидний клинок-махайра невідступно стежив за смаглявим і гнучким Діомедом, уписуючись у ледь помітні просвіти, розсовуючи людей, що штовхаються, допомагаючи кіменцеві протиснутися хоч на крок... хоч на півкроку...

І стояла аж угорі на західних трибунах біля центрального входу геть заскочена дівчина в чорному костюмі для верхової їзди. А поруч із нею, ледь нахилившись до киплячого турнірного поля, що нагадувало зверху кратер розбудженого вулкана, стояла висока піка з безліччю зазубрених гілочок на ратищі.

Шляхетна пані Ак-Нінчі з роду Чибетів і Вовча Мітла встигли повернутися з гірського плато Малого Хакасу якраз до кінця турніру – і мало про що промовляло їм побачене юрбище.

Але першими до Чена Анкора, що стівав кров'ю поруч зі спадковим мечем і шматком

власної плоті, встигли двоє. Суворий дворецький Анкорів на ім'я Кос ан-Танья, на перев'язі якого схвильовано розгойдувався вузький есток із крученою гардою; і один з наближених еміра Дауда – чи блазень, чи радник, чи одне й інше відразу, – якого всі знали як Друдла Муздрого.

Дворецький Кос ан-Танья спішно перетягав покалічену Ченову руку біля ліктя шнуром від чиїхось піхов, а приосадкуватий блазень-радник Друдл усе дивився крізь біснувату юрбу, доки не опустив у безсилому розпачі маленький, гострий, як бритва, ятаган і гранований тупий клинок із самотньою пелюсткою товстої гарди.

І цього разу нікому й на думку не спало засміятися.

А коли божевільний океан юрби почав поступово дробитися на краплі окремих особистостей, усі зрозуміли, отямлюючись і роззираючись, – пізно. Пізно виправдуватися, пізно шукати винуватих і карати зловмисників, бо всі винуваті й нікого карати.

Спізнилися кабірці.

– Пустіть... пустіть мене до нього, – тихо прошепотів Фальгрим Білявий, і скорботно поникнув гігант-еспадон у його руці.

Ніколи не пробачить собі Гвеніль сьогоднішнього програшу в рубці...

Частина II

Людина меча

...Розрубає повітря він умлівіч
Червоний спалах – вогненний меч.
У грізні дні напружених січ
Видовжується меч.
Адже для гарту його неспроста —
Настільки гаряча у нього сталь —
Забракло холодних струмків,
Пересохло безліч струмків!
У чреві дракона побувши, меч
Верхівку гори зносить із пліч,
А якщо кинеш його у траву —
Горить трава, чорніє як ніч...

Манас

Розділ 4

1

Біль.

Біль повзе від ліктя вниз по передпліччю, жаром стікає в п'ясть і виливається вогненным потоком із кінчиків онімілих пальців. Потім біль повільно відступає, посміюючись – адже боліти вже нічому. Немає пальців, немає кисті, немає частини правого передпліччя.

Нічого цього більше немає.

Усе залишилося там, на турнірному майданчику – і досі у мене в очах мерехтить оте райдужне півколо, яким на мить стало лезо вигнутого дворучного меча. Тоді я ще не встиг зрозуміти, що сталося – лише відчув, як моя права рука стала незвично короткою й неслухняною.

І небо, небо над головою мого суперника... воно сліпо хитнулося, метнувши сонячний диск кудись убік, коли я спробував знайти точку опори...

І не зміг.

Болю ще не було – він прийде незабаром, але не одразу – і ось я з подивом дивлюся то на людину з великим мечем на плечі, що швидко віддаляється, то на чиюсь п'ясть правої руки, яка чомусь стискає руків'я мого – мого! – Єдиного, який валяється поруч. Чому мій меч лежить у траві? Чому ці пальці вчепилися в чужий для них меч, як павук у тріпотливу здобич – чому вони теж лежать на траві?

Чому зелена трава так швидко стає червона?!.

А потім нарешті приходить біль, і в мене темніє в очах...

...Скільки ж часу минуло відтоді? Тиждень? Місяць? Рік? Століття?.. Не пам'ятаю. Час зупинився, життя розсічене мерехтливим півколом, і все сховалося за мрячною завісою забуття й байдужості.

І біль.

Біль у руці, якої немає.

Як мені жити далі? І чи варто – жити?

Погляд мій мимоволі спрямовується в той куток, де на різьбленій лакованій підставці, привезеній іще моїм прадідом з Мейланя, спочиває спадкоемний ніж кусунгобу. Його я втримаю й у лівій руці. Його я втримаю й у зубах. Бо кусунгобу – не для турнірів і парадних виходів у люди. Це пропуск Анкорів Вейських на той світ. Один короткий рух зліва направо або знизу вгору...

Я встав із ліжка. Похитнувся. Устояв.

І довго дивився на ніж, розглядаючи потьмяніле від часу, але все ще гостре лезо. Відтак повільно простягнув руку.

Ліву.

Руків'я, покриті кістяними пластинками, зручно лягло в долоню. Занадто зручно. Я підкинув кусунгобу й піймав його клинком до себе. Сонячний промінь сковзнув по сталі, і ніж немов усміхнувся, підморгуючи й дражнячи мене: «То що, хлопче, зважився? Тоді ти будеш перший з Анкорів! Я вже зачекався...»

Я задумливо похитав ніж у долоні.

– Доведеться тобі ще почекати, приятелю, – невесело усміхнувся я у відповідь, акуратно кладучи кусунгобу на місце.

Ніж розчаровано дзвякнув.

І підбадьорливою луною відгукнувся із протилежної стіни мій Єдиноріг. Протяг, чи що?..

Корячись якомусь неясному пориву, я перетнув залу і зняв меч зі стіни. Прямий меч Дан Г'ен. Родинний клинок. Частина мене самого.

Тримати меч у лівій руці було трохи незвично. Ану спробуємо... тим паче, що тіло мене слухається погано, але все ж слухається.

На перший раз я повільно почав із найпростішого. «Веселка, що простромлює хмари» у мене вийшла доволі стерпно, на «Синьому драконі, що залишає печеру» я двічі запнувся й зупинився посеред танцю, важко дихаючи. Звичайно, посилені заняття багато що виправлять, заново відшліфувують рухи, але...

Мені й так було доволі кепсько, щоб намагатися обманювати самого себе. Сторонньому глядачеві мої рухи могли здатися майже колишніми, але щось було не так. Щось невловиме, настільки тонке, що його неможливо було передати словами. І я відчував, що це, швидше за все, не вдасться повернути жодними самокатуваннями.

Хоча, може, справа в моєму пригніченому настрої?

Я хапався за соломинку.

Я ще раз виконав «Веселку...», потім одразу перейшов до дуже складних «Голок дикобраза», зім'яв усі переходи між круговими змахами, до болю в яснах стиснув зуби й ривком пішов на подвійний випад «Хвіст, що злітає,» з одночасним падінням...

У дверях беззвучно зринув мій дворецький Кос ан-Танья і застиг на порозі, не бажаючи мене переривати. Однак я перервався сам. І зробив це з хворобливою поспішністю. Я не хотів, щоб Кос бачив мій убогий «Хвіст, що злітає», який розсипався на «голки»... Ото він і не побачив. Або побачив, але вдав, ніби не побачив. І що, Чене Анкоре, наступник ван Мейланя, тобі від цього легше? Ні. Мені від цього – важче. Хоча, здавалося б, далі нікуди.

– До вас гість, Вищий Чене.

– Хто?

Чи до гостей мені?!

– Шляхетна пані Ак-Нінчі, хис-чахси з роду Чибетеїв.

По моєму, лише Кос ан-Танья, з його повагою до будь-яких традицій, міг навчитися без запинки вимовляти повне ім'я тієї, яку я давно називав дитячим коротким ім'ям Чин. Кос та ще родичі й земляки Чин із порослих лісом передгір'їв Хакаса, зрештою, ім те сам бог велів, хоча бога їхнього звуть так, що навіть Кос язиком подавиться...

Ні, мені не стало веселіше від того, що прийшла Чин. Чен і Чин – так полюбляли жартувати близько знайомі з нами кабірці. То й що, Чене-каліко, усміхнися й відповідай бадьоро й спокійно, як личить вихованій людині!..

– Запроси шляхетну пані.

Кос відійшов убік, і майже одразу у дверях з'явилася Чин – злегка напружена й схвильована. А я на мить забув про себе й просто стояв, милуючись нею, як милуються портретом роботи великого майстра – лише замість різьбленої рами була дверна пройма.

Чорний обтислий костюм для верхової їзди зі срібним вишиттям на грудях і рукавах лише підкреслював гнучкість її фігури (багато хто в Кабірі вважав би її надміру хлоп'ячою; багато хто – але не я). Кучеряве каштанове волосся легко спадало на оманливо тендітні плечі, а непокірні пасма на лобі були перехоплені тонким обручем із білого металу без звичайних розеток із камінцями – лише ледь помітне різьблення скло по обручу, і мова цього різьблення була древніша від численних мов, якими говорили, писали й співали в еміраті й довколишніх землях.

Найдорожчий самоцвіт міг лише применшити цінність цього обруча – знаку Вищих роду Чибетеїв із Малого Хакаса; і найдорожча сукня не додала б маленькій Чин ані грана зачарування.

І не сперечайтесь зі мною! Однаково я не буду вас слухати. Закохані й дурні – безнадійні, як сказав один поет, що не був дурнем, але був закоханий...

Погляд зелених очей Чин із тривогою зметнувся до мене – але тут вона побачила Єдинорога в моїй руці й, навіть не встигнувши зіркувати, що рука – ліва, тривога в її очах змінилася радісною усмішкою.

А я непомітно сховав куксу правої руки за спину.

– Я рада вітати вас, Вищий Чене, і подвійно рада бачити вас на ногах і здоровим, судячи з оголеного меча.

Вона переступила поріг і знову зупинилася, обома руками тримаючись за свою незмінну Вовчу Мітлу – немов інстинктивно відгороджуючись нею від мене й від того неможливого, небувалого жаху, який тепер незримо мене супроводжував.

– І я радий вам, шляхетна пані Ак-Нінчі, – уклонився я у відповідь, намагаючись триматися до неї лівим боком. І, помовчавши, додав:

– Я завжди радий бачити тебе, Чин. Нехай весь емірат провалиться у Восьме пекло Хракуташа – навіть корчячись на крижаній Горі Страт, я буду радий бачити тебе, коли ти пролетиш наді мною у Західний Край пелюсток. То як, схожий я на серцеїда?

– Як я на еміра Дауда, – усміхнулася Чин і акуратно поставила свою Мітлу в збройовий куток для гостей.

А я, сам не знаю чому, опустив поруч із її пікою Єдинорога без піхов – хоча зазвичай мій

меч висів зовсім в іншому місці, трохи оддалік.

Усюдисущий Кос уже встиг за лічені секунди накрити легкий стіл, із вигадливим безладом розставивши таці з солодощами, фрукти в приосадуватих вазах, дві піали з найтоншої порцеляни, – у дверях зринув було хтось зі слуг, але Кос ан-Танья глянув на нього, і слугу як вітром здуло, – а тепер мій чуйний і чудовий дворецький ставив на центр стола керамічний чайничок із підігрітим вином.

Білим, ліоським – судячи із запаху. Цікаво, коли це він устиг його підігріти, не виходячи з зали? І камін геть холодний...

– Що нового в Кабірі? – запитав я, безуспішно намагаючись узяти чайничок правою рукою.

Усмішка повільно сповзла з губ Чин. Я помітив, що вона старається не дивитися на мою покалічену руку, але, проти волі, погляд Чин раз-у-раз сковзав по куксі – і тоді пальці дівчини судорожно стискалися у тверді кулачки.

І біль, біль, що пливе в зелених хвилях її очей – не мій біль, чужий, але краще б – мій...

Я взяв клятий чайничок лівою рукою й ніяково розлив паруюче вино в піали, трохи проливши на скатертину. Гарячі краплі розпливлися, утворивши потворні плями.

За цей час Чин отямилася й навіть змогла заговорити.

– О, Кабір – велике й галасливе місто. У ньому відбувається стільки нового, що про половину дізнаєшся лише тоді, коли воно вже встигло стати старим. Що саме тебе цікавить, Чене?

Звісно, делікатна Чин постаралася відповісти якомога ухильніше й безтурботніше. Що ж, яке питання, така й відповідь...

– Мене цікавить, чи знайшли чоловіка, який...

Я теж мимоволі глянув на свій обрубок і перевів погляд у куток, де розташувалися Вовча Мітла і Єдиноріг. Чомусь вид зброї не заспокоїв мене, як звичайно бувало. Не так блищала сталь, не так лежав меч, не так стояла розгалужена піка.

Усе було не так.

– Він... – Чин запнулася й поспішно надпила зі своєї піали. – Він зник. Мені Фальгрим і Діомед розповідали, а метушню на турнірі я й сама бачила, лише не розуміла нічого. Але знайшлися люди, які начебто помітили схожого чоловіка в каравані, що йшов у Мейлань...

Вона раптом різко замовкла, зрозумівши, що бовкнула зайве. Так, певно, мені справді не варто було цього знати.

Напевно – не варто. Але що сказане – те сказане.

– Після його... е-е-е... його втечі в місті більше не траплялося нічого незвичайного? – якомога спокійніше поцікавився я.

Прокляття, увесь час доводиться стежити за своїми руками...

Чин насупилася й міцно стиснула губи. Вона вагалася. Але зробивши перший крок, ти приречений робити й другий.

– Трьох людей убито і двох поранено за останні два тижні. Поранені описали двох... – вона довго не могла дібрати слова, так і не знайшла його й тихо закінчила. – Але їх так і не виявили.

– Це не він?

– Ні. Навіть не схожі. І зброя зовсім інша. Я не розумію, Чене...

На її очі раптом навернулися сльози, і від недавньої стриманості не залишилося й сліду. Переді мною сиділа просто перелякана й розгублена дівчина, і мені хотілося втішити її, захистити від усіх і всього – якби не я сам був причиною переляку Чин, не зумівши захистити себе самого...

Хто б мене втішив?! Здавалося, в тому, що могло б мене хоч трохи втішити, крилося щось темне й страшне – чи не гірше, ніж уже сталося.

– Чене, я не розумію, що відбувається! Як... як може володар зброї піти на таке?! Поранити, скалічити, а тим паче – вбити! За що? І навіщо?! Це не додасть його імені ані гордості, ані пошани, та й саме ім'я доведеться вічно приховувати! Я не розумію... не можу зрозуміти... не можу!..

Вона затулила обличчя долонями, і сльозою зблиснув діамант у персні на підмізинному пальці правої руки. Руки. Правої... О Перший ковалю Джангаре, невже я навічно приречений із заздрістю дивитися на чужі руки?! Навіть якщо це руки коханої дівчини...

Руки... і я заспокійливо погладив Чин по плечу вцілілою рукою.

– Не плач, дівчинко. Люди, що знеславили своє право тримати зброю, не варті найменшої твоєї сльозинки. Ні, не лякайся, я кажу не про себе. Можливо, я заслуговую співчуття або жалю, але ганьби на мені нема, і прошу тебе – не жалій Чена з Анкорів Вейських! Бо може

настати день – і я зроблюся вартим не жалю, а ганьби. І цього дня перестане боліти моя п'ясть, яка залишилася там, на турнірному полі. І дозрілий виноград мого життя стане в цей клятий день багряним і гірким вином завершення...

Долоні Чин повільно розтулилися, і вона зовсім по-дитячому дивилася на мене великими круглими очима – але недитячими були переляк і надія в цьому погляді.

А я все намагався зрозуміти – що ж я зараз наговорив їй?! Занадто сумбурно все вийшло, занадто рвучко й безглуздо... Щиро казав ти, Чене Анкоре Однорукий, але немов і не ти казав... вірніше, не тільки ти.

Хто говорив разом зі мною? Чиї слова скидалися на мову древніх поем божевільного Масуда ан-Назрі? Хто передбачав страшно?...

...Досить. Час розслабитися.

– А зараз, шляхетна пані, дозвольте вас запросити? – і я плавно махнув обрубком у той куток, де стояла наша зброя.

Продовження нас самих.

– Матиму за честь, Вищий Чене. Але...

– Ніяких але, пані! Хто, крім вас і краще від вас, може мені повернути колишне вміння?

Чин уважно подивилася на мене й мовчки кивнула.

І ми пішли до зброї.

Єдиноріг немов сам сковзнув у мою ліву руку. І все ж... Я ніяк не міг позбутися почуття неповноцінності. І наперед розумів – нічого не вийде.

Піддаватися мені Чин не буде – я одразу ж побачу й відчую це. А на повну силу... До того ж, мені постійно хотілося перекинути меч у праву руку. І я усвідомлював – якоїсь миті, коли свідомість поступається місцем майстерності, я не витримаю.

Перекину.

...Силует вершниці вже давно розчинився в бузкових сутінках Кабіра, а я все стояв біля відчиненого вікна, дивився їй услід і чув – ні, не цокіт копит по бруківці, а мелодійний передзвін зброї, який звучав, коли стикалися мій Єдиноріг і Вовча Мітла Чин. Ось лише в сьогоднішньому танці я виявився занадто незграбним кавалером – і брязкіт виходив не такий радісний, як колись, найчастіше зриваючись на хворобливе деренчання...

Та й звучав він недовго. Мало того, що вістря піки двічі завмирало впритул до моїх грудей – на довершення всього Чин зуміла вибити Дан Г'ена з моєї лівої руки, а такого досі не траплялося ніколи.

Ніколи раніше.

Ніколи...

Сумний вийшов танець. Для обох – сумний. Тепер я знав...

Знав, що відтепер моя доля – груба проза. Бо поезія співочого клинка мені більше недоступна.

І Чин теж зрозуміла це. Не могла не зрозуміти. Не думаю, що зараз їй набагато легше, ніж мені.

Утім...

Я стояв біля вікна і дивився, як присмерк поглинає маленьку Чин, яку рідні й близькі друзі іноді називали Чорним Лебедем Хакаса.

Я був її дуже близьким другом.

Лети, лебедю...

3

...Фальгрим, очевидно, задався метою всерйоз споїти мене. Він був над міру веселий і багатослівний, підкреслено голосно жартував (а голос у Білявого й так – ого!), постійно підливав мені вина й щосили намагався не дивитись на мою вкорочену праву руку, заховану в обвислому рукаві халата.

Протягом останніх трьох днів я повною мірою встиг оцінити тактовність моїх знайомих. Усі були чудово поінформовані про руку бідолашного Чена Анкора й усі намагалися на неї не дивитися.

І я теж.

Ось лише нікому це не вдавалося. І мені – так само.

– Наливай! – кинув я усміхненому Фальгримові. – Ох, долі наші тлінні, хто був – того нема... Піднімем чаші пінні, як казав поет!..

Піднімати чашу можна будь-якою рукою. І я пив, пив – заливаючи кров'ю виноградної лози дорогий смугастий халат і мріючи сп'яніти до безпам'ятства.

І – не п'янів. А тому слухав останні новини Кабіра в гучному виконанні свого приятеля – про майбутні заручини небожа еміра Дауда, Кемаля аль-Монсора Абу-Саліма й шляхетної пані Масако Тодзі; про прийоми й бали; про гостей міста – Емраха іт-Башшара з Харзи, якому ехидний і гострий на язик блазень еміра Друдл Муздрий встиг прищепити прізвисько Кінський Кліщ, і прізвисько таки пристала до бідолашного Емраха, як той-таки кліщ до кінського... – Фальгрим сміявся довго й зі смаком, після чого продовжив: про купецький караван із Бехзда, який приніс зовсім уже безглузді чутки; про...

Фальгрим усе не вмовкав, але я вже погано слухав його, хоча це було й не дуже чемно. Два імені засіли мені в голові. Емрах іт-Башшар із Харзи й Друдл Муздрий – блазень, якого багато хто вважав радником еміра Дауда. Втім, одне іншого не виключало.

Я згадав дивну поведінку харзійця під час нашої першої зустрічі у вежі Аль-Кутуна й після неї, згадував багатозначні Друдлові натяки, рясно присмачені нахабством... Обидва вони безумовно щось знали – щось таке, що аж ніяк не завадило б знати й мені!

Що?

Хоча... Я мимоволі скосив очі на порожній рукав. Що мені з цього знання, яким би воно не було? Всі знання світу не вартували п'яти звичайних міцних пальців...

Фальгрим перехопив мій погляд – і осікся на середині фрази. Зрозумів – даремно, все даремно. Даремно намагався розвеселити, відволікти, напоїти... Не картай себе, Білявий, не ти в цьому винен. Я й так вдячний тобі за саму лише спробу.

Обличчя молодого лорда Лоулезького стало серйозне і суворе. Зараз він був чимось схожий на власний дворучний меч еспадон Гвеніль, що стояв позаду Фальгрима біля стіни поруч із моїм Єдинорогом. Мені навіть здалося, що мечі теж розмовляють один із одним – хіба лише вина не п'ють.

...Звідки в мене такі думки? Сп'яну, абощо? – але й хміль мене сьогодні не бере...

– Вибач мене, Чене, – зненацька тихо проказав Фальгрим, і його приглушений бас нагадав мені гуркіт віддаленого грому. – Я розумію, як тобі зараз... а якщо й не розумію, то здогадуюся. Коли б я не програв у тій клятій рубці...

Він помовчав, рухаючи по столу свою спорожнілу чашу. Карбований дракон зі срібла, що обвивав її, підморгував мені кривавим оком.

– У Кабірi кажуть, що ти хотів звести порахунки з життям, – глухо пророкотав далекий грім. – Я радий, що ти не зробив цього...

– Я ще звезду порахунки, – криво усміхнувся я. – Але не з життям. Вірніше, не зі своїм життям.

Фальгрим глянув на мене, не розуміючи, й потягнувся за вузькогорлим глечиком.

Я й сам не дуже себе розумів. Може, в мені прокинулася кров моїх легендарних запальних предків із варварського Вея, гнучких і небезпечних, як клинки.

Кров... Червона кров на зеленій траві.

– Гонець від сонцесяйного еміра Кабірського Дауда Абу-Саліма! – сповістив з порога слуга – здорован-коротун із двома бойовими серпами-камами за поясом.

– Запрошуй, – змахнув рукою Фальгрим, зрадівши, що таку слизьку й хворобливу розмову нарешті перервано.

Як не дивно, я теж відчував полегшення. Хтось стверджував, що хворі люблять говорити про свої хвороби? Чи просто я – не хворий?.. А який я? Здоровий?!

Цього гінця я не пам'ятав, але одягався він точнісінько так само, як і будь-який гулям еміра – святковий чекмінь із темно-синього сукна, підперезаний червоним поясом, гостроверха шапка з косицею гінця, гостроносі ічиги на ногах... І неодмінний ятаган за поясом.

Та й гулям був такий самий бородатий і чорнявий, із тим же орлиним профілем, що й усі емірові гінці. Чи їх вирощують спеціально для Дауда?..

– Великий емір Кабіра запрошує Фальгрима, лорда Лоулезького, до себе в палац. Сьогодні ввечері відбудуться заручини високоповажного Кемаля аль-Монсора Абу-Саліма зі шляхетною пані Масако Тодзі.

Гонець відтарабанив усе завченою скоромовкою, відтак помітив мене – я відійшов до вікна, щойно він з'явився, – і квапливо продовжив:

– Вас, Вищий Чене Анкоре, великий емір також запрошує на торжество. Посланий до вас гулям не застав вас удома... – Він запнувся й несподівано закінчив: – А з вашого дворецького й слова не витягнеш!..

Я стримано кивнув.

Коли двері зачинилися за гінцем, відісланим на кухню, Фальгрим глянув у вікно, виявив за ним те ж, що і я – близький до завершення день – і перевів погляд на мене.

– То що, Чене Анкоре Вейський, ходімо нареченого з нареченою обзирати? Бо темніти незабаром почне. Може, хоч там розвієшся...

Я мовчки кивнув іще раз. Тактовні все ж у мене друзі...

4

Пишна суєта свята, на яке ми з Фальгримом трохи спізнилися, одразу ж закрутила мене, справді даючи можливість ненадовго забутись – і я з радістю занурився в цей гучний вир, що блищить вишиттям одерж, сліпучими усмішками, поліруванням клинків і чаш із іскристим вином.

Я із щирою радістю вітав знайомих, намагаючись не звертати уваги на співчутливі погляди; кланявся дамам й розсипався компліментами; навіть жартував, я був майже веселий, метушня облич і вітань витиснула з голови важкі думки: чого не зміг домогтись хміль вина, домігся хміль свята.

Іноді мені здавалося, що все повернулося на круги свої, що все – як колись, і я сам – колишній чарівний і галантний Чен Анкор, душа товариства... і нічого не трапилося, немов і не було ніколи розрубаного тіла на кабірській вулиці, не було незнайомця з вигнутим дворучним мечем, не було неба, що падає на турнірне поле...

Не було!..

...Коли шум у залі раптово стих, я навіть не одразу зміркував, у чому справа, всерйоз захопившись розмовою з крихітним Сабіром Фучжаном, який умів напрочуд легко управлятися з величезним Місячним ножом Кван-до.

Озирнувшись, я зрозумів, що наближається кульмінація сьогоднішнього вечора. Гості вже встигли звільнити центр зали, у кутку розташувалися товсті зурначі зі своїми дудками й згорблений старець із п'ятиструнним чангом – і тепер у колі залишилися двоє.

Небіж еміра Кемаль аль-Монсор – міцний як на свій вік юнак – і його наречена, струнка й легка на ногу Масако з роду Тодзі.

І відблиски вогників безлічі свічок грали на бездоганно відполірованих лезах: вузькій і довгій алебарді-нагінаті в руках пані Масако і важкого ятагана – у руках Кемалю.

У руках...

Я подумки осмикнув себе й почав із цікавістю чекати танцю на честь заручин.

Нарешті вони вклонилися одне одному: аль-Монсор – із неквапною гідністю і стриманою усмішкою, Масако Тодзі – низько й шанобливо, теж із усмішкою, але трішки лукавою.

А потім нагіната пані Масако ледь здригнулася й невольним рухом злетіла вгору, описуючи подвійне коло впритул до завмерлого Кемалю. Завмерлий – та не зовсім. Тричі лунав чистий дзвін металу – це стрімкий ятаган аль-Монсора злегка змінював траєкторію клинка нагінати. І одразу ж Кемаль зірвався з місця – і наречений із нареченою закружляли залом в дзвінкому, звияжному танці під пронизливі зойки зурни й низьке ремствування чанга.

Це було – Мистецтво.

Справжнє.

Двічі миготіло гнучке ратище, і мерехтливе лезо нагінати проходило впритул до шовкової Кемалевої кабі; і двічі палахкий півмісяць ятагана торкався вишитої пов'язки, що стягала під грудьми візерунчасте кімоно пані Масако.

Невдовзі упав на підлогу розрубаний пояс, і завихрилися звільнені поли халата аль-Монсора – але тієї ж миті одне із пасом чорного волосся Масако плавно лягло їй на плече й сповзло вниз по широкому рукаву.

Наречений і наречена усміхнулись одне одному, і танець продовжився. Деякі гості, не витримавши, почали приєднуватися, і зал наповнився дзвоном і тупотом. Прекрасна пара! Вони були просто створені одне для одного.

Як ми із Чин.

Раніше...

За моєю спиною хтось чемно кахикнув.

Я обернувся. Переді мною стояв емір Кабіра Дауд Абу-Салім. Сам емір.

– Вітаю тебе, Вищий Чене Анкоре, – неголосно вимовив він, погладжуючи широку завиту бороду, яка лише недавно почала сивіти. – За увесь час свята ми з тобою так і не встигли належно привітати один одного...

– Вибачте, великий еміре, що я не встиг це зробити перший, – смиренно відповів я, схилиючи голову. – Для мене велика честь бути запрошеним на це свято.

Здається, я сказав це надміру сухо, а вичавити із себе належну усмішку взагалі не зміг – усе, святковий вир у моїй голові змовк, і я зринув на поверхню таким же, яким був кілька годин тому.

Емір ледь помітно поморщився.

– Я хочу поговорити з тобою, Чене, – й далі неголосно, але вже іншим тоном сказав він. – Тут занадто гамірно. Ходімо в мої покої...

– Як скажете, великий еміре, – ще раз поклонився я й відчув, що кажу не те й не так.

Цього разу емір Дауд узагалі не відповів, і мені нічого не залишалось, як просто піти за ним.

5

В особистих емірових покоях я бував не раз – Дауд любив запрошувати до себе турнірних переможців, а я часто бував переможцем, – та щоразу вони вражали мене заново. Ні, не своєю пишнотою – та й не були вони аж такими пишними, – а точною відповідністю вдачі й навіть змінам настрою еміра Дауда. Цього, знаю по собі, не так просто домогтися, навіть маючи ідеальних слуг. Утім, де вони, ці ідеальні – крім, звісно, мого Коса...

Зараз покої мали вигляд похмурий і навіть трохи лиховісний. Більшість свічок у канделябрах на стінах погасили, і по кутках зависли грузлі сірі тіні, немов очікуючи свого часу.

Вогники решти свічок блукали по перлистій інкрустації стародавніх меблів, наче

відкриваючи вхід у якийсь інший, потойбічний світ. Це було красиво, але водночас трохи моторошно.

Хоча, здавалося б, зовсім недавно я й сам усерйоз хотів вирушити в цей позамежний світ тіней. І нічого, не боявся... та й зараз – не боюся.

Емір Дауд жестом указав мені на атласні подушки, розкидані по всьому килиму, на підлозі. Я слухняно опустився на одну з них, а Дауд Абу-Салім влаштувався навпроти, тримаючись неприродно прямо.

Спершу ми трохи помовчали. Я чекав, що скаже Дауд, а емір, певно, збирався з думками. Нарешті він заговорив – і, зізнаюся, від його слів я здригнувся.

– Ти знаєш, що відбувається в Кабірі, – почав Абу-Салім без жодних передмов.

Я не відповів. Я не був певен, чи треба тут відповідати, і якщо треба – то як?!

– Звичайно, знаєш. І всі знають. І я знаю. Але якщо всім це не подобається, то мені це дуже не подобається. Як і тобі.

– Мені подобається, – гірко усміхнувся я.

– Не перебивай без потреби. Бо все значно гірше, ніж ти гадаєш, – жорстко сказав емір, кивнувши на мою покалічену руку.

Це була перша людина, яка не намагалася не зауважувати мого каліцтва.

– Що може бути гірше, ясновельможний еміре?

– Те, що це відбувається не лише в Кабірі. Харза, Кимена, Бехзд, Дурбан... Одне слово, по всьому емірату й у багатьох суміжних землях. По кілька випадків на кожне місто, але цих міст доволі багато...

Я напружився.

– Учора я говорив із Емрахом іт-Башшаром із Харзи, – продовжив Дауд, дивлячись повз мене. – У нього загинув друг. Та шабля, що в Емраху замість пояса – пам'ять про покійного. Сліди привели іт-Башшара в Кабір. І він, як і ми з тобою, намагається зрозуміти, що відбувається. Ось лише гарячий надміру, як і всі харзійці. Нахрапом воліє... Казав – хоче знайти цих... людей. Якщо їх можна так назвати.

Ось у чому річ! А я гадав... Мені на мить стало соромно.

– Людей калічать і вбивають, – так само вів далі емір. – Нехай небагатьох. Ти погодишся, що твоя рука – це небагато? І правильно зробиш. Але ми не маємо сил покласти цьому край. Ми – інші. Нам не зрозуміти, як зброєю можна вбивати. А вони, ті, кого ми шукаємо, – такі, які вони є. І, отже, частина з нас мусить уподібнитися їм. Іншого шляху немає.

– Але це неможливо! – розгублено вимовив я.

– Наші предки були здатні на це, якщо вірити легендам. Отже, можливо. І Емрах іт-Башшар хоче стати першим...

Дауд Абу-Салім надовго замовк, і я не зважувався перервати його мовчання. Я й так розумів, ким хоче стати розпачливий Емрах і навіщо йому це потрібно. Ой, як я його розумів!..

– Я хочу, щоб ти став другим, – нарешті вимовив емір. – Хочу – і не можу наказати тобі. Але інакше, зіткнувшись із Іншими, ти будеш... приречений.

– Я?! А чому я?..

– Не перебивай мене! І вислухай до кінця. Я припускаю, що Емрах, бажаючи помститися за друга, справді навчиться... – емір усе не міг вимовити потрібне слово. – І я навіть припускаю, що він зможе знайти корінь злочинів. Але я хочу, щоб у цей момент поруч із іт-Башшаром була людина, здатна не лише на... необачні вчинки, але й на розуміння. Інакше ми будемо гасити вогонь вогнем. Тим паче, що в Емраха напевно будуть послідовники. Помста – хвороба заразна, на кшталт чуми...

– Так, заразна, – тихо погодився я. – Гірша від чуми.

– Рано чи пізно ти сам дійшов би до цього, – кивнув емір. – Я лише трішечки підштовхнув тебе. Просто ти – один із небагатьох, здатних устояти на межі. І... ти вже змінився. Хіба ти не завважуєш?

– Завважую, – хрипло мовив я, не впізнаючи власного голосу, і відкинув правий рукав халата, оголюючи обрубок. – Але ще я завважую й оце... Не годжуся я тепер у герої. Сам, без руки...

– Ти будеш не сам. Пошуками будуть займатися й інші, крім Емраха з Харзи й тебе. А найвищу буллу, що забезпечить тобі сприяння по всьому емірату – а подекуди й поза ним – я вже заготував. Тепер що стосується твоєї руки...

Емір якось дивно глянув на мене.

– Є людина, який береться допомогти тобі, – закінчив він.

Я відчув за спиною якийсь рух і швидко обернувся.

Переді мною стояв блазень. Друдл Муздрий.

Доволі кремезний чолов'яга, схожий на пустельного тушканчика, якщо можна уявити собі тушканчика з тхоровою непосидючістю, нахабністю портового пацюка й багатьма іншими сумнівними для тушканчика рисами. Восьмикутна фірузька тюбетейка дивом трималася на його поголеній лискучій потилиці, а численні плями на куцому вовняному халаті-джуббе промовляли про рясні обіди, що супроводжувалися не менш, а то й більш рясними узливаннями.

Крихітні блазневі очки блищали двома чорними маслинами, а між ними червоніла слива кирпичного носа; місяць його обличчя вінчала чорна цап'яча борідка, немита й нечесана від сотворення світу. Або й довше.

Таким стояв переді мною найблазенніший Друдл Муздрий, усміховище всього Кабіра.

Зі своїм дурнуватим тупим кинджалом за поясом. До того ж, із дитячим маленьким ятаганом, якого тягав останнім часом.

– Поговори з Вищим Ченом, Друдле, – спокійно мовив емір. – А я не буду вам заважати.

Дауд Абу-Салім несподівано легко підвівся на ноги й беззвучно розчинився серед тіней.

6

Я очікувально глянув на блазня. Друдл не звернув на мій погляд ані найменшої уваги й одразу ж плюхнувся на ту ж подушку, з якої щойно підвівся емір.

У блазневих руках у невідь звідки опинилася таця з горіховою пахлавою, і він миттю набив солодощами свій рот, що розтягнувся аж до вух. По моему, стільки пахлави не влізло б і в сидельний хурджин.

– Ти дурень, – Друдл для певності тицьнув у мене товстим і липким пальцем. – Сперечатися будеш?

Я спершу похлинувся, ніби це в мій рот набили гору ласощів, потім уявив, як я сперечаюся з Друдлом на запропоновану тему, й сам не помітив, як заперечно похитав головою –

заперечуючи невідь що.

– Отже, домовилися, – задоволено підсумував блазень. – Ти дурень. І я дурень. Тому поговоримо, як дурень із дурнем. Руку нову хочеш?

– Зле жартуєш, Друдле, – упівголоса відповів я, відчуваючи, як у мені закипає гнів.

– Це відповідає розумний Чен Анкор, – таця з пахлавою порожніла на очах. – А що відповів би дурень? Спробуємо ще раз... Руку нову хочеш? Кажі?!

– Хочу!

Я навіть не встиг зміркувати, що відповідаю. І справді стаю дурнем...

Друдл жбурнув порожньою тацею об стіну й радісно застрибав на подушці, що сплющилася під його важким задом.

– Вийшло, вийшло! – заволав він на всі покої, і я злякався, що зараз сюди збіжаться слуги – рятувати еміра від нічних демонів.

Я озирнувся – про всяк випадок – і пропустив момент, коли в Друдла з'явилася нова таця. Із виноградом. Із рожевим гератським виноградом.

– Так, продовжимо, – блазень задумливо пожував ягідку, плюнув кісточками в мідне кадило, не потрапив і досадно скривився. – Переходимо до другої частини наших дурних міркувань! А меч ти новий хочеш? Гарний...

– Ні, – твердо відрізав я. – Не хочу.

– Чому? – запитав блазень, хоробро об'їдаючи гроно виноградне. – Була одна залізяка, буде інша...

Я похмуро усміхнувся.

– Меч – не залізяка, Друдле. Меч – традиція роду. Меч – продовження мене самого. Дурень ти все-таки...

– Ясна річ, – легко погодився блазень. – Я й не сперечаюся. А ти перестань зображати грозову хмару – свічки від страху згаснуть. Ти краще ось про що подумай: меч твій – залізний... Та знаю, знаю, що сталевий – не будь мудрагелем! Отож, меч – залізний, рука – жива... меч, як ми з'ясували, це продовження тебе самого... А рука?

– Що – рука? – тупо запитав я.

– Рука – теж продовження тебе самого? Чи ти справді дурень? За моєю думкою стежити не встигаєш? Ану, швидко відповідай! Рука – продовження чи не продовження?!

У мене раптом запаморочилося в голові.

– Продовження, – промимрив я. – Аякже... це ж рука. Жива...

– Виходить, що в тебе, дурню Чене, два продовження? Одне – залізне, а інше – живе?

– Виходить, що так, – приречено погодився я.

А що мені залишалося робити?

– І одне продовження – живе – тобі вкоротили... То, може, нам для рівноваги треба іншу частину подовжити, га? Залізну? Меч – залізний, півруки – залізні, а далі – як і раніше! І вийде в нас...

– Не вийде, – тужно заперечив я, дивуючись, що взагалі обговорюю цю ненормальну ідею з ненормальним співрозмовником. – Невже ти сам не розумієш – пальці, долоня, зап'ястя... Це тобі не просто шматок заліза!

– А меч – просто шматок заліза? – хитро прищулився Друдл, зрушуючи тюбетейку ще далі на потилицю.

– Ні... меч...

– Звісно, звісно – продовження тебе самого! Послухай, Чене, по-моєму, ти сам собі суперечиш! Ото вже справді – всі лиха з розуму!..

Друдл схопився на ноги й затанцював навколо мене, плескаючи в долоні й кривляючись так, що йому міг би позаздрити опівнічний людоджер якша.

– А в Чена-дурня є залізна рука! – співав він противним фальцетом. – Є залізна рука – вічна штука отака!

– Ні, – твердо заявив я. – Я в це не вірю.

– Бо розумний, – напоумляв мене Друдл, танцюючи. – Був би дурень – повірив би. А в меч свій віриш?

– У меч вірю.

– Отже, і в руку повіриш. Ось здурієш – і повіриш. – Друдл був непохитний. – Та що я тебе, зрештою, як маленького вмовляю?! Тобі це треба чи мені? Ти мав би радіти...

– Як дурень, – закінчив я недоказану думку. – Як усе просто – раз плюнути. Сходити в кузню до вправного майстра... Хто в нас зі зброярів у Кабірі верховодить? Ассатор іль-Убар? Чи Мансайя Одноокий? Сходити й замовити ім...

– Ні, – Друдл раптом став напрочуд серйозний. – Ці відмовлять. Вони розумні, а ми з тобою – дурні. Отже, нам і коваль на кшталт нас потрібний...

– І хто ж він? – поцікавився я.

– Коблан. Коблан Залізнолапий, – вагомо відповів блазень. – Є на околиці такий коваль...

– А чому саме Коблан?

– Він теж дурень. Як я. І ти.

Розділ 5

1

Якщо в чомусь Кабір і був одностайний, то це в тому, що Коблан Залізнолапий – коваль із дивацтвами. Причому з багатьма. Майстром він вважався зразковим, і навіть, можна сказати, видатним – хоча зброя його роботи й поступалася за добірністю й тонкощами зовнішньої обробки виробам того ж Мансайі Одноокого. Утім...

У тому й лихо, що було ще це «утім». Мало замовлень брав упертий Коблан, та й ті, на які погоджувався, брав не в кожного – і справа була не в шляхетності походження чи ваговитості гаманця замовника. Наскільки я знав від інших, коваль за все його життя жодного разу не зробив двох однакових або просто схожих клинків. А ще з невідомих причин він страшенно не любив вузьких мечів на кшталт естока мого дворецького Коса ан-Таньї чи того ж Єдинорога; навіть рідкісні в Кабірі шпаги, такі популярні серед заїжджих гостей із далекого Фіону, заслуговували, на думку Коблана, долі шампурів для шашлику.

Та й то – шашлику з худих старих баранів. У найкращому разі.

Загалом, на зброю, яка йому не подобалася, Коблан замовлень не брав. Навіть якщо така зброя заповідалася всуціль оригінальною і ні на що не схожою. А якщо замовник, якому відмовили, впирався і призначав подвійну чи потрійну ціну, Залізнолапий, дивлячись упертюхові в очі, скручував спіраллю штирі для міських воріт або кликав дужих підмайстрів, і вони безкоштовно виносили наполегливого клієнта на свіже повітря.

Зате Залізнолапий міг два тижні поспіль поратися з якимось кривим ножем, замовленим сусідом-м'ясником, а тоді взяти за роботу суціль копійки. Але в тому випадку, якщо ніж м'ясникові був справді потрібний. Причому – конче.

У цьому й була заковика. Зброяр Коблан робив лише те, що було необхідне людям. Можливо, зброя, яка виходила з під його рук, мала не настільки елегантний вигляд, як в Ассатора іль-Убара або Ахмета Кутого Нігтя (Мансайю я вже згадував), зате вона була саме тією річчю, якої конче потребував замовник.

Зручність і надійність. Головне – надійність. І гранична простота у всьому. Нічого зайвого.

Мабуть, Друдл дав мені й справді мудру пораду...

2

Отож, наступного після заручин ранку я стояв перед дверима дому Коблана Залізнолапого – коня я відправив назад разом із Косом, що супроводжував мене, – і не без хвилювання налаштовувався на майбутню розмову з ковалем.

Двері, що перепиняли мені шлях, були надзвичайно великі, важкі й окуті металевими смугами. Очевидно, роботи самого господаря. Поважні були двері. Міцні. І надійні, як будь-яка Кобланова робота.

Ось лише навіщо? Щоб не сунули замовники, яким відмовили?

Доки я міркував і вагався, двері відчинилися несподівано без рипіння, і на порозі зринув розпатланий молодик у коротких полотняних штанах, просторій сорочці й шкіряному фартуху, з-за якого визирав малий крис – кинджал із хвилястим клинком і зміїною головою на руків'ї.

Дивної роботи був крис. Чи не Кобланової?..

Підмайстер, схоже, впізнав мене. Не дивно – у Кабірі Чена Анкора багато хто знає, і не лише навіч. Але зараз ця думка чомусь не викликала в мене звичного почуття задоволення.

– Проходьте, прошу, Вищий Чене Анкорі! Я зараз доповім устатові Коблану. Прошу...

Ні, улесливості не було в голосі кошлатого підмайстра, і це несподівано заспокоїло мене. Я переступив поріг, і ми пішли вузьким темним коридором, а відтак підмайстер залишив мене у квадратній кімнатці без вікон, яку освітлювали тільки два смолоскипи, що немилосердно чадили.

Мій провідник вийшов – певно, доповідати ковалеві про моє прибуття, як і було обіцяно – а я сів на єдиний (і чомусь п'ятикутний) ослінчик, який виявив у кутку, і взявся чекати.

До речі, ослінчик був старий, але збитий на віки. Невже Коблан знічев'я бавиться столярським ремеслом? Навряд чи...

Чекати довелося доволі довго. Коблан, безумовно, не шанував непрошених гостей. Хоча, судячи з розповідей, він і прошених шанував не більше. Що довше я сидів, то жорсткішим ставав ослінчик і частіше я згадував Друдла, переконуючись у тому, що я таки дурень. Мав рацію блазень – як не крути, а дурень, і все тут.

Я глянув з одного боку, тоді – з другого, з третього, і це не поліпшило мені настрою. Гаразд, подивимося ще, яким виявиться цей Коблан. Якщо Друдл і щодо нього не збрехав...

Двері, за якими зник мій провідник, відчинилися, і на порозі зринув майже голий здоровань у вже знайомому мені шкіряному фартусі. Спершу в мене навіть мигнула думка, що він відібрав фартух у підмайстра. Хоча ні, цей таки більший – і фартух, і здоровань.

Усе його тіло поросло густою жорсткою шерстю – звісно, не шерстю, і не все, але спершу мені здалося, що все – і якщо на голові де-не-де виблискувала сивина, то в інших видимих мені місцях кучеряве волосся було бездоганно чорне.

Цим волохатим чолов'ягою був Коблан Залізнолапий, і дуже великий. Утім, і одвірок був чималий, тож бо коваль (а хто ж іще міг стояти переді мною?!) у ньому цілком умістився.

– Вищий Чен? – прокашлявшись, хрипким басом запитав коваль, і привітності в його голосі було стільки ж, як у гарчанні марно розбудженого лева.

Я підвівся і поклонився, відчувши легкий біль у затерплого хребті.

– А ви, я гадаю, устад Коблан... е-е-е...

Не доказавши, я глянув на його руки. Ні, не руки – лапи. І якщо те, що я бачив, не було обманом зору, – коваль виразно заслуговував свого прізвиська. Так само, як і звання устада – майстра, що має учнів із правом на власне іменне клеймо.

– А хто ж? – гмикнув Коблан. – Ходімо...

І відійшов, пропускаючи мене вперед.

За кілька хвилин ми опинилися в просторій і доволі світлій кімнаті, однак чомусь майже порожній. Крихітний різьблений столик на гнутих ніжках, килим на підлозі, приосаdkувата тахта в кутку – і все.

Ага – на столику надзвичайно гарний мідний глечик і дві піали.

Коваль мовчки наповнив піали й присунув одну мені.

– І? – очікувально й доволі непривітно запитав він, коли я зробив кілька ввічливих ковтків і поставив піалу на стіл.

Вино було надміру міцне й гірке.

– Чудове вино, – кривлячи душею, сказав я. – Просто чудове.

– Таверна за рогом, – відрізав Коблан, опускаючись на килим і підтискаючи під себе великі волохаті ноги. – Хіба ти вино пити до мене прийшов?

Не можу сказати, щоб початок розмови мене дуже обнадіяв. Зате розлютив і повернув самовладання.

– Гидотне в тебе вино, устаде Коблане, – я сів навпроти й зухвало усміхнувся в обличчя ковалеві (вірніше, у ті острівці, що визирали з океану бороди). – Нагадаеш, я потім розпоряджуся, щоб тобі кілька бочок тахирського мускату доставили...

Коваль глянув на мене зацікавленіше, а я гостріше відчув, у яку дурнувату ситуацію втрапляю.

– Ось, – я засукав правий рукав і показав Кобланові обрубок. – Бачиш?

– Бачу, – похмуро відповів коваль. – Не сліпий.

– І я бачу, – жорстко сказав я. – Отож, я знову хочу тримати меч у цій руці.

– Як ти це собі уявляєш? – запитав коваль, подумавши.

– Погано уявляю, – чесно зізнався я. – Щось на кшталт залізної руки...

І осікся.

Коваль оглянув мене уважним поглядом з голови до ніг.

– Ти дурень? – поцікавився він.

– Так, – несподівано для себе самого підтвердив я.

– Схоже, – погодився Коблан. – І хто тобі таке нарадив?

– Та, – ухильно відповів я. – Ще один дурень...

Коваль добряче ковтнув зі своєї піали, підвівся і пройшовся по кімнаті. Я відчув, що в горлі у мене пересихало, і теж поспішив піднести до губ піалу. За цей час Кобланове вино кращим не стало. Навіть навпаки.

– Певно, Друдл? – раптом запитав Коблан, зупиняючись просто переді мною.

– Він, – вичавив я, похлинувшись вином.

Коваль задоволено хмикнув і знову заходився міряти кроками кімнату.

– Друдл, Друдл, Друдл Муздрий, – буркотів він у такт ходьбі. – Друдл... Найлютіший язик Кабіра. І про мене, певно, казав, що я – дурень... Казав чи ні?

Я зам'явся. Сказати правду – образиться коваль. Збрехати – однаково впливе, рано чи пізно. І взагалі, не люблю я брехати. Не люблю й не вмію.

Я вже відкрив було рота, щоб сказати «так», але замість цього просто кивнув.

Коваль зупинився посеред кімнати, трохи подумав про щось своє; потім, певно, дійшов якогось висновку й повернувся до стола.

– Якби збрехав – вигнав би я тебе, – довірчо повідомив мені Залізнолапий. – Геть. А так – поговоримо...

...У кузні було дуже жарко. У кутку палав горн, бризкаючи довкруг гарячими червоними вилисками. Іншими джерелами світла були: невелике віконце під стелею й кілька запалених смолоскипів. Двое підмайстрів ретельно лупили великим і малим молотами, надаючи хитромудрої форми розпеченій смузі металу – певно, гарді майбутнього меча.

Третій підмайстер орудував ковальським міхом, роздмухуючи горн – який і без того, на мій неосвічений погляд, горів доволі добре.

По стінах на вбитих гаках були розвішано в зразковому порядку молоти, молотки, молоточки, зубила, кліщі, щипці й ще безліч інших інструментів, назви яких я не знав. Пахло вогнем (якщо вогонь має запах), розпеченим залізом і ще чимось незрозумілим, але приємно збудливим.

Доки я з цікавістю оглядав кузню, Коблан нетерпляче махнув мені рукою, запрошуючи йти за собою.

У протилежній від входу стіні кузні, за три кроки від горна, виявилася ще одні двері, яких я раніше не завважив. Коваль відчинив їх і, пригнувшись, щоб не знести головою одвірок, увійшов.

Я протиснувся слідом.

Це було якесь підсобне приміщення, але мені на гадку одразу спали два слова: царство металу.

Тут справді виявилось царство металу. Чого лише там не було: просто смуги, бруски й листи сталі, бронзи, міді й різних сплавів, старі й нові інструменти, ціла й поламана зброя, кухонне начиння, ланцюги, деталі огорож... все це багатство було акуратно посортоване й розкладене так, що дбайливий хазяїн міг запросто відшукати будь-яку потрібну річ.

Коблан оглянув свій склад, несподівано швидко запустив лапище в найближчу купу заліза й з гуркотом витягнув звідти якийсь дивний предмет – металевий циліндр завтовшки приблизно з передпліччя й завдовжки долоні на півтори, із двома отворами: скраю і збоку.

Для чого ця штука призначалася й чому слугувала раніше, було абсолютно незрозуміло.

Схоже, ковалеві це теж було не зовсім зрозуміло. Він повертів знахідку у своїх воістину залізних лапах, тоді скося глянув на мене.

– Може, краще не руку? – з деякою надією запитав Коблан. – Може, щось... щось отаке? Будеш до передпліччя пристібати, у дірку меч вставляти – я тобі руків'я перероблю... Безкоштовно. І швидко освоїшся. А рука – штуkenція складнюща, і мороки з нею...

Я чудово розумів, що Коблан має рацію. І не виключено, що я й справді навчуся працювати Єдинорогом, закріпленим у цій штуці – я вже подумки бачив залізний тримач, із якого хижо витикається клинок Єдинорога, я вже продумував деякі зміни в поєднанні випадів і переміщень, я...

То що, блазню Друдле Муздрий, хто із нас дурень?

Обидва.

Обидва дурні.

– Ні, майстре, – вперто заявив я. – Засунь цю штуку... назад у купу. А мені рука потрібна. Першосортна. Не гірша, ніж мати з батьком зробили. Щоб пальці... і все інше.

Коваль важко зітхнув, пробурмотів щось на кшталт: «І звідки він узявся на мою голову?!» – але відклав циліндр убік і продовжив пошуки.

Якийсь час він нишпорив у своїх завалах із шумом аж ніяк не меншим, аніж лавина в горах Сафед-Кух, потім раптом випростався й лунко лягнув себе долонею по лобі, залишивши над бровами брудний відбиток.

Після цього дивного ритуалу, який, певно, означав деяке прояснення думок, Коблан ступнув у куток і схилився над масивною запилуваною скринєю, якої я спочатку не помітив.

Залізнолапий, мов пушинку, підняв кришку – а вона важила приблизно стільки ж, як і я – запалив свічку, що стояла поруч на полиці, сховав кресало й заходився витягати зі скрині різні предмети геть незрозумілого призначення.

Добірно вигнуті металеві жолоби, відполіровані до блиску або покриті витравленими візерунками й золотими накладками; кухлі без ручок, зате із кріпленнями з боків; плетива зі сталевих кілець і тонких пластин, що найдужче скидалися на частини верхнього одягу...

Але металевого одягу?!

Навіщо?..

– Що це? – не стримавшись, запитав я в Коблана.

– Я й сам до путя не знаю, – щиро зізнався спітнілий коваль. – Ще від прадіда мого залишилося. І йому – теж у спадщину перейшло. Прадід казав: ці штуки зброєю називаються. Мовляв, за старих часів люди їх на себе вдягали. Були неначебто любителі отаку вагу на собі тягати...

Я підійшов ближче й придивився до витягнутої зі скрині зброї. Справді, на багатьох металевих частинах були шкіряні підкладки або повстяний підбій, а також численні ремінці й застібки, якими все це, очевидно, кріпилося до тіла.

Піднявши вигнутий воронований щиток, я приклав його до своєї кукси. Якби п'ясть була на місці, щиток виявився б саме впору.

«Ось якби тоді, на турнірі, була на мені така штука – ще невідомо, чи залишився б я без руки!» – мигнула в мене божевільна думка, і я вже зовсім по-іншому глянув на цю купу заліза.

Здається, я почав розуміти, навіщо зброю надягали на себе. Але що ж це виходить?! Виходить, що предки весь час, під час кожної Бесіди, боялися залишитися без руки, ноги чи голови? Зброєю погано володіли – чи не довіряли Бесіднику?!

Я згадав танець Кемаля аль-Монсора й Масако Тодзі. Одягни їх у зброю, змусь боятися одне одного – що вийде?!

Та нічого не вийде...

– А тепер – поглянь сюди, – перервав мої міркування Коблан.

Я підвів голову – і побачив.

Переді мною була залізна рука.

Моя майбутня рука.

Звичайно, це була не рука. Це була рукавичка, мистецьки сплетена з дрібних сталевих кілець, із пластинами на тильному боці. Доки я розглядав рукавичку, Коблан встиг скласти зброю в скриню, зачинив кришку й розшукав у черговій купі металевого мотлоху кілька гнутих штирів, які засунув у велику кишеню свого шкіряного фартуха.

– Одначе з тиждень повозитися доведеться, – оголосив коваль уже цілком по-діловому. – Завтра й почнемо. Цей час поживеш у мене, а опісля – побачимо.

– У тебе? – зачудувався я. – Навіщо? Тобто, звичайно, спасибі за запрошення, але...

– Ось і домовилися, – перебив мене Коблан. – Ти ж був присутній при своєму народженні? Ану, відповідай – був присутній?!

І саме питання, і манера, з якою його поставили, одразу воскресили в моїй пам'яті Друдла Муздрого. Я навіть відчув у роті присмак горіхової пахливи... до чого б це?

– Був присутній, – покірно погодився я. – Каюся...

– Ото й при народженні нової руки теж повинен бути присутній! Щоб бути до цього причетним. Інакше... інакше вона просто не буде тебе слухатися.

Схоже, Друдл мав рацію не лише щодо мене, але й щодо Коблана. Залишалось сподіватися, що два дурні все-таки зуміють знайти спільну мову.

І я згідно кивнув.

5

Отже, я тимчасово переселився в дім Коблана Залізнолапого, що примикав до кузні, розташованої на околиці Кабіра. Перебрався я сюди якось легко й одразу – заїхав до себе, попередив ан-Танью, що я тиждень або більше буду жити в коваля, і відправив уперед слуг зі зміною одягу й кількома суліями тахирського мускату – рука рукою, а своє вино нехай Коблан п'є сам.

То ж вечеряв я вже в Коблана. Родини в коваля не було, а підмайстри іли мовчки, лише зрідка перекидаючись повсякденними словами. Відтак підвівся, подякував господареві за вечерю – справді ситну й смачну – і пішов у відведену мені кімнату. Невелику, щоправда, зате чисту й затишну.

Ліжко, як і все в цьому домі, не вирізнялося вишуканістю й було жорсткувате, зате збите на совість. Відсутність перин мене не збентежила, і заснув я швидко – завтра чекав великий день.

...Розбудив мене зранку сам господар.

– Уставай, Чене! Пора до роботи... – прогудів його голос у мене над вухом, і я прокинувся.

Прокинувся й з'ясував дві речі. По-перше, говорив Коблан, стоячи в дверях – а здавалося, що над самим вухом. По-друге, коваль уже встиг приготувати для мене одяг підмайстра: полотняні штани, простору сорочку й шкіряний фартух із величезною кишенею на животі.

Я був щиро вдячний майстрові, бо відразу зрозумів, який матиму безглуздий вигляд у кузні в своїй шовковій кабі – мов павич у стайні, – та й за збереження мого франтівського вбрання ніхто б не поручився.

«То що, Чене-дурню, чи сподівався ти коли-небудь, що носитимеш одяг підмайстра? – запитав я себе, беручи в ліву руку піхви з Єдинорогом і роздумуючи над тим, куди б їх причепити за відсутності пояса. – Але, з іншого боку, – чи гадав ти, що втрадиш руку, погодишся з блазнем і, зізнавшись у власній дурості, з'явишся до Коблана Залізноюлапого замовляти собі залізну руку замість відрубаної?»

Ні. Не гадав. Ніколи ні про що подібне я й не думав. І меч у моїй руці немов став утрое важчий, відтягаючи п'ясть – але чомусь не до землі, а трохи вперед, начебто намагаючись повести за собою.

Куди? У кузню? Що ж, ходімо... досить думи думати.

«І правильно! – несподівано підтвердив усередині мене чийсь голос, який вельми скидався на Друдла Муздрого. – Дурням багато думати шкідливо – так і порозумнішати можна!»

Я дослухався до поради, опустив меч на зім'яту постіль і взявся одягатись. На щастя, одяг був неспівмірно простіший, ніж той, до якого я звик, тож я впорався із ним і однією рукою. Відтак знову взяв Єдинорога – і завагався.

І навіщо він мені потрібний у кузні? Буду, як дурень... а без меча, бач, буду розумний?

– Бери-бери, – порадив від порога Коблан, який доти очікував мовчки. – Нехай теж побуде... не чужий же.

Я з подивом глянув на коваля, а потім махнув рукою (тією, вкороченою) – ми, дурні, народ дивний, навіть один одного не завжди розуміємо...

Моя майбутня рука лежала поруч із ковадлом на старому потертому ослінчику – здається, це на ньому я сидів учора, чекаючи появи Коблана. Навколо ослінчика були розставлені маленькі кілочки на круглих блюдцях-підставках, між ними натягнуті мотузки з безліччю вузлів і обривків пергаменту, що нагадували паперові гроші для поминання покійних предків; а по кутках ослінчика горіли чотири тоненькі свічки чорного воску й каганець з олією, у якій плавав кручений гнотик.

Кілька разів раніше мені доводилося бути присутнім у кузні під час ритуалу народження клинка – щоправда, в самому кінці цього ритуалу, і недовго – але там усе було інакше. Та й звісно, клинок ж бо – не рука... і ковалі там нормальні були, і замовники...

Я повісив Єдинорога на один із вільних гаків, спіткнувшись і відбивши собі великий палець ноги об дворучний гердан, що лежав біля стіни, – важку шпичасту палицю з головою, подібною до гігантського кокосового горіха. Судячи з герданових розмірів, орудувати ним міг сам лише Залізнолапий, та й то спершу добряче сьорбнувши свого улюбленого вина.

У горні вже розжарювалися ті самі штирі, які Коблан учора відкопав у своєму царстві металу. Я сподівався незабаром з'ясувати, що коваль збирається з ними робити.

– Поки що стій і дивися, – непривітно розпорядився Коблан. – Або можеш присісти. Якщо знайдеш куди. Ні, краще все-таки стій...

І одразу, геть-чисто забувши про мене, він підступив до горна, мало не вліз усередину й негайно вилаяв ледачого – на його погляд – підмайстра за те, що той слабо роздмухував вогонь. Міх зашумів старанніше, Коблан хмикнув, підкинув у горн вугілля, поворушив коцюбою і ще раз вилаяв підмайстра – по-моєму, просто так, про всяк випадок.

Відтак підійшов до ковадла, трохи спостерігав за діями двох інших своїх помічників (ті чаклували над якимись обрізками), злегка скривився, але нічого не сказав – дав їм закінчити й покласти заготовку до горна.

Потому сказав їм усе – і дуже докладно, з барвистими відступами.

Відвівши душу, майстер сам узявся за діло: з несподіваною для його статури жвавістю схопив довгі щипці, що стояли поруч із горном, запустив їх у піч і спритно вивудив один зі штирів, що розжарилися начервоно.

За мить штир опинився на ковадлі й коваль, притримуючи вже іншими щипцями (і коли він встиг їх перемінити?!), взявся методично постукувати середньої величини молотком, надаючи заготовці невідому мені поки що форму.

Коли метал почав тьмяніти, остигаючи, Коблан поклав заготовку назад у горн і висмикнув замість неї іншу.

Це повторювалося п'ять разів, після чого майстер вибрав собі один із найменших молоточків – у його лапах цей мініатюрний інструмент здавався смішним і недоречним – підкликав до себе того підмайстра, з-за фартуха якого визирала вже знайома мені зміїна голівка хвилястого криса, а тоді уп'явся в мене очима, немов щойно виявив мою присутність.

– А ти чого стоїш? – крикнув він із обуренням. – Ану бери кліщі – і вперед!..

І я, Чен із Анкорів Вейських, спадковий ван Мейланя, відчув себе ледарем-підмайстром, що ухиляється від роботи, і майстер піймав мене на цьому.

Я квапливо підвівся, схопив лівою рукою кліщі, протягнені мені одним із підмайстрів, і з третьої спроби ніяково зачепив ними заготовку, допомагаючи собі обрубком.

– Ближче, йолопе, ближче до себе перехопи, – майже добродушно пробурчав Залізнолапий, і я слухняно перехопив, мало не впустивши собі на ногу розпечену заготовку.

– А тепер тримай міцніше, – Коблан подивився на мої невмілі спроби, пожував губами, немов збираючись і мене вилаяти для більшої переконливості, але промовчав – певно, вирішив, що я недостойний.

І вони удвох із підмайстром загупали молотами по заготовці: Коблан – маленьким молоточком, а підмайстер – здоровенною кувалдою, опускаючи її точно в тих місцях, де вказував майстер.

А я тримав. Заготовка, як жива, рвалася з кліщів, самі кліщі затято вібрували – але я тримав, до болю закусивши нижню губу, не відчуваючи онімілих пальців (і тих, що в мене були, і тих, котрих не було), доки Коблан не перехопив у мене потьмянілий штир кривими щипцями й сунув його назад у горн, вийнявши замість нього інший.

І все повторилося спочатку. Я тримав, вони били. Вони – били, я тримав.

І так – п'ять разів.

П'ять разів. П'ять болісних вічностей, п'ять залізних штирів, п'ять пальців у руці...

П'ять.

Пальців.

П'ять...

Пальців.

П'ять...

Розуміння обпалило мене, як полум'я горна заготовку, я мало не закричав...

Але тут усе й закінчилося.

І Коблан Залізнолапий, майстер із дивацтвами, оголосив, що нам час обідати. Йому і різним неробам і ледарям, імена яких він і вимовляти відмовляється на голодний шлунок.

7

Чи я зголоднів, як ніколи, чи ще щось, але обід у Коблана виявився анітрохи не гірший, ніж у мене – чудовий плов по-дубанськи з жовтим горохом, бараняча густа юшка піті з гострими пахучими приправами й аличею, свіжі фрукти, два сорти вина...

Перший сорт – Кобланова отрута; і другий – мій мускат із сонячного Тахиру, який, крім мене, чомусь ніхто не пив.

– Пригощайся, устаде, – я підсунув обплетену сулію Коблану.

– Це в кузні я – уstad, – Залізнолапий із сумнівом оглянув сулію, обережно підніс її до губ і майже одразу ж поставив на стіл. – А за столом я – Коблан, і ти знатніший від мене. Хоч і молодець ти, – несподівано зізнався коваль, і я завмер з набитим ротом. – Не кожен Вищий, до того ж однорукий, так одразу кліщі схопить і до ковадла стане. Не чекав...

– І даремно, – усміхнувся я. – Що з дурня взяти?

Коблан ошелешено вирячився на мене, побачив, що я усміхаюся – і раптом оглушливо зареготав. Я не стримався й розреготався слідом за ковалем. Підмайстри, що сиділи в кінці стола, несміло захихикали, але їхня боязкість невдовзі минула...

Отак ми сиділи й сміялися – і гнітюча напруга останніх більше ніж двох місяців, що минули від того клятого дня, поступово відпускала мене. Я відчував себе колишнім, відчував, що знову стаю самим собою – веселим Ченом, душею товариства, легковажним і легковірним;

таким, яким був...

Ні, не таким. Я обманював сам себе й не міг обманути до кінця – отже, я вже був інший. Мав рацію емір Дауд. Багато чого в мені змінилося, і не лише зовні... Отакі справи, Чене-підмайстре!

Я підсунув до себе сулію з мускатом і мало не перекинув її – такою легкою вона виявилася. Роздивившись ближче, з'ясував, що сулія майже порожня. Я з повагою глянув на Коблана, що захоплено жував.

Тепер зрозуміло, чому він п'є лише своє вино. А я йому всього кілька бочок тоді запропонував, дурень...

8

Дні змінювали один одного, палахкотів горн, висів у кутку кузні над шпичастим Коблановим герданом мій Єдиноріг, сам Коблан із підмайстрами лупили молотами, я в міру сил допомагав їм – тримав кліщами заготовки, крутив ножний привід шліфувального кола, іноді брав в уцілілу руку вже майже готові фаланги сталевих пальців, теплі після шліфування, і надовго стискав їх у кулаку або, за порадою Коблана, прикладав їх до руків'я свого меча.

У мене більше не виникало сумнівів у тому, чи потрібно це. Розумів: потрібно.

Металева рука народжувалася в мене на очах. Із ювелірною точністю коваль підганяв шарнірні зчленування, необхідні для майбутніх пальців і зап'ястя, і я лише дивувався, як однаково акуратно він міг працювати кувалдою й легеньким молоточком.

Це справді був Майстер.

І весь цей час древня рукавичка, сплетена зі сталевих кілець із пластинами, лежала на ослинчику, оточеному мотуз'яним загородженням; і рівно горіли чотири тонкі свічки й один каганець.

Рукавичка чекала. Чекала свого часу.

І дочекалася.

...Коблан дістав із горна вже готову, загартовану й відпущену, що аж пашить жаром, руку і дбайливо опустив її – ні, не у воду.

В олію.

Із шипінням рука занурилася в цю купіль; здійнялася хмара густої, з різким запахом, пари. І коли рука вийшла назовні – вона тьмяно полискувала, і краплі гарячої олії стікали з неї, як краплі... краплі крові!

Кістяк.

Рука без шкіри.

Мені стало холодно. У кузні, біля палаючого горна.

Ми з Кобланом стали з двох боків над рукавичкою, кільчастою шкірою, що відображала колихкий вогонь свічок. Ми стояли один навпроти одного: він – із залізною рукою, що стікала олією, у своїх залізних лапах, я – з оголеним Єдинорогом у лівій, помітно зміцнілій останнім часом руці.

Потім Коблан простягнув уперед металевий кістяк руки, я перехопив меч за клинок – і блискучі пальці торкнулися руків'я протягненого мною Єдинорога. Майстер притримав меч другою рукою, і моя власна долоня лягла зверху, стуляючи штучні пальці на руків'ї меча.

Краплі олії зривалися вниз і важко падали на рукавицю, що чекала своєї черги.

Було тихо, лише гуділо полум'я в горні. Підмайстри стали за нашими спинами, торкаючись вузлуватих мотузок; підмайстри були такі ж мовчазно врочисті й серйозні, як і ми.

І пролунав голос Коблана Залізнолапого, дивного коваля – немов ще одне полум'я гуділо в новому горні...

Клянусь я днем початку світу,
клянусь я днем його кінця,
Клянусь я пам'яттю Муніра,
божественного коваля,
Клянусь землею й синім небом,
клянусь водою й теплим хлібом,
Клянусь я невимовленим ще я,
останнім іменем Творця,
Клянусь...

...Коблан ще говорив, але я погано розбирав, що саме, а коли луна його голосу затихла під склепінням кузні, я заледве розтиснув металеві пальці й повернув меч на його гак. Потім ми з Кобланом одночасно торкнулися кільчастої рукавиці, трохи потримали руки, і

коваль дбайливо витягнув рукавицю з чотирикутника свічок погасивши по дорозі каганця.

Починалась остання стадія. Я вже знав, що мало натягнути рукавичку, як шкіру на кістяк, – пальці й шкіра повинні стати нероздільним цілим.

І знову стукав молот, горів горн, плювався червоними іскрами розпечений метал, сичала олія, горіли свічки – цього разу вже навколо ковадла. Я бачив, що Кобланові незручно працювати, увесь час побоюючись зачепити й збити свічу; але я розумів – треба...

Нарешті моя майбутня рука – остаточно готова, відполірована й з'єднана з кріпильними ремінцями й застібками – знову лягла на руків'я Єдинорога.

Тепер ритуальні свічки були довгі, товсті й білі – їх мусило вистачити на всю ніч. Мій вузький і прямий меч лежав на вітарі ковадла в обіймах сталевих пальців, а над ним – точніше, над штучною рукою, що стискала руків'я – висів на ланцюзі шпичастий Кобланів гердан.

Так було треба.

І ще треба було, щоб ми тихо вийшли, щільно причинивши за собою двері...

9

...Коваль підтягнув останній ремінець, застібнув пряжку – і я підвів до очей свою нову руку.

Вона була дуже схожа на справжню, лише одягнену в залізну рукавицю. І її вага незвично відтягала мені передпліччя. Нова рука була припасована міцно, зручно, не зіслизала й не тиснула.

І тут мені захотілося негайно повернутись додому, взяти спадкоємний ніж кусунгобу й зробити те, на що я не зважився на самому початку.

Я чітко уявив собі, як вийду в товкотнечу денного Кабіра, від якої я відвик, знайду маленьку Чин і скажу їй:

– Добридень, Чин! Поглянь, яка в мене є нова чудова рука! Хочеш таку ж?..

Я навіть не намагався стиснути пальці. Це були не мої пальці. Це були взагалі не пальці.

Мертвий метал.

Мертвий.

Залізна рука марним вантажем висіла на моїй куксі.

Заради Восьмого пекла Хракуташа, на що я сподівався?!

На диво?..

Добридень, Чин... хочеш нову руку? Я тепер майстер, я вам усім можу зробити нові руки – і тобі, й Фальгримові, й емірові Дауду, й любому пустунові Друдлу...

Хочете?!

– Обідати ходімо, – ніби ніде нічого, буркнув коваль, і мені захотілося щосили вдарити його по обличчю.

Мертвою рукою.

Бажання було гостре і палюче, мов юшка піті, яка щойно закипіла.

– Ходімо, ходімо, – байдуже повторив Коблан і вже від дверей додав: – Додому щоб і не думав повертатися... Пошлеш за новим одягом і вином. І ось що... частіше клади її на руків'я меча. Зрозумів?

Я упустив руку й почув довгий і чистий дзвінкий звук.

Виявляється, я зачепив ковадло.

Розділ 6

...Де я? Навіщо? Що це?!

Ні!!! Ні...

Я прокинувся в холодному поту й сів на ліжку. Я ще не остаточно відрізняв жахіття від яви, і тому поспішно запалив свічку й задивився на кляту залізну руку. Вона була на місці, і пальці її, як звичайно, були холодні й нерухомі – як і годиться металевим штирям, що закріплені в добре змазаних шарнірах і обтягнуті кольчужною рукавицею...

Стій! Адже вчора увечері я, здається, зняв ненависну руку... Точно, зняв. А тепер вона знову на мені. Немов величезний павук, що присмоктався до живої плоті. Як так? Я ж пам'ятаю... Чи не пам'ятаю?

Звечора я знову напився... так, напився, оскільки тепер мені це вдається легко. Я хочу напиться – я п'ю – я напиваюся. Отак. Лише вина мені для цього потрібно все більше й більше... Навіть Кобланові отрути.

Отже, я напився, і мене досі хитає, і голова гуде, і язик у роті сухий і шорсткий, як наждак, і хочеться пити... пити... ой, як пити хочеться!..

На столі – глечик. Що в ньому? Не знаю. Не пам'ятаю.

Я заледве встаю з ліжка, на негнучких ногах роблю два-три кроки до стола й важко навалююся на нього всім тілом. Стіл міцний. Він витримає.

Чи витримаю я?

Стою так якийсь час. В голові й далі паморочиться. Мені зле. Мені дуже погано. Дуже погано мені!

І не лише від вина...

Пробую кліпати. Виходить, але якось не так, як раніше.

Пробую підняти глечик. Виходить, але заледве.

Пробую вміст глечика. Не впасти б...

Тільки б не вино!

Вода!.. Холодна й чиста.

Я п'ю, п'ю, п'ю – я дуже довго п'ю – а потім виливаю частину благословенної вологи собі

на голову. І стою мокрий, з'ясувавши, що заснув, не роздягаючись...

Залишаю трохи води про запас – незабаром я обов'язково знову захочу пити.

Стало легше. Трохи.

Я відштовхуюся від стола й валюся на ліжко, дивом не промахнувшись. Подушку – вище. Ось так. Голові мусить бути зручно паморочитись – інакше вона ображається й починає кудись падати...

Отже, на чому ми зупинились?

Учора я напився. Укотре. Все заволокло хмільним туманом, і якоїсь миті мені здалося, що я зможу нарешті стиснути пальці своєї залізної руки – і, як останній ідіот, я взявся бити цією рукою об стіну, намагаючись змусити вперті пальці стиснутися в кулак.

Біль від ударів тупо віддавала в культі, а я все вмовляв себе, що це болять кісточки неіснуючих пальців... ні, це болять мої залізні пальці, безвладно вриваючись у стіну й вибиваючи з неї шматки тиньку...

Я ледве було справді не повірив у своє п'яне марення. Витверезівши на мить, я зі страхом і надією глянув на...

На жаль, мене чекало гірке розчарування. Просто від ударів об стіну пальці трохи зігнулися – і в цьому не було нічого дивного.

А я вже уявив...

«Здається, я починаю божеволіти», – подумав я тоді. І це була не перша така думка.

А потім хміль обступив мене з новою силою, і лють повернулася разом із ним – але не та мало не весела лють, коли я повторював про себе – можу, можу!.. ні, інша, зла й чорна лють опанувала мене – і я зірвав клятву залізяку, побурив на підлогу й довго, люто місив її ногами, боляче забиваючи пальці босих ніг – і опісля лежав і плакав, плакав ридма, як дитина, у якої відняли улюблену іграшку...

І сам не помітив, як заснув. Мене мучили жахіття. У них сталева рука оживала й починала тягнутися до мого горла; я боровся з нею, але сили були нерівні – переляканий каліка проти скаженої сталі, одержимої манією вбивства – і холодні пальці стискалися в мене на шиї, розриваючи шкіру кольчужними кільцями, все глибше поринаючи в тіло, перериваючи подих...

Я прокинувся, коли дихати стало вже зовсім нічим, і зрозумів, що вмираю.

І прокинувся ще раз.

...Що це було? Танець винних парів? Але тоді чому рука знову на місці? Ось через що мені снилися жахи – це вона мстила мені, на мою ненависть вона відповідала своєю, нелюдською! Вона сама повернулася до мене... сама...

Це марення. Це справжнє марення – тільки тепер похмільне. Так і справді можна звар'ювати... Це ж просто шматок металу! Як він може ненавидіти й мстити, як він може повернутися?! Все значно простіше – доки я спав, зайшов Коблан або хтось із його підмайстрів і пристебнув руку, що валялася, на місце.

Мерзотники! Жалюгідні мерзотники, які уявили себе невідь ким! – і здоровань-коваль із його недоумками-учнями, і недоумок блазень, який усмак познуцався з мене – він, бачте, у світі великого еміра і йому все дозволено!

Чортів дурень! Заманив у пастку... А я, я сам, що повірив блазневі – я хіба не дурень? Дурень. Дурень і є. Ду-рень, ду-рень, ду-рень... Ото вже ні, тепер я порозумнішав. Нехай Друдл Кобланові свої казки розкажує.

Голова розколювалася, але вже майже не паморочилася. Я зрозумів, що заснути мені не вдасться. Устав із ліжка. Підійшов до стола й опустився на стілець, що дуже доречно опинився поруч. Зробив кілька ковтків із глечика. Знову полегло, але ненадовго.

Я тупо обвів поглядом кімнату, мигцем завваживши тиньк на підлозі; нарешті погляд зупинився на столі, де лежав Єдиноріг без піхов.

Лише ти, друже, у мене залишився... Всі інші зрадили однорукого Чена – і забіяка Фальгрим, і емір Дауд, і злий жартівник Друдл Муздрий, і похмурий Коблан, і Чин Чорний Лебідь, і навіть мій дворецький Кос ан-Танья – який, як я гадав раніше, принципово не здатен зрадити... як і Чин, як і Фальгрим, як і похмурий коваль Коблан...

Залізна рукавичка мимоволі лягла на руків'я Єдинорога. Привчили все ж, гади!

То й гаразд. Нехай...

І все ж я не розумію – навіщо?

Навіщо їм це потрібно?..

...Спочатку все йшло більш-менш нормально. Наскільки нормальним може бути життя однорукого каліки з мертвою залізякою на культі; життя в чужому домі; життя, яке й життям назвати важко.

Так – існування.

А проте нічим особливим мое існування в Коблановому домі спочатку позначене не було.

Мені було однаково. Я байдуже клав долоню залізної руки на руків'я Єдинорога, нічого не відчуваючи, крім деякого роздратування. Іноді я забував це робити – і тоді мені чомно нагадували. Я згідно кивав, знову ніяково прилаштовував мертві пальці на руків'я меча і йшов далі. Або продовжував стояти. Або сидіти. Або лежати.

Частіше – лежати.

Я лежав, і думок не було, і почуттів теж майже не було – але щось таки в мені залишалось, бо все частіше я думав про ніж, що лежав удома, – ніж для одного-єдиного ритуалу.

Про пропуск на той світ.

«Кусунгобу лежить на порозі дверей, що ведуть у рай».

Де це я чув? Або читав?

Не пам'ятаю.

Мені було зле. Може, у раю буде краще?..

Того дня я нарешті зважився. Не з самого ранку – вже ближче до вечора.

Я знайшов Коблана в кузні, обережно торкнув його за плече лівою рукою, і коли коваль обернувся, байдуже сказав:

– Мені час, Коблане. Я повертаюся додому.

І пішов до виходу.

Коваль зненацька опинився переді мною, загороджуючи шлях. Він був увічливий, але наполегливий. І чомусь намагався не дивитися мені в очі. Потім я зрозумів – чому. Але потім було пізно.

А тоді було ще не пізно. Але я цього не знав. Я погодився, що на вулиці вже справді темно, і дім мій неблизько, і коня в мене на похваті нема, і... Я погодився, що й справді можу почекати до ранку, провівши ще одну ніч у Коблановому домі.

Це нічого не міняло – я вже вирішив.

Спав я спокійно – як людина, що зробила свій вибір.

На зорі я прокинувся, сьак-так уліз у свій звичний одяг – косо-криво, але це не мало жодного значення – причепив до пояса піхви з Єдинорогом і рушив до дверей. До дверей моєї кімнати.

А двері виявилися замкнені.

Ще не розуміючи, що відбувається, я почав стукати – спочатку здоровою рукою, а потім – залізним додатком. Довго ніхто не з'являвся. Нарешті за дверима почулися неквапні важкі кроки господаря дому. Кроки зупинилися перед дверима, але відчиняти Коблан не квапився.

– І чого тобі не спиться? – сонно промурмотав він.

– Це моя справа. Мені треба додому, – зажадав я. – Відчиняй!

Якийсь час Коблан мовчав.

– Ні, не відчиню, – повідомив він після довгого роздуму. – Бо ти й справді додому підеш.

– Саме так! Відчиняй негайно! – у мені поступово починало закипати роздратування. – Я повинен повернутися додому!

– Нічого ти не повинен, – позіхаючи, заперечив із-за дверей коваль. – А якщо й винен – то мені. По-перше, маеш у мене в домі жити. По-друге, за руку твою залізу й за роботу мою тяжку заплатити. То ж сиди тихо й не буди мене.

– Скільки я тобі винен? – якомога отруйніше поцікавився я. – За руку марну? Скільки, ковалю? Устаде! – в останнє слово я вклав уже відверте презирство.

Але Коблан не образився й не відчинив дверей, як я розраховував.

— Ото коли користь від руки з'явиться — тоді й поговоримо, скільки хто й кому винен, — відгукнувся він так само байдуже. — А вдома у тебе жодної користі від руки не буде. І тоді мені моїх грошків не бачити. То ж не репетуй, а йди вправляйся. Ось коли стиснеш залізні пальці — випущу й плату погоджуся взяти. А доти — сиди. Годувати буду, напувати буду. Вбиральня сам знаєш де — і не заважає, і під боком, і не втечеш...

Справді, вбиральня була в глухому дворикі, вийти в який я міг із моєї кімнати. Сам дворик було обнесений глухим глиняним дувалом у три моїх зрости, і втекти звідти можна було лише через... загалом, ніяк.

— Отож, що швидше меч у нову руку візьмеш — то швидше додому повернешся, — по-філософськи закінчив Коблан, і його кроки віддалилися з такою ж неквапною ваготою.

Спочатку я не повірив власним вухам. Мене, Вищого Чена Анкора, одного з найвідоміших і найзнатніших громадян Кабіра та й узагалі емірату, — мене замкнув у себе вдома звихнений коваль?!

...Утім, незабаром довелося повірити. За годину два підмайстри принесли мені сніданок. Ледь зачувши звук зовнішнього засува, я квапливо підвівся зі свого ліжка, на якому лежав у повній зневірі, але підмайстри спішно опустили на підлогу біля порога таці з їжею і встигли зникнути за дверима, перш ніж я перетнув кімнату. Брязнув засув, я від злості штовхнув ногою безвинну тацю і з безсилою люттю замотав у двері руками.

Від залізної руки на дверях залишалися потворні подряпини — і все...

4

Спочатку я намагався вмовити Коблана, який щодня заходив до мене в кімнату. Коваль уважно вислуховував усі мої гнівні тиради, а потім сідав до столу й починав віщати щось туманне, з чого можна було висновити, що Коблан справді трохи звар'ював, а тепер намагається заодно звести з розуму й мене.

Я погано слухав його, оскільки голова моя була зайнята зовсім іншим. Проте докучливий і нав'язливий, як дзижчання мухи — лише дуже великої мухи! — Кобланів голос все ж проникав у мою свідомість, і я мимоволі відзначав, що коваль говорить щось про живу сталь, про духовний зв'язок людини з її зброєю й про те, що коли дуже захотіти, коли

повірити...

Я не знаю, чи було це уривками з давніх трактатів, викладом стародавніх легенд чи мареннями самого Коблана, але тільки після кожної такої бесіди коваль брав мою мертву руку своєю лапою й стискав металеві пальці на руків'ї мого Єдинорога.

І щоб розтиснути їх потім лівою рукою, мені щоразу доводилося докласти чималих зусиль.

Коваль ішов, ретельно замикаючи за собою двері, а я знову залишався сам, і думки мої плуталися, у голові роїлися дивні, дикі образи, і часом я починав думати, що коваль у чомусь має рацію, і я навіть намагався – чесно намагався! – зімкнути холодні пальці... і, природно, у мене нічого не виходило.

Вірю? Не вірю?

Усе було значно простіше. Пальці, незалежно від моєї зневіри чи невір'я, просто не могли стиснутися – мертві, марні шматки заліза...

5

...На п'ятий день мені в голову прийшла дивовижна, але разом із тим очевидна думка. Вірніше, навіть дві дивовижні, але тому подвійно очевидні думки.

По-перше, я звернув увагу, що досить часто мені приносять мої улюблені страви – а що я люблю, знали далеко не всі, і це істотно звужувало коло можливих Кобланових помічників; крім того, ці страви було приготовлено так, що коло звужувалося до однієї-єдиної людини: мого дворецького Коса ан-Тані.

Кухаря я в розрахунок не брав.

Це було неможливо. Але це було саме так.

По-друге, я раптом згадав про ухвалене п'ять днів тому рішення. Звичайно, тут у мене не було кусунгобу – але я подумав, що Той, хто чекає мене в раю, не образиться, якщо на порозі дверей, що ведуть до нього, цього разу буде лежати не ритуальний ніж, а мій меч Дан Г'ен на прізвисько Єдиноріг.

Але, здається, Той, хто чекав мене в раю, все ж образився: бо коли я взяв меча в ліву руку й повільно підніс його лезо до горла, зрозумів, що не зможу.

І ніхто на моєму місці не зміг би!

Не для того був викуваний кілька поколінь тому Єдиноріг, як і інші родинні мечі Анкорів Вейських, щоб позбавляти життя свого нинішнього власника. Щоб обірвати Південну галузь роду Анкорів.

Рука моя по-зрадницьки затремтіла, і я опустив меч. Ні, смерті я не боявся – мені вже нічого було втрачати; але це було вище від страху смерті й гостріше від бажання піти.

Я міг піти – але не так.

І я зрозумів, що Той, хто чекає мене в раю (або десь іще – не знаю!), поки що не хоче мене бачити.

Я скорився.

Я більше не робив таких спроб.

6

...На дев'ятий день (або це був десятий?.. не пам'ятаю...), коли Коблан у належний час з'явився в мою темницю, щоб продовжити свої до смерті обридлі спасенні бесіди, я заявив йому, що в мене є найвище доручення еміра Дауда, що є спеціальна булла на мое ім'я, і якщо коваль негайно не випустить мене, він буде вважатися державним зрадником з усіма наслідками, що з цього випливають.

Після цього, не звертаючи уваги на трохи сторопілого Коблана, я впав на ліжко, відвернувся обличчям до стіни, і одне вухо закрив здоровою рукою, а інше щільно притиснув до подушки – щоб не чути більше Кобланових марень.

Якийсь час Коблан мовчав або говорив доволі тихо, і я його не чув. А потім я відкрив одне вухо й почув приглушене:

– Не знаю, не знаю... Запитаю в Друдла – а там побачимо...

Наступного ранку двері розчинилися, і в кімнату влетів сяючий Друдл, розмахуючи якимсь об'ємистим сувоєм. Із усього маху блазень бухнувся мені в ноги, проїхавши по підлозі кілька ліктів і мало не збивши мене.

— О великий і мудрий дурню Чене Анкоре з настільки ж славного роду Анкорів Вейських! — гугняво закричав блазень, продовжуючи крутити в мене перед носом своїм згорток. — Дозволь вручити тобі найвищий фірман сонцесяйного еміра Дауда, щоб ти у своїй несказанній дурості використав його за призначенням, — тут Друдл чомусь зробив паузу, — і виявив усіх найлютіших ворогів славного Кабірського емірату!

Волаючи все це, блазень заходився розвертати принесений згорток. Він розвертав і розвертав, навсібіч летіли якісь рвані й брудні ганчірки, шматки шкіри, шматки найтоншої візерункової парчі, обривки шовку — вони встелили вже всю підлогу навколо Друдла, і їм, здавалося, не буде кінця.

Проте, добряче потрудившись, Друдл усе ж дістався до жаданого вмісту й з радісною усмішкою вручив мені невеликий пергаментний сувій, запечатаний особистою печаткою еміра Дауда.

Я зламав печатку й пробіг текст очами. Усе було правильно: подавцеві цього, Ченові Анкору Вейському, пропонувалося надавати всіляку допомогу й сприяння на території всього Кабірського емірату, а також васальних князівств і дружніх держав.

Унизу стояв добре знайомий мені підпис великого еміра Дауда Абу-Саліма.

Доки я читав, блазень заглядав мені через плече, так що я був певен, що він теж встиг ознайомитися зі змістом булли. Якщо не ознайомився раніше...

— А що, з'їв? — зловтішно запитав я. — Себто — прочитав?!

— Ні, — розплився страшенно задоволений блазень, — я читати не вмію! А що там написано? Певно, що ти, Чене, — дурень? Та про це писати необов'язково, це й так усі знають. А хто не знає — тому я розповім. Усно.

Я спробував утримати себе в руках. Якщо бути точним — в одній руці.

— Клич коваля Коблана! Тут написано, щоб усі жителі Кабірського емірату сприяли мені. І я вимагаю, щоб мене звідси випустили! Негайно!..

— А навіщо, власне? — поцікавився блазень. — Тут тебе годують, напувають, сприяють, і

робити нічого не треба – знай собі руку вправляй...

Він несподівано підстрибнув і підморгнув мені.

– В Чена-дурня отака металева е рука, – проспівав він, кривляючись, – і сприяння від Коблана пити вина з бурдюка! Навіщо тобі звідси йти?

– Великий емір доручив мені розслідування. І ти ж не гірше від мене про це знаєш! – я сам дивувався, навіщо кажу все це Друдлові.

– І як ти збираєшся розслідувати? – не вгамовувався допитливий Друдл. – Мертв'ячків розпитувати? Сліди по ночах шукати?

– Крім мертв'ячків, є ще й живі! – огризнувся я. – І взагалі, якщо наказано сприяти мені – то й сприймай! Клич Коблана – і випускайте мене звідси!

– Сприяння – це правильно, – з наснагою підхопив блазень. – Ото ми й будемо тобі сприяти. Ти сидітимеш тут і розслідуванням керуватимеш, як головний дурень – а ми з Кобланом будемо сприяти й твої доручення, як менші дурні, виконувати. І вийде в нас чудове розслідування дурнів!

Я відчув, що нестримно шаріюся.

– Тож і сиди тут, – продовжив Друдл, – і керуй. Рука в тебе тепер є – залізна, між іншим – то й будеш нею водити: туди-сюди, туди-сюди... Вказувати. Ось. А керувати можна й звідси – для твоєї ж безпеки. Бо в місті у нас неспокійно – недавно ще двох мертв'ячків знайшли, і третього, живого, але однорукого, на кшталт тебе. Тепер Кобланові роботи додасться – другу руку кувати!

Моя ліва долоня намацала масивний свічник, що стояв на столі.

– То що, до кого піти, про що запитати? – безневинно запитав блазень. – Нумо, керуй!

Я щосили запустив у нього свічником. Друдл легко ухилився і, огидно кривляючись, вискочив у двері.

Почувся звук засува... рідний і до болю знайомий.

Того ж дня я сунув буллу під ніс Кобланові. Коблан довго читав, ворущачи губами, потім повернув мені буллу, якийсь час думав і, нарешті, поцікавився:

– Тобі чогось принести?

І цього знущання я вже не витримав. Нехай блазень... Але Коблан?!

І я вдарив коваля Коблана. Ударив правою, залізною рукою. Навідліг. Щосили. По обличчю.

І вцілив.

Коблан похитнувся, здивовано подивився на мене, потім підняв руку до обличчя, обтер кров із розсіченої вилиці і з подивом задивився на свої почервонілі пальці.

Я зробив крок до дверей.

І тут коваль Коблан заревів, як... як я не знаю хто, і я відчув, що потрапив під ногу слонові, ще трохи – і в мене зламаються ребра, причому всі одразу; а тоді мене підняло в повітря, і я зрозумів, що лечу. Втім, летів я недовго, від удару в мене потемніло в очах, і коли я прийшов до тями, то виявив, що лежу на злегка схиленому власному ліжку.

Більше я не пробував бити коваля.

9

...Через якийсь час – минуло вже більше двох тижнів мого ув'язнення – я зрозумів, що мені нема на що сподіватися. Це була змова. Змова проти мене. А може, не тільки й навіть не стільки проти мене...

Так, усе складалося воедино. Друдл, який вмовив мене замовити собі залізну руку – і замовити її саме в Коблана; Коблан, який узявся робити свідомо марну річ; разом вони заморочили мені голову й замкнули тут, а тепер намагаються остаточно звести з розуму (до речі, ще трохи – і їм це вдасться).

Навіщо?

Ось цього я зрозуміти не міг. Може, це якось пов'язане з дорученням еміра? У своїх підозрах я доходив до того, що зараховував і Коблана, і Друдла, і навіть мого ан-Танью до лиховісної міфічної секти ассасинів, що проливають кров, про яку складав пісні ще Масуд ан-Назрі. Втім, кров справді лилася на вулицях Кабіра – так що й легендарні ассасини цілком могли виявитися реальністю.

Але... занадто вже багато в них тоді виявлялося спільників. І чи не простіше в цьому випадку було б, не мудруючи, добити нещасного каліку? І зрештою – чому саме я? Хіба я – емір, правитель... і взагалі – кому я потрібний?!

Чи, може, Друдл не збрехав, і вони справді клопочуться про мою безпеку? Чомусь я погано уявляю собі, навіщо ця компанія з такою ретельністю клопочеться про безпеку нікому не потрібного Чена...

Навіщо ж тоді? Навіщо?!

Щоб я таки зумів стиснути сталеві пальці?!

Але це ж марення!

І проте – реальність...

Мені було зле. Я намагався бодай щось зрозуміти, розпитуючи Коблана, але той або мовчав, або знову починав торочити якісь нісенітниці.

Тоді я став вимагати вина. І побільше.

Вино мені приносили.

І я напивався.

...Кілька разів я намагався втекти – але підмайстри, що приносили їжу, весь час були насторожі, і мені жодного разу не вдавалося застати їх зненацька. А якщо я вчиняв засідку, вони кликали коваля...

Ще в кімнаті було два невеликі віконця із товстими залізними ґратами. І був глухий внутрішній дворик із височенним дувалом – про нього я вже казав. Я швидко прикинув, що навіть якщо побудую біля стіни піраміду з усіх, які лише були в кімнаті, меблів (малися на увазі стіл і стільці; зрушити з місця ліжко мені виявилось не під силу, хіба за допомогою Коблана) – то, піднявшись нагору, я однаково й близько не дотягнуся до краю стіни.

Можна було, звичайно, спробувати зробити мотузку з мого одягу й постелі – але в мене

однаково ні з чого було виготовити гак, щоб зачепитися за стіну. Хіба із власної правої руки...

Вікна ж виходили на якусь зовсім безлюдну вуличку. Я не раз намагався розхитати пруті ґрат, пробував вибити їх ударами своєї залізної руки – але мої спроби закінчувалися лише тим, що я втомлювався й довго стояв біля вікна, доки не починало смеркати.

10

...Якось я побачив за вікном Фальгрима.

– Фальгриме! – не вірячи своїй удачі, закричав я. – Фальгриме, це я, Чен! Мене замкнув божевільний коваль Коблан! Скоріше повідом емірові Дауду про це: нехай пришле гулямів мене рятувати! Тільки не блазня Друдла – він у змові з ковалем! Прошу тебе, Фальгриме...

Лоулезець здивовано зупинився, роззираючись. Нарешті він виявив у вікні мое обличчя й спробував усміхнутися. Усмішка вийшла сконфужена, що було геть несхоже на галасливого й самовпевненого Білявого.

– Привіт, Чене... Я все зрозумів. Звичайно, я передам емірові. Тільки...

– Що – тільки?!

– Тільки, може, тобі краще поки що тут посидіти? Небезпечно зараз у місті... Та й рука в тебе... А емірові я повідомлю, ти не хвилюйся!..

І Фальгрим швидко пішов геть, дивно зсутулившись, немов під вагою свого еспадона.

Я не повірив. Я вирішив, що світ перевернувся. Фальгрим Білявий, мій друг і постійний суперник, але в першу чергу все ж – друг, друг, друг... ні, не міг він сказати таке!

Не міг.

Але сказав.

І звідки від довідався про мою руку?

Чи він зовсім не те мав на увазі?

Хоча з рукою все якраз просто: мабуть, Друдл уже роздзвонив по всьому Кабіру про вар'ята Чена і його залізну руку...

Утім, Фальгрим обіцяв-таки повідомити про мене емірові, і ця думка трохи заспокоїла мене.

Як виявилося, марно – ані цього, ані наступного дня по мене ніхто не прийшов.

11

Тепер мені здавалося, що весь Кабір, усі друзі, а, може, і Той, хто чекає мене в раю, – проти мене. Я стояв біля вікна, з тугою дивлячись на недосяжну вулицю...

І побачив Чин.

Чин!

Чорного Лебедя Хакаса... і, схоже, вона знала, де мене шукати.

Знала...

І відповідь на мое запитання була написана на її обличчі – сумному, але непохитному.

Ось так ми стояли одне навпроти одного, розділені ґратами, а тоді я відвернувся, щоб не бачити, як Чин іде.

Поговорили... лети, лебедю.

Отоді я й напився по-справжньому. І бив рукою об стіну, і зривав із себе кляте залізо, і плакав, як дитина, і заснув, і бачив жахи...

12

...Схоже, я знову заснув, тут-таки за столом – бо прокинувся від крику. Я не одразу зміркував, що відбувається, я гадав, що це чергові жахи, до яких я вже почав потроху

звикати.

Ні, це був не сон, і з вулиці чулося люте бряжчання зброї – не так, не так вона мусила бряжчати! – і крик.

Жіночий крик.

Чин!.. Вони підстерегли її!

Здається, я закричав – ні, я заверещав так, що перекрив шум і брязкіт зброї.

– Коблане! Хто-небудь! Рятуйте! Випустіть мене, покидьки! Там... там убивають Чин!
Коблане! Та де ж ви всі?!..

І ніхто мені не відповів.

Я кинувся до дверей – і несподівано вони розчинилися, ударивши мене, і на порозі зринув Друдл із ідіотською усмішкою до вух.

13

Клятий блазень усміхався в дверях, загороджуючи мені шлях назовні – туди, де в темряві нічного Кабіра захилялася криком Чин Чорний Лебідь!

За єдину мить уся моя ненависть, весь біль останнього часу, вся марнота спроб знайти втрачену цілісність – усе те, що до країв переповнювало Чена Анкора Безрукого, вигоріло до решти, як домішки в чистій сталі новонародженого клинка, який рвонувся до цілі.

І ціль ця була – блазень Друдл Муздрий!

Я кинувся на Друдла, прагнучи врізатися в нього всім тілом і вибити в коридор, як корок із пляшки, але дивним чином промахнувся й боляче вдарився плечем об одвірок. Двері зачинилися, брязнув внутрішній засув, і блазень радісно затанцював навколо мене, плескаючи в долоні.

Поли його блазнівського халата вже були завбачливо заправлені за пояс, звідки визирали руків'я тупого гранованого кинджала дзютте і ятагана для підлітків.

– В Чена-дурника таки заболять тепер боки! – заволав він, збуджено скалячись. –

Заболять тепер боки – їх ogrіють кулаки!..

Здоровою лівою рукою я спробував дотягнутися до засува, але Друдл підстрибнув, якимсь по-краб'ячому викидаючи ногу, і гострий біль простромив мій лікоть. Наосліп, навмання я відмахнувся правою – і залізна рукавиця, вибиваючи шматки тиньку, вдарила в стіну над Друдловою головою, що вчасно присів. Твердий і кощавий кулак блазня відчутно тикнувся мені під ребра, я позадкував, ніяково підвертаючи ногу, падаючи на підлогу...

І побачив над собою холодний блиск маленького ятагана в руці блазня Друдла.

Ах, дарма він оголив клинок, цей мудрий і проникливий блазень, цей розважливий боець, який передбачив усе або майже все!.. дарма, дарма, бо тіло мое саме згадало колишні навички, бо воно нічого не забувало, мое слухняне тіло, і пальці лівої руки машинально зімкнулися в кільце, підносячи до губ невидиму чашу з гірким і хмільним вином Бесіди!

...Підлога, тверда, мов утоптаний безліччю ніг турнірний майданчик, мій останній майданчик, і – блиск чужого клинка наді мною... Отже, я знову вартий удару меча?! Удару без полегкості й жалю?!

Отже, у мене знову є ім'я?!

За секунду Друдлів ятаган рубав усміхнене повітря, яке звалося Ченом Анкором.

О, він був майстерний Бесідник, він був дуже майстерний Бесідник, мій злий геній, мій блазень Друдл, і ятаган його був оригінальний і дотепний, ставлячи несподівані питання й вимагаючи миттєвих відповідей – але все це не мало зараз жодного значення.

Жоднісінького.

– Чене! – почулося за вікном, або не за вікном, але сторонні звуки обтікали мене, не зачіпаючи суті, не відволікаючи, а я весь купався в бризках сталевого водоспаду... Хміль ударив мені в голову, спадкоємний хміль Анкорів Вейських, і спокійна впевненість заповнила мене до країв, як жива рука заповнює собою латну рукавицю, зігріваючи своїм теплом мертвий метал.

І коли долоня моя нарешті намацала те, що було єдино необхідним для неї, я закричав страшно й радісно, і разом зі мною закричав Єдиноріг, утикаючись ув одвірок і намертво прибиваючи до нього восьмикутну блазневу тюбетейку.

Незвичне й неприємне відчуття крадькома пробігло по задвірках моєї свідомості й прошмигнуло в шпарину між нещільно пригнаними дошками паркана, що відгороджує «Я» від «Не Я». Я лише встиг помітити якусь роздвоєність, мовби не сама лише моя воля вела руку у випаді; а мовби...

А потім я побачив Друдлові очі.

Сльози стояли в них, і там, за блискучою завісою, звірячий страх змішався з людською радістю.

Зовсім поруч із блазневими очима моя рука стискала руків'я меч.

Права рука.

Залізна.

Моя.

– Вийшло, – одними губами видихнув блазень. – А я, дурень...

І сповз на підлогу непритомний.

Частина III

Меч і його людина

...Меч булатний до бою кличе,
Загартований в ратній січі —
І в крові не втрачав він злості,
Не тупився об білі кості,
Він видовжуватись умів,
Ледь зобачивши ворогів,
І ніколи не торопів:
Він хитріший від чаклуна,
На ребрі його письменна,
Він усе на шляху стина!..

Гесер

Розділ 7

...Досі, коли я згадую про те, що сталося, мене охоплює страх.

І все ж я згадую. Я, Вищий Мейланя, прямий меч Дан Г'ен на прізвисько Єдиноріг, не останній із Звитяжців Кабіра – згадую.

Зараз я лежу на столі, й відблиски свічок грають на моєму поліруванні. А тоді – тоді я лежав на підлозі, скинутий Придатком Ченом, що ринувся до дверей. Уперше мій Придаток не послухався наказу...

За вікном жалібно дзенькала Вовча Мітла й бряжчали невидимі Тьмяні – темний страх нічного Кабіра; у дверях визирав із-за пояса свого Придатка тупий блазень Дзютте, і безсила лють захлиснула мене од вістря до вершка руків'я, роблячи клинок теплим і чужим.

– Мерзотники! – кинув я Дзютте й Дитячому Вчителеві. – Ганьба Звитяжців!..

Вони не відповіли. Зате відповів їхній Придаток.

Уперше я бачив Придатка, який майже вмів говорити мовою Звитяжців – мовою ударів і випадів, дрібних підготовчих рухів і відволікальних маневрів, мовою справжньої Бесіди. Якби Дзю чи бодай Дитячий Учитель були у цю мить оголені, я б зрозумів, я б не здивувався, бо й сам найчастіше відчував Придатка Чена своїм продовженням, частиною себе самого...

Але тут було щось інше, невідоме, тут був Придаток, який уміє вести Бесіду без Звитяжця.

На долю секунди я відволікся, забувшись від здивування – і ось уже Придаток Чен лежить на підлозі, скорчившись від болю, а Дитячий Учитель роду Абу-Салімів у лиховісному мовчанні вилітає із-за пояса свого дивного Придатка, описуючи коротку дугу, яка загрожує закінчитися біля горла Придатка Чена.

Ні. Біля горла ця дуга не закінчилася б. Вона пройшла б далі.

– Рубай! – істерично розреготався Дзютте Уламок. – Рубай, Наставнику!..

Якби я в цю мить був у руці Придатка Чена!.. ой, якби я був там... і нехай усі блазні, всі Дитячі Вчителі Кабіра, всі Тьмяні Емірату спробували б зупинити скаженого Єдинорога!..

– Руку! – не тямлячись, закричав я, забувши, хто із нас Звитяжець, а хто – Придаток. – Руку, Чене!

І рука відгукнулася. Ні, я й далі валявся на підлозі, але на мить мені примарилося, що незвично холодні й тверді пальці стискають руків'я, що вони тягнуться до мене крізь простір, що нас розділяє, і я знову веду Придатка Чена в стрімкому танці Бесіди...

А ще мені запраглося тепла. Тепла плоти Придатків, яка розступається під напором мого клинка.

– Руку!..

Я хотів цю руку, немов це справді була не частина Придатка, а відірвана частина мене самого; я хотів обіймів цих пальців, як не хотів ніколи нічого подібного; подумки я вже свистів у задушливому повітрі кімнати, плетучи павутину Бесіди навколо негідника, який казна-як став Дитячим Учителем...

І Дитячий Учитель промахнувся. Раз за разом він пролітав мимо, наче в руці Придатка Чена і справді був я, Єдиноріг; і навколо мого усміхненого Придатка метався розлютований маленький ятаган, смугуючи порожнечу, доки я не дотягнувся до жаданої руки, або ж рука дотяглася до мене, або ж ми обое... – і холодні пальці вміло й дбайливо зімкнулися на руків'ї.

Це був найкращий випад у моєму житті. Найкращий ще й тому, що я, Мейланський Єдиноріг, закричавши від захвату, в останню мить устиг отямитися. Так, я скеровував руку, але й рука скеровувала мене, і дивом я встиг викрутитися, минаючи випнуте око чужого Придатка й утикаючись у щільну тканину тюбетейки, а потім – у дерево одвірка.

Так, це був найкращий випад у моєму житті. Я не вчинив непоправне. Але клянуся розпеченим горном-утробою Нюринги, я був занадто близький до цього...

– Заради клинків Муніру! – десь далеко внизу прошелестів голос, який міг бути голосом тільки Дзютте Уламка. – Наставнику, ми зробили це!.. ти чуєш, Наставнику, ми...

А потім їхній Придаток упав, придавивши собою обох Звитяжців.

...Двері відчинилися. Падаючи, Придаток Дзютте й Дитячого Вчителя зачепив внутрішній засув, скидаючи його з гаків, і поштовх розчинив двері навстіж. Я побачив тих, хто юрбився в коридорі, і зрозумів усе, коротким рухом вивільняючись із дерев'яної лиштви.

Зрозумів.

Усе.

Там була Вовча Мітла, жива й неушкоджена, там був есток Заррахід і шпичастий Гердан – господар кузні, і хвилястий Малий Крис-підмайстер зі змііною головою на руків'ї; там були гігант-еспадон Гвеніль і Махайра Паллантид – словом, усі комедіанти, які грали за вікном веселу виставу, фарс про нещасну розгалужену піку й жахливих Тьмяних, фарс для одного-єдиного глядача, для дурня Дан Г'ена, який відмовився змінити зіпсованого Придатка й повірив у неможливе...

Вони встигли. Встигли вчасно зачинити двері, одразу після того, як величезний Гвенілів Придаток потужним ривком висмикнув із кімнати непритомного Придатка Дзютте й Дитячого Вчителя, разом із обома Звитяжцями – і знову брязнув засув, цього разу зовнішній.

О, вони встигли – певно, Небесні Молоти ще не відбили ім усього, цим хитромудрим Звитяжцям і їхнім Придаткам – але я встиг відчути їхній жах, коли Мейланьський Єдиноріг, Придаток Чен Анкор і його рука...

Коли ми рушили на них.

І мое вістря вперлося в замкнені двері, а двері в цьому домі були зроблені на совість.

Лише тоді до мене дійшло, що Придаток Чен тримає мене в правій руці.

І коли я здригнувся від запізненого розуміння, сталеві пальці почали повільно розгинатися один за одним, знову стаючи тим, чим і були.

Мертвим металом. Латною рукавицею.

2

Ось так воно й було.

...Зараз я витягнувся на всю довжину на матовій поверхні столу, Придаток Чен сидить поруч, опустивши на груди обважнілу голову, а сталева рука його лежить всією своєю вагою на моєму руків'ї.

Просто лежить.

І ніч за вікном поступово йде в небуття, туди, куди рано чи пізно йдуть усі наші дні й ночі.

Про що цієї ночі думав я?

Спершу... о, спершу думки мої спалахували й розліталися довкруг, як іскри від клинка, що народжується під молотом! Я вже думав про те, що зроблю із друзями, які обдурили мене, і зрадником дворецьким; я уявляв собі Вовчу Мітлу, яка благає про прощення; у моїх гарячкових видіннях чомусь поставав палаючий Кабір, і гнідий жеребець ніс мене повз руїни... а руку в латній рукавичці проймав слабкий трепет, коли щось тепле, із солодким запахом, стікало по моему клинку...

Оце відчуття й повернуло мені ясність думок. Бо ніколи кров Придатків не струменіла по Єдинорогу.

Ніколи.

Не міг я цього пам'ятати.

Зате пам'ятала сталева рукавичка, яка торкалася мене. Ні, у ній не було життя, і коли металеві пальці все ж змогли стиснути мое руків'я, це не можна було назвати самотійним життям. Я навіть не знав, чи можу змусити ці пальці повторити те, що сталося зовсім недавно.

Це було не життя.

Це була пам'ять.

Пам'ять латної рукавички про тепло й міць руки, яка колись заповнювала її; пам'ять про шорстке обтягання руків'я того Звितяжця, чие тіло немов виростало з лускатого кулака; пам'ять...

Просто я дуже хотів, щоб це сталося. А вона – вона згадала, як це траплялося раніше. І коли я потягнувся до неї крізь час і відстань – мое життя на мить уросло в її пам'ять, оживляючи неживе.

Диво, якого я чекав і яке звалилося на мене раптово, наче літня гроза – зараз я вже не знав, чи хочу я його, цього дива, і якщо ні, то чи зумію відмовитися.

Бо я пам'ятав лють, яка спалахнула в мені; лють і спрагу, темну теплу спрагу, і жах Звितяжців потойбіч порога.

Бо я краєм душі доторкнувся чужої пам'яті, пам'яті нової руки Придатка Чена; пам'ять старої латної рукавиці, частини того одіяння, яке колись називалося збруєю...

Бо я зрозумів – як це траплялося раніше.

Забути? Відмовитися від підступного подарунка долі?..

А як же небо над турнірним полем? Небо, яке падає на мене, і півмісяць Но-дачі в ньому?!

А Тьмяні? Тьмяні – і вбиті Звितяжці, й Шешез Абу-Салім, який чекає, і розпачливий Пояс Пустелі, Маскін Сьомий з Харзи?..

А моя, моя власна пам'ять про те, що трапилося?

Ні. Я не в змозі відмовитися від цієї руки. Я не буду від неї відмовлятися.

...Обережно, ледь чутно я потягнувся до сталеві руки-рукавиці – і крізь неї далі, крізь сонні шари її пам'яті, обминаючи їх, не тривожачи чуйний спокій, немов я підкликав Придатка, ще не знаючи, навіщо, ще роздумуючи, сумніваючись...

І незабаром відчув, як щось тягнеться мені назустріч.

Що це? Хто це?

«Хто ти?» – тихо запитав я, зупиняючись.

«Хто ти?» – луною почулося відтіля.

«Я – Вищий Мейланя...»

«Я – Вищий Мейланя...»

Тиша.

І – стрімким обопільним випадом:

– Я – прямий Дан Г'ен на прізвисько Єдиноріг! А ти – ти мій...

– Я – Чен Анкор Вейський! А ти – ти мій...

Я так і не зміг сказати: «Ти – мій Придаток!»

А він? Що не зміг сказати він?!

Ти – мій... Я – його?!

...Латна рукавиця, у якій спить пам'ять про забутий час, хиткий міст між двома світами, що поєднує їх в одне ціле... і здригнулися неживі пальці, а кольчужні кільця немов уросли в тіло, коли ми ввійшли один ув одного: Звитяжець і його Придаток, Людина і його Меч; увійшли, але не так, як клинок входить у тіло, а так, як увійшли ми, стаючи злитим, єдиним... яким, напевно, і були, не розуміючи цього...

Ні, ми не нищпорили в спогадах один одного, як злодій у чужих скринях (цей образ був незрозумілий мені, але Чен чітко уявив його, і...), і знання наші не злилися в один нерозривний моноліт, як зварюються смуги різного металу в майбутній клинок (не-Звитяжцеві важко було повною мірою відчувати це, але...); просто...

Просто я не можу передати це словами.

І обое ми завмерли, коли із чорних глибин пам'яті латної рукавички пролунали два глухі, ледь чутні голоси, які ведуть розмову без початку й кінця...

– Ось людина стоїть на роздоріжжі між життям і смертю. Як їй поводитись?

– Не будь дволиким, нехай меч сам стоїть спокійно під небом!..

...Сам, – подумав я.

...Сам, – подумав Чен.

...Сам, – подумали ми.

Сам під небом.

І я зрозумів, що більше ніколи не назву Чена Придатком.

3

Уранці двері в кімнату виявилася незамкнені.

Чен сховався у ванну, тоді одягнув мене в піхви, і ми пішли в кузню.

А в кузні було напрочуд тихо й прохолодно. Мовчали міхи, не палав горн, і в кутку спиною до нас сидів Придаток-підмайстер, перебираючи зародки майбутніх Звитяжців. Із-за його шкіряного фартуха визирав Малий хвилястий крис, який уважно стежив за роботою свого Придатка.

Двічі Придаток мало не пропустив зародки з недостатньою кількістю шарів металу, і двічі Малий крис внутрішнім поштовхом зупиняв Придатка, змушуючи ще раз оглянути сумнівний зародок, не даючи з'явитися на світ щербатому Звитяжцеві.

Я мовчки спостерігав за роботою доти, доки Малий крис не помітив мене.

Він здригнувся – так, на його місці я теж би здригнувся після всього, що було, – і отямився лише після доволі-таки нечемної паузи.

– Вітаю тебе, Вищий Дан Г'ене! – квапливо вимовив крис, і Придаток його жваво підвівся на ноги. – Вітаю і...

– І поговоримо, – закінчив я з легкою іронією. – Ні, не вестимемо Бесіду, а просто поговоримо. Тебе як звуть?

– Семар, – квапливо відповів він, доки Чен вішав мене на спеціальний гак у збройовому кутку, і мені довелося двічі кивнути Семарові, вказавши на гак поруч, перш ніж він мене зрозумів.

Зрозумів і завис біля мене, зачепившись кільцем у зубах змії з його руків'я.

– Семар, – ще раз назвався крис. – Малий крис Семар із Малих кузні глави роду Довгих палиць Гердана на прізвисько Шпичастий Мовчун, і ще...

– Шпичастий Мовчун, кажеш, – ліниво протягнув я. – Що ж...

– Так, Вищий Дан Г'ене, воістину так, – дзвякнув Семар. – А я...

– А ти – Хвилястий Базіка, – перебив його я. – Бач, розспівався, як в Абу-Салімів на прийомі... Ти в кузні хто? Ти – господар... або майже господар. А я – гість. Ото й поводить, як личить господареві в присутності гостя. Нехай хоч і тричі Вищого.

– А мені ваш випад страшенно подобається, – невлад брякнув крис Семар. – Косий. У кидку, аж від землі. Я на три турніри поспіль із кузні відпрошувався. Гердан бурчав, але нічого, відпускав... Дуже випад у вас чудовий. А востаннє я й розгледіти майже не встиг. Завадили...

– Хто? – поцікавився я.

– Та Вищий Гвеніль і завадив, – щиросердо пояснив Семар. – Дворучний, із Лоулезьких еспадонів, ви ж його знаєте!.. Придаток його двері перед вами зачинив, коли ви саме на другий випад ішли... у нас. Я тоді в коридорі був...

Он воно що! Це, виходить, учора він мій випад не до кінця бачив – коли я тюбетейку до косяка прибавав... Ні. Не бачив він нічого. Двері вже після тюбетейки зовні відчинили... Не пощастило тобі, невдатливий Малий крисе Семаре!.. Якщо, звісно, в щілину не підглядав.

Чи пощастило?

– Я ще Вищому Гвенілю потім кажу, – продовжував між тим Семар, – що треба було б йому Придатка свого притримати, зовсім трішечки, і побачили б ми випад Єдинорога у всій красі! А Гвеніль глянув на мене, помовчав і старий виливок у кутку навіщось навпіл розрубав. Я півночі думав, що ж він цим сказати хотів... Лише до ранку додумався.

– І що?

– А те, що дотепер страшно, – тихо відповів Малий крис Семар.

Із гуркотом розчинилися двері підсобного приміщення, і звідти вийшов Придаток-Повитуха в шкіряному фартуху зі знаком Небесного Молота на кишені. На його плечі лежав Шпичастий Мовчун – важка булава-гердан. Глава роду Довгих палиць. Роду тих Звитяжців, які здавна стежать за ковалями; тих, хто однаково що молот.

Його потовщення, усі в шпичках, скидалися на скуйовджену голову Повитухи – і тому здавалося, що хтось із них двоголовий. А тулуб або ратище – залежно від точки споглядання – зайве.

Ага, мало не забув... Тих Придатків, які стояли біля ковадла, де народжувалися Звитяжці – але не всіх, а лише тих, чий фартух прикрашав Небесний Молот – рідко називали Придатками, а частіше Повитухами.

...Чен різко підвівся, покинувши розгубленого Придатка-підмайстра, і підійшов до мене. Потім він підняв праву руку, негнучкі сталеві пальці торкнулися мене – і знову ми стали цілим, але тепер це відбулося простіше й легше.

Мабуть, крис Семар вирішив, що я збожеволів. Мабуть, його Придаток вирішив, що Чен Анкор збожеволів.

Просто я довідався, як звуть Герданового Придатка; просто Чен довідався, як ми звемо Тих, хто стоїть біля ковадла... Просто ми обидва розреготалися, забувши про пристойності. Надто вже смішно вийшло: Повитуха Коблан Залізнолапий.

Шпичастий Мовчун підійшов, і Повитуха Коблан опустил його на підлогу неподалік від мене. Я глянув на господарів кузні й... промовчав.

– Вітаю тебе, Вищий Дан Г'ене, – гулко бухнув об підлогу важкий Гердан.

– Вітаю тебе, Вищий Чене Анкоре, – глухо буркнув у бороду коваль Коблан.

А ми з Ченом усе ще немов трималися за руки, латна рукавиця зв'язувала нас невидимими, але міцним путами – і тому кожен із нас вів одночасно дві розмови, чув два голоси... жив за двох... І кожен розумів: дві розмови – насправді одна, два голоси – майже один, Гердан Шпичастий Мовчун і Коблан Залізнолапий – о палахкотлива Нюринга, наскільки ми виявилися схожі один на одного, усі без винятку!..

Чен опустил руку й пішов із Повитухою Кобланом до горна. А ми з Герданом залишилися. Ми – та ще злякано притихлий Малий крис Семар.

– Ти маєш право гніватися, Єдинороже, – Гердан говорив повільно, слова заледве давалися, і від того самоприниження Шпичастого Мовчуна, та ще й у присутності Малих криса, ще недавно я отримав би величезне задоволення. А зараз...

– Ти маєш право гніватися, Єдинороже. І я знаю, що ти зараз скажеш мені...

– Ні, – перервав я його, – не знаєш. Я скажу тобі, главо роду Довгих палиць, який зачинив у домі своєму Вищого Дан Г'ена з Мейланя і не злякався гніву розлютованого Єдинорога...

Шпичастий Мовчун напружився, чекаючи.

– Я скажу тобі – спасибі, – закінчив я. – І ще от що... Можна, я поки що поживу в тебе? Недовго, день-два?

Біля горна здивовано зойкнув Повитуха Коблан.

Майже одночасно з Герданом.

А до полудня приїхав мій чудовий дворецький, мій вузький і відданий есток Заррахід.

Я зустрів його на вулиці – не на тій глухій вуличці, куди виходили вікна моєї темниці, а біля парадного, так би мовити, входу в Герданів дім.

– Радий бачити вас бадьорим і сяючим, Вищий Дан Г'ене, – мов нічого не сталося, відрапортував Заррахід і привітно хитнув крученою гардою. – Насмілюся запитати, у яких піхвах ви воліли б відправитися на сьогоднішню аудієнцію до Шешеа Абу-Саліма фарр-ла-Кабіра? Я привіз вам ті, що із вправленими топазами; тоді з білою смугою круж набалдашника... тоді ті, які вам надіслали на замовлення з Дурбана, і ще ті, що з мідними подвійними кільцями, а також...

На якусь мить я онімів. А безсовісний Заррахід за цю мить встиг холоднокровно згадати прикмети зо двох десятків піхов – я й не припускав, що маю такий поважний гардероб!

І те, що я збирався висловити Заррахіду, непомітно відійшло на другий план. А тоді й узагалі випарувалося.

– Хіба ти все це... сюди привіз? – нарешті отямився я.

Питання виявилось зайвим. Звичайно, привіз! Тим паче, що з-за повороту вже виїжджала крита гарба, запряжена двома туськими ваговозами.

– Там піхви? – хрипло брязнув я, дивлячись на змоклих коней.

– І піхви теж, – радісно підтвердив есток. – А також усе необхідне для вечірнього свята в Гердана, на яке ви воліли запросити Вищого Гвеніля з Лоулєзьких еспадонів, Вовчу Мітлу з Вищих Хакаса, Махайру Паллантида, Дзютте Уламка, а також Дитячого Вчителя роду Абу-Салімів. Накажете розпорядитися?

– Я? Волів запросити?!

– А хіба ви хотіли б бачити сьогодні ввечері інших Звитяжців Кабіра? Кого саме?

– Та ні... якщо вже бачити – саме цих.

– Усе гаразд, – легко погодився есток Заррахід.

«...Чудові в мене друзі, – думав я, доки ми із Заррахідом їхали на присланих верхових конях у заміський дім Абу-Салімів, де мені було призначено аудієнцію. – І друзі чудові, і дворецький чудовий, і життя – щасливе... і піхви на будь-який смак. Це просто я сам, певно, чогось не розумію, все смикаюся, лютую, а довколишні тільки те й роблять, що безпутного Дан Г'ена на шлях істинний наставляють. Та ось невдача – не бачу я шляху істинного, а бачу безліч різних шляхів, істини ж у них порівну... Де він, де єдиний шлях Дан Г'ена, шлях Єдинорога – ні, просто Шлях Меча?! Де він?!»

Із такими цікавими думками я й не завважив, як опинився в тій же залі, у якій не так давно відбувалася церемонія Посвяти, а клятий турнір був іще попереду, і все було гарно... Усе було гарно. Було.

Колиска новонародженого Придатка й далі стояла на церемоніальному підвищенні – я не бачив від дверей, чи є в колисці дитина – а в узголів'ї на родовій підставці мирно спав старий ятаган Фархад Іль-Рахш фарр-ла-Кабір.

І порожньо було в залі...

Я подумки торкнувся Чена – мені все легше ставало дотягуватися до нього не так, як колись, а через залізну руку, яка дивним чином ставала спільною частиною нас обох, і ми рушили було до підвищення, та не дійшли.

По-перше, нас зупинило звірине гарчання. У металевій клітці біля стіни метався з кутка в куток плямистий чауш – звір рідкісний не лише для Кабіра, але й для Мейланя, в окраїнних солончаках якого він і водився. Чауш скидався на катярських бійцівських собак – короткошерстих, міцних, із вузькою щурячою мордою й налитими кров'ю очками – але був у кілька разів більший, із кривими, не по-собачому гострими пазурами; хвіст його від народження був схожий на стиснутий кулак, що невідь як виріс із звірового заду. Зараз цей хвіст-кулак дрібно тремтів і злобливо посмикувався.

...А по-друге, мене змусив обернутися голос.

– На Бесіду, Єдинороже?

Їх сонцесайність, царствений ятаган Шешез Абу-Салім з'явився безшумно й раптово, з потайних дверей у кутку помосту. Він був у темних нелакованих піхвах, відверто підкреслюючи цим буденність зустрічі, і його важкий Придаток тримав Шешеза в руці, немов забувши причепити кільця піхов до шкіряного пояса.

Я не відповів. Запропонувавши мені Бесіду, Шешез очевидно мав на меті перевірити особисто все те, що він чув про нового, божевільного Дан Г'ена й нову руку його Придатка – а чув він, поза сумнівами, чимало. І насамперед – від Дзютте Уламка, блазня-мудреця. Можна уявити, що Уламок наговорив Шешезові...

– Це подарунок, – Шешез недбало показав на звіра, який глухо гарчав. – Учора привезли. То що, Єдинороже, почнемо Бесіду?

Ятаган коротко брязнув, до половини висунувшись із піхов, і різко ввійшовши назад, Шешезів Придаток несподівано легко зіскочив з помосту, і я відчув, що Шешез Абу-Салім боїться мене.

Боїться. Для того й клітку зі звіром у залу велів поставити, щоб сліпа звіряча лють йому хоробрості додала; для того й приймав мене в залі, де спав старий Фархад – славне минуле Кабіра; певно, підточили останні події колишню впевненість ятаганів фарр-ла-Кабірів... випробувати хоче, а боїться!

А я, я сам, колишній, – невже не злякався б той Дан Г'ен Бесіди зі Звितяжцем, про якого знав би те, що знав Шешез Абу-Салім про мене? Якби відав – ось переді мною той, кому довірено правителем переслідування Тьмяних; той, хто мало не вбив Придатка, який служив Дитячому Вчителеві й блазневі роду Абу-Салімів; хто змусив свого власного Придатка стиснути сталеві пальці...

Так, ятагане фарр-ла-Кабіре, і я б злякався. Зізнавшись у цьому перед самим собою, я в церемонному салюті вилетів із піхов і весело блиснув назустріч Шешезові.

І ятаган зопалу не помітив, що його Бесідник Дан Г'ен – у лівій руці Придатка.

У лівій.

У живій.

5

...Шешез пішов, як звичайно, від лівого плеча врозмах; я повів Чена назад і сковзнув під другий удар, скидаючи ятаган убік і загрозою зустрічного випадку змушуючи Шешеза стримати запал і перейти до ретельнішої оборони.

Помилився, помилився сяючий ятаган, усе врахував у мудрості своїй, але прорахувався – не вийде в нього перевірки Єдинорога, зірветься випробування!.. Якби на місці Шешеза був еспадон Гвеніль або та ж Вовча Мітла – не впорався б я з ними, залишаючись у лівій Ченовій руці; а в правій, у залізній рукавиці немає у мене впевненості... яка впевненість може бути у диві, нехай воно навіть раз і сталося!

Проводь Бесіду, ятагане фарр-ла-Кабіре, проводь Бесіду, запитуй, відповідай, але не забувай вчасно сам ухилятися й Придатка свого вести! Не рубка в нас зараз, а Бесіда; не сила й вага в пошані, а вміння Звितяжця, то ж я для тебе й у лівій руці – Мейланський Єдиноріг... нумо, Шешезе, ганяй задиханого Придатка, дзвени веселіше, хоч би ти був і тридцять три рази фарр-ла-Кабір!..

Я навіть устигав думати про стороннє. Є в колисці новонароджений Придаток чи нема; якщо є – чому не плаче вголос від шуму нашого? Чи всерйоз спить на підставці старий Фархад, чи нишком спостерігає давній боець за чужою Бесідою? Чому ошалів плямистий чауш, навіщо раз за разом кидається на ґрати, випустивши криві котячі пазурі? – ага, тут якраз усе зрозуміло, даремно подумав, даремно відволікся... А ось те, що Шешезів Придаток уже на помості – то ж і ми вже на помості, і бачимо те, чого інші не бачать!

– Мей-лань!

Красиво летів Шешез, майже через усю залу летів, вибитий мною, та ще й по підлозі на чотири довжини клинка проїхав, і зупинився лише тоді...

Коли вперся в пазуристу лапу.

Не витримав замок, тріснуло в ньому щось – і розчинилися двері клітки, випускаючи на волю червонооку лють; припав звір до мозаїчної підлоги, і переможний рик прокотився по залі Посвяти, заметавшись між колон.

Лежав на холодних кольорових плитках ятаган Шешез Абу-Салім фарр-ла-Кабір; лежав на палісандровому ложі ятаган Фархад іль-Рахш фарр-ла-Кабір; завмер у лівій руці Чена Дан Г'ен із Мейлання – і нічого не міг зробити нам звільнений плямистий чауш, який готувався до стрибка.

Нічого. Зуби його, пазурі його – нічого. Та й не став би він нам нічого робити.

Стояв на помості Чен Анкор із Анкорів Вейських; стояв поруч із ним захеканий Шешезів Придаток – і нічого не міг зробити ім плямистий чауш, бо поруч були двері, рукою подати, ті самі двері, і зовсім-зовсім поруч...

Не встиг би чауш. Стрибай чи не стрибай – не встиг би.

А я все думав про одне, хоч і нічого начебто Звितяжцеві про це думати; думав і не міг, не смів відволіктися, боявся відволіктися, і так і не знав...

Є колисці дитина-Придаток чи нема?!

Якщо нема – ось двері; ось сталь, перед якою не встоять ікла і пазурі... Якщо є – ось двері, ось сталь... ось звір і тендітна плоть у колисці. Майбутній Придаток Фархада іль-Рахша. Який стане колишнім, так і не ставши справжнім.

– Ільхан мохасту Мунір суї ояд-хаме аль-Мутанаббі! – глухо продзвеніло поза мною.

Ніколи у своєму житті не чув я такого дзвеніння; і невідоме для мене було значення

сказаного.

Тріснула одна з опор дерев'яної підставки, дві інші не витримали ваги старого ятагана, зігнулися, sprужинили, похитнувся палісандровий постамент...

Я це бачив.

Скреготнули пазури по гладкій підлозі, ривком розігнулися потужні лапи, посилаючи чауша в повітря з невідворотністю збожеволілої долі...

І це я бачив.

Двое летіли назустріч один одному: звільнений звір, обійнятий спрагою вбивства, і оголений ятаган Фархад, піхви якого зачепилися кільцем за обломлену опору підставки, яка послала Звитяжця в політ.

– ...Мунір суї ояд-хаме аль-Мутанаббі! – луною пролунало удруге. Грізно й незрозуміло.

А тоді Чен, немов у сні, простягнув праву руку й легко піймав Фархада за руків'я. Уперше мій Придаток тримав одночасно зі мною іншого Звитяжця; але хіба не вперше існував Придаток (знову це кляте слово!) з невідь чиею латною рукавицею замість руки?!

Зопалу я навіть і не помітив – майже не помітив – що знову думаю про Чена, як про Придатка, а потім я раптом побачив Кабір у вогні, який проступив крізь стіни зали, гнівно заіржав примарний гнідий жеребець, і я зробив те, що мусив зробити.

Зробив.

Сам. Чи не сам?..

Але я це зробив.

6

...Шешезів Придаток важко зійшов із помосту, немов минулі миті зостарили його на добрий десяток років – час, незначний для Звитяжця, але не для Придатка – і, обійшовши вбитого чауша, наблизився до лежачого Шешеза.

Нагнувся. Підняв.

Шешез Абу-Салім фарр-ла-Кабір мовчав.

Його Придаток ще трохи постояв і повернувся до мертвого звіра. Присівши біля тіла, він завмер навпочіпках; Шешез обережно потягнувся вперед і майже несміло торкнувся розрубаної голови з навічно вискаленою пащею.

Розрубаної. Чисто й уміло. Як уміли це робити ятагани фарр-ла-Кабір, рубаючи неживе; і я ще подумав, що легенди про Фархада можуть виявитися правдою, і старий ятаган рубав колись багато чого, про що не варто зайвий раз згадувати.

Закривавлений Фархад іль-Рахш і далі був у правій руці Чена.

Потім Шешез штовхнув голову чауша, і та закинулася, відкриваючи буру злипле хутро на простромленій наскрізь шиї звіра.

Ятагани так не вміють.

Так умію я.

О Дикі Леза, що стали Звитяжцями, – як же це виявилось просто! До смішного просто!.. І я неголосно засміявся. Смерть і сміх – ви, виявляється, часто ходите поруч!

Так, сьогодні переді мною й Фархадом був звір, дикий безмозкий звір, хижий мешканець солончаків – але, може, з Придатками все виходить так само просто? Так само природно? Отже, справа не в руці – вірніше, не лише в руці з металу – але й у мені?! На кого ти перетворюєшся, Мейланський Єдинороже? Куди йдеш?!

Невже такий Шлях Меча?!

Чен зістрибнув униз, підійшов до Шешезового Придатка й віддав йому Фархада. Сам Шешез Абу-Салім ледь здригнувся, коли його Придаток торкнувся залізної руки Чена; я вдавав, ніби нічого не відбулося, і ретельно витерся об шкіру вбитого чауша. Так, немов не раз робив це раніше.

– Фархаде! – тихо покликав я потім (мені легше було звертатися до старого ятагана, коли його тримав чужий Придаток). – Фархаде іль-Рахше фарр-ла-Кабіре!

Він не відгукнувся. Він спав. Або вдавав, що спить. Або думав про своє. Яка різниця?

– Що ти хочеш запитати... Вищий Дан Г'ене? – відповів замість іль-Рахша Шешез, і голос його був неприродно безпристрасний.

– Я хочу знати, що кричав Звитяжець Фархад перед тим, як...

Я не доказав.

Шешез Абу-Салім підняв на ноги свого Придатка, повернувся до зламаної підставки, довго дивився на неї, а потім його Придаток обережно поклав Іль-Рахша просто поперек колиски, так і не одягнувши його в загублені піхви.

– Тут нікого нема, – кинув Шешез, відповідаючи на ще одне запитання, яке я так і не поставив у голос. – Дитя-Придаток Фархада в іншому місці. У цій колисці він лише спить по ночах, та й то не завжди. Отже, Вищий Дан Г'ене, ти хочеш знати, що кричав мій двоюрідний дядько Фархад?.. Він кричав: «Ільхан мохасту Мунір суї ояд-хаме аль-Мутанаббі!» Я й не думав, що колись почую цю забуту мову, та ще й у своєму домі...

Я чекав.

– Це означає, – сухо продовжив Шешез Абу-Салім, – це означає: «Заради клинків Муніра кличу руку аль-Мутанаббі!» То що, ти задоволений, Єдинороже?

Йому чомусь важко було вимовляти мое прізвисько.

– Аль-Мутанаббі? – задумливо брязнув я, опускаючись у піхви. – Це Звитяжець?

І одразу засоромився власної дурості. Якщо в цього аль-Мутанаббі була рука – ким він міг бути, якщо не Придатком?

Шешез начебто й не помітив мого промаху.

– У роду Абу-Салімів, – завважив він, – існує старе повір'я, що коли південний похід Диких Лез увінчався взяттям Кабіра, і найкращий ятаган нашої родини став першим фарр-ла-Кабіром... отож, його Придатка нібито звали Абу-т-Таїб Абу-Салім аль-Мутанаббі. І я не раз чув від того ж Фархада, що в чорні дні Кабіра знову настане час для руки цього Придатка. Щоправда, я завжди сміявся над велемовністю старого, коли він учергове брався розповідати мені одне й те ж...

– Заради клинків Муніра кличу руку аль-Мутанаббі... – повторив я. – А клинки Муніра – це теж із ваших родових переказів? І хто такий Мунір? Ім'я? Місто? Місцевість?

– Не знаю, – відповів Шешез, – нічого я до пуття не знаю... Я знаю лише, Єдинороже, що час випробувань для тебе закінчився. І ще дещо закінчилося...

Він різко злетів угору й описав подвійну дугу над головою свого Придатка.

– Смерті! – пискнув ятаган. – Смерті, убивства, нещасні випадки, примари Тьманих – все це закінчилося! Тиша й благодать! Ось уже два тижні, як у Кабірі все спокійно! І я не можу більше, я постійно чекаю не знати чого, я боюся власної тіні... Цей клятий спокій вимотав мене гірше, ніж щоденні повідомлення про чергові вбивства! До того ж, цей харзієць, що палає ненавистю, цей Пояс Пустелі... останнє його повідомлення було з дороги Барра, яка веде до кордону з Мейланем, – і відтоді він мовчить! А повідомляв, що напав на слід... Виходить, однак, що слід напав на нього...

Шешез заспокоївся так само несподівано, як і запалився.

– Світ перевертається, Єдинороже, як клепсидра, і минулі піщини знову сиплються в чашу сьогодення... Я божеволю від невідання, Кабір метається від стіни жаху до дверей безнапастя, ти віриш Дзютте Уламкові й намагаєшся врятувати зіпсованого Придатка, Маскін Сьомий з Харзи... він учиться вбивати, Шпичастий Мовчун змушує свого Повитуху приклепати твоєму Ченові невідомо чю руку, а Фархад дивиться на неї й волає до руки аль-Мутанаббі!.. Певно, і справді настали чорні дні Кабіра! А я – я поганий правитель для чорного часу... занадто довго за вікнами було світло.

І я зрозумів, що аудієнцію закінчено.

А ще я згадав, що тієї миті, коли в Гердановому домі вперше стиснулися сталеві пальці – Дзютте Уламок сказав майже те ж саме, що й Фархад іль-Рахш.

Дзютте сказав: «Заради клинків Муніра!..»

Розділ 8

1

А вечірка – або свято, як пишно висловився Заррахід – пройшла надзвичайно успішно.

Гості були люб'язні й підкреслено безтурботні, Гвеніль увесь час жартував і увесь час невдало, зате Махайра – вдало, але тому ж Гвенілю вартувало великих зусиль не ображатися на Бронзового Женця; Заррахідові я суворо заборонив прислужувати – для цього знадобився наказ по всій формі про переведення естока на сьогоднішній вечір у

ранг гостя – і тепер мій Заррахід завзято впадав коло Вовчої Мітли й був неперевершений...

Дитячий Учитель роду Абу-Салімів мовчав, як завжди, але мовчати він умів доволі виразно, передаючи різні відтінки настрою – і я вирішив, що цього разу Дитячий Учитель мовчить доброзичливо. Мовчав і Уламок, немов розгубивши того пам'ятного дня неабияку частку своїх примх і дивацтв.

Бесіди велися винятково світські, не на перемогу, а так – для розваги, із численними поступками Бесідників один одному, і я просто дивувався, спостерігаючи за галантним еспадоном або майже доброзвичайним Дзютте.

Сам я в Бесідах участі не брав, задовольняючись роллю глядача й – іноді – третейського судді. Мене зупиняла аж ніяк не непевність у залізній руці – після вбитого чауша я не сумнівався в її особливих можливостях, і лише злегка побоювався їх – а просто я по гарду був ситий тим, що сталося, та й гості мої намагалися не надто зачіпати Єдиного.

Про всяк випадок. Тим паче, що випадки в наш неясний час справді були – усякі...

«Так, напевно, – думав я, дивлячись на Придатків, що йдуть по завершенні Бесід до накритого стола, і на друзів Звितяжців, що зібралися в збройовому кутку навколо великовагового Гердана й жваво дискутували про щось, – напевно... Якщо дуже постаратися, вони всього навчаться... навчаться вбивати. Властиво, чому „вони“?! Нас, нас усіх можна навчити щербити й ламати один одного, безповоротно псувати Придатків, сказано кидатися вперед із гарячим від люті клинком, і кривава піна буде закипати на тілах колишніх Звितяжців!.. І зрештою, ми розучимося вести Бесіду, бо не можна вести Бесіду в страху й люті.»

За столом Придатків пролунав вибух реготу, а в збройовому кутку Дзютте блискуче зобразив мішанця коцюби й Шешеза Абу-Саліма, від чого захоплені глядачі весело пискнули – не переходячи, втім, меж. Що дозволено блазневі... те дозволено блазневі, а сміятися дозволено всім.

«Дивно, – думав я, чемно блиснувши усмішкою, – світ так великий, а я ніколи не заходив навіть у думках своїх за межі Кабірського емірату й земель, що межують із ним, бодай того ж Лоулеза! А наживо я тим паче майже нічого не бачив, крім Мейланя та Кабіра! Що відбувається там, далеко, не в нас? – а там же напевно щось відбувається! Звідки приїхав у свій час у Кабір есток Заррахід? Та хіба лише він... Як там – так само, як у нас, чи інакше? Може, те, що для мене – пам'ять латної рукавиці, для них – реальність нинішнього дня?!»

Щоб відволіктися від невеселих міркувань, я уважніше глянув на Придатків за столом і побачив, як мій Чен ніяково перекинув повний кубок, за звичкою тицьнувши в нього

правою рукою.

«Цікаво, а чи зможе він, Чен Анкор, узагалі взяти що-небудь цією рукою – що-небудь, крім Звитяжця? Кубок, очеретяний калам для писання, повід? Ану спробуємо з іншого боку...»

Я розслабився, обвиснув на гаку, подумки дотягнувся до рукавиці, дістався крізь неї до Чена – і він відчув, він підняв металеву руку й з упертістю, що здивувала навіть мене, знову потягнувся до перекинутого кубка, під яким розпливалася по скатертині багряна пляма.

Так, молодець, правильно, а тепер забудь про кубок... уяви собі, що береш мене... згадай рельєф мого руків'я... гаразд, спробуємо разом...

Сталеві пальці непевно здригнулися, потім слабко заворушилися, немов і справді пригадуючи щось – і щільно охопили кубок. Чен спершу з подивом дивився на це, але подив швидко минав, і йому на зміну з'явилися розуміння й радість. Тиха, спокійна радість. Отже – можу... тобто можемо. Можемо. Кубок, калам, повід, що завгодно. Ось лише чому я такий щасливий від цієї події? Адже скажи комусь із Звитяжців про такі стосунки з Придатком – не повірять. Вирішать, що збожеволів Єдиноріг. Від страждань. І нехай. Просто вони ще не знають про те розпуття, на якому сходяться Шлях Меча й Шлях Придатка; а далі, можливо, веде всього один Шлях.

Просто – Шлях.

Один під небом.

І мені раптом захотілося озвучити питання, які мучили мене, – бодай децицю їх! – але не для Дзютте Уламка чи того ж Дитячого Вчителя, а запитати й вислухати відповіді Придатків.

Як?

А ось так...

Чен уже стояв поруч зі мною. І за мить, коли я опинився в нього на поясі, а залізна рука торкнулася мого руків'я, підсилюючи почуття цілісності – за мить ми, не змовляючись, ступнули один в одного на крок далі, на крок глибше, ніж раніше.

Тепер ми були не просто разом, не просто Чен і Я – ні, ця істота радше мусила б називатися Чен-Я або Я-Чен, залежно від того, чий порив у тому або іншому вчинку виявлявся першим.

Так воно й трапилося, легко й природно, і настільки швидко, що не залишилося часу ні зрадіти, ні пошкодувати.

Тому Я-Чен не жалів і не радів.

2

Чен-Я трохи постояв, осмикнув халат і повернувся до столу.

Я-Чен мигцем відзначив, що, схоже, нікого не стурбувала короточасна відсутність Чена Анкора. Та й повернення з Єдинорогом на поясі теж нікого особливо не здивувало. Мало що...

Хіба трохи уважніше глянув на Чена-Мене Придаток Дзютте Уламка й Дитячого Вчителя роду Абу-Салімів – самі Придатки звали його Друдлом.

Друдл Муздрий, блазень їхньої величності еміра Кабірського, Дауда Абу-Саліма.

Дзютте Уламок, блазень царственного ятагана Шешеза Абу-Саліма фарр-ла-Кабіра.

І нехай після цього хто-небудь спробує переконати мене, що ми не схожі один на одного! Ми, Звитяжці й Придатки; ми... Нехай це знаю поки що тільки я, нехай тільки я...

Один під небом.

А поки що я непомітно відійшов на другий план, перетворюючись із Мене-Чена на Чена-Мене, і сам не помітив, як Придатки за столом набули імен і перестали бути Придатками.

Стали людьми.

Чен-Я усміхнувся присутнім, підсунув високий м'який пуф, якого привіз дворецький, і сів поруч із Фальгримом, який захоплено жував. І відзначив мимохідь, що навіть у Коблановому домі міцно вкоренилася західна мода їсти за столом – а старий звичай сидіти на подушках за дастарханом якщо де й зберігся, то вже напевно не в Кабірі.

...До речі, за столом Мене-Чена чекав приємна несподіванка. Виявляється, Чен – просто Чен, іще до перекинутого кубка – уже встиг запитати коваля Коблана про клинки Муніра.

Відповідь чекала на нас.

Якщо, звичайно, те, що Чен-Я зараз почую, можна буде вважати відповіддю...

– Жили колись, – дочекавшись Чена, урозспів почав Коблан, – два великі майстри-зброярі, і звали їх Масуд і Мунір. Дехто схильний вважати їх Богами Небесного Горна або демонами підземної кузні Нюринги, але ж я краще знаю, що кожен коваль у чомусь бог і в чомусь демон, і не вірю я дозвільним вимислам. Людьми вони були, Масуд і Мунір, якщо були взагалі... А ось у те, що був Масуд Муніровим учнем й від нього одержав свого часу іменне клеймо майстра – у це вірю. І не було зброярів кращих, ніж вони. Але засперечалися вони одного разу – чий меч кращий? – і вирішили з'ясувати це в давньому випробуванні. Пішли Масуд і Мунір, – кожен із трьома свідками, молотобійцями з діда-прадіда, і трьома свідками із людей меча, – пішли в Білі гори Сафед-Кух...

Коваль важко підвівся, пройшов до маленького різьбленого столика на гнутих ніжках і взяв піалу з остиглим зеленим чаєм. Він тримав її легко, дбайливо, і було незрозуміло, як грубі, обпалені пальці Залізноїлапого, подібні до кореня вікової чинари, умудряються не розчавити й навіть не забруднити найтоншу білизну порцелянових стінок.

– І встромили обидва майстри по найкращому клинку своєї роботи в дно осіннього струмка, води якого тихо несли осінні листя. І будь-який листок, який наткнувся на Масудів меч, миттєво розсікався на половинки – така велика була спрага вбивства, закладена в лезі. А листя, що підпливало до Мунірового клинка, злякано обминало його й неущкодженими плило далі за течією.

Коблан помовчав, голосно присьорбуючи чай.

– Кажуть, – нарешті продовжив він, – вдарила тоді в струмок синя блискавка з ясного неба, розділивши його на два потоки. І був перший потік, де стояв мудрий меч майстра Муніра, жовтим від неущкодженого осіннього листя. І був другий потік, де стояв гордий меч майстра Масуда, червоним – ніби кров раптом потекла замість води. І розділилися з тієї миті шляхи ковалів. Мунір із дванадцятьма свідками пішов від струмка, а Масуд прокричав ім у спину, що настане день – і в нього теж буде дюжина свідків, які не бояться дивитись на червоний колір. Страшною клятвою заприсягнувся Масуд, і тоді вдарила з неба друга блискавка, тьмяно-багряна... Обернувся Мунір – і не побачив учня свого, Масуда-зброяра, і меча його теж не побачив. А два гірські струмки тихо несли у водах своїх осінні листя...

І ще помовчав коваль Коблан, немов важко було йому говорити, але – треба.

– Ось відтоді й називають себе ковалі Кабіра, Мейланя, Хакаса й багатьох інших земель Муніровими нащадками. Тому й просимо ми благословення старого майстра на кожен клинок, який виходить із наших кузень. І семихвостий бунчук Кабірського емірату жовтий – кольору полуденного сонця, кольору теплого коржа, кольору осіннього листя, що безбоязно пливе у гірському струмку...

– А Масуд? – тихо запитала Ак-Нінчі. – Він так і не з'явився?

– Пропав Масуд. Казали тільки, що він, згідно з клятвою, викував у таємній кузні дванадцять клинків, і тринадцятим був клинок зі струмка випробування. Тьмяною народжувалася сталь цих мечів, і тішить їх червоний колір крові людської. І коли ламається меч із Тьмяної Дюжини й Одного, знову загоряється горн у таємних кузнях, і проклятий Масуд-зброяр або один із його послідовників – а знайшлися й такі – бере важкий молот і йде до ковадла. Глухо гуркоче полум'я в горні, стогне залізо під безжальними ударами, і темного Масудового благословення просять на одержимий меч. Або й ще гірше – не новий клинок кує коваль, а перековує старий, який був раніше світлий, чистий і...

– А чого це ти, Вищий Чене, – раптом перебив коваля блазень Друдл, – чого це ти казками старими цікавишся? Начебто не був ти раніше надміру допитливий...

Я-Чен відповів не одразу. Чен-Я невідривно дивився на блазня, на кремезного невисокого чолові'ягу в смішному й куцому розпоясаному халаті – і бачив круглу мармизу з чорною цапиною борідкою, яку Друдл безупинно пощипував, бачив фірузьку тюбетейку, що з'їхала на потилицю, пробиту мною й опісля акуратно заштопану; бачив...

Друдл, схоже, кілька днів не голив голови. Його тюбетейку оточував короткий і колючий іжачок відрослого волосся, ніби трава – квітчастий горбок; і був пагорб-тюбетейка яскравий і святковий, а трава – побита морозом і біла від інею.

Ой, чомусь Я-Чен або Чен-Я – словом, чомусь ми почали якось по-чудернацьки думати. Пагорб, трава, мороз... Чому б не сказати просто – сивий був Друдл Муздрий, Придаток Дзютте Уламка й Дитячого Вчителя, блазень-радник еміра Дауда... білий, як молоко, і навіть не був – став...

Кінець ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию (<http://www.litres.ru/genri-oldi/shlyah-mecha/?lfrom=362673004>) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.

